

Språkendringer sør på Jæren

En sociolingvistisk studie i virkelig tid fra Oгна

Per Sigmund Sævik Bøe

Masteroppgave i nordisk språkvitenskap

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

Universitetet i Bergen

Våren 2013

Forord

Dialektene sør på Jæren er som kjent kronjuvelene i det vestnorske dialektimperiet. Derfor har det vært en stor glede å få arbeide med jærdialektene i prosjektet *Dialektendringsprosesser*. Min veileder Helge Sandøy skal ha takk for å ha inkludert meg i dette prosjektet og for god veiledning gjennom hele prosjektet. Takk også til Bente Selback som har manøvrert både mitt og andres prosjekt gjennom det store hav av lydopptak, bakgrunnsinformasjon, prinsipper for inndelingen av informanter og mye, mye annet. Det er også flere personer jeg har trang til å takke:

- Takk til mine foreldre som leste til oss barna på både norsk, engelsk, tysk og *litt* latin (dog ikke jærsk), og som lærte oss sanger på både nynorsk, svensk og konservativt riksmål. Slikt blir det språkstudenter av!
- Sociolingvistene på nordisk i Bergen: Takk for all hjelp og for at dere ofte har villet høre på det jeg, en østlending, har sagt og ment om vestnorske dialekter
- Takk til Trond Minde for et utall særdeles interessante samtaler om alt innen nordisk språkvitenskap. Endelig en til som leser Oskar Bandle!
- Til slutt vil jeg rette en stor takk til min fantastiske kone Silje. Du betyr langt mer for meg enn all verdens jærske fonemer. Takk også for velvillige svar på mine stadige dialektspørsmål (*"Bræut", sa du? Jeg trodde de hadde "øy" i preteritum i annen avlydsrekke i Ålesund?*).

INNHold

1	INNLEDNING	10
1.1	PROSJEKTET ”DIALEKTENDRINGSPROSESSAR”	10
1.2	FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER	10
1.3	STRUKTUREN I AVHANDLINGEN	11
2	GEOGRAFI OG DEMOGRAFI	12
2.1	HÅ KOMMUNE	12
2.1.1.	AKTUELLE GEOGRAFISKE INNDELINGER	12
2.1.3	SYSSELSETTING I HÅ KOMMUNE	14
2.1.4	DEMOGRAFISKE NØKKELTALL FOR HÅ	14
2.1.4A	Befolkning og befolkningsendringer	15
2.1.4B	Pendling	17
2.1.4.C	Mer om pendling i Hå, Klepp og Time	18
2.1.4D	Primær-, sekundær og tertiærnæring	19
2.2	OGNA, BRUSAND OG SIREVÅG (MED OMEGN)	20
2.2.1	GEOGRAFISK OG ADMINISTRATIVT	20
2.2.2	BEFOLKNING OG BEFOLKNINGSENDINGER FOR OGNA, BRUSAND OG SIREVÅG	21
2.2.2A	Historisk befolkningsutvikling	21
2.2.2B	Folketallet i dag	22
2.2.3	Sysselsetting sør i Hå	23
2.3	OPPSUMMERING – HÅ OG OGNA, BRUSAND OG SIREVÅG	24
3	DIALEKTEN OG DE SPRÅKLIGE VARIABLENE	25
3.1	JERDIALEKTENE SAMMENLIGNET MED ANDRE NORSKE DIALEKTER	25
3.1.1	JÆRSKE TREKK	25
3.1.2	SIREVÅG – EN NOE ANNERLEDES DIALEKT?	27
3.2	GRAMMATIKKSKISSE FOR OGNA, BRUSAND OG SIREVÅG	28
3.2.1	KONSONANTFONEMER	28
3.2.1A	Lenisering, preaspirasjon og veksling mellom velar og palatal	29
3.2.2	VOKALFONEMER	30
3.2.2A	Allofoner av fonemene	30
3.2.3	SUBSTANTIVBØYNINGEN	31
3.2.3A	Syllabisering	32
3.2.4	VERBBØYNINGEN	32
3.2.4	PRONOMEN- OG DETERMINATIVSYSTEMET	33
3.2.4A	Personlige pronomen	33
3.2.3B	Possessiver	34
3.2.3C	Demonstrativer	34
3.2.3D	Kvantorer	34
3.3	VALGET AV DE SPRÅKLIGE VARIABLENE	35
3.3.1	VALGET AV VARIABLER	35
3.3.2	VARIASJON ELLER ENDRING?	36
3.4	PRESENTASJON AV DE SPRÅKLIGE VARIABLENE	37
3.4.1	FONOLOGISK VARIABEL 1: DEN HISTORISKE SJ-LYDEN	38
3.4.1A	Variabelens “forhistorie”	38
3.4.1B	Varianter av	39
3.4.2	FONOLOGISK VARIABEL 2: DEN HISTORISKE KJ-LYDEN OG SAMMENFALLET AV /ç/ OG /ʃ/	39
3.4.2A	Fonetisk endring og fonemsammenfall	40
3.4.2B	Varianter	40

3.4.3	MORFOLOGISK VARIABEL: PRESENS	40
3.4.3A	Historisk om variabelen og om formsammenfall	40
3.4.3B	Variantene	42
3.4.4	LESIKALSK VARIABEL 1: VERA	42
3.4.4A	Hvorfor kortformer?	42
3.4.4B	Variantene	43
3.4.5	LESIKALSK VARIABEL 2: IKKJE	44
4	TEORI	45
4.1	INTERNLINGVISTISKE FAKTORER	45
4.2	SPRÅKENDRINGSTYPER, ”SPREDNINGSMÅTER” OG SPRÅKENDRINGSMØNSTRE	46
4.2.1	CHANGE FROM ABOVE OG CHANGE FROM BELOW	46
4.2.2	GEOGRAFISK SPREDNING	48
4.2.3	AKKOMMODASJON OG GEOGRAFISK SPREDNING	49
4.2.4	KAN ET ”MINIMUM” AV KONTAKT VÆRE NOK?	50
4.2.5	SPRÅKENDRINGSMØNSTRE: KONVERGENS OG DIVERGENS, UTJEVNING OG GRAMMATISK FORENKLING	51
4.2.5A	Konvergens (og divergens)	51
4.2.5B	Utjevning	52
4.2.5C	Grammatisk forenkling	53
4.2.5D	Byen(e)s rolle i geografisk spredning	54
4.3	”SOSIALE FAKTORER” I SPRÅKLIG VARIASJON OG ENDRING	55
4.3.1	SOSIAL INDEKSERING	56
4.3.1A	Indekseringens ”begrensninger”	56
4.3.2	ALDER	57
4.3.2A	Aldersvariasjon ved ”generational change”	57
4.3.2B	Aldersvariasjon ved geografisk spredning	58
4.3.2C	Alder og virkelig tid (og opptaksår)	59
4.3.3	KJØNN	60
4.3.3A	Labovs tre ”prinsipper”: I, Ia og II	60
4.4	FRA TEORETISKE INNSIKTER TIL KONKRETE HYPOTESER	61
1	ALDER (I TILSYNELATENDE TID)	61
2	OPPTAKSÅR (VIRKELIG TID FRA 1976 TIL 2010)	61
3	KJØNN	62
4	DET STORE BILDET – SPRÅKENDRINGSMØNSTERET	62
5	METODE	63
5.1	KVANTITATIV OG KVALITATIV METODE	63
5.2	VALIDITET OG RELIABILITET	64
5.3	INFORMANTENE: UTVALG OG SAMMENSETNING	65
5.3.1	VALGET AV INFORMANTENE FRA 2010/2011	65
5.3.2	VALGET AV INFORMANTENE FRA 1976	66
5.3.2A	”Problemer” med materialet fra 1976	66
5.3.3	1976 OG 2010: EN SAMMENLIGNING	67
5.3.4	SAMMENSETNINGEN AV INFORMANTENE	67
5.4	INNHEITING OG BEARBEIDING AV MATERIALET	68
5.4.1	INNHEITING AV MATERIALET	68
5.4.2	BEARBEIDING AV MATERIALET	68
5.5	TILSYNELATENDE OG VIRKELIG TID	69
5.5.1	”VANSKELIGHETER” VED TILSYNELATENDE TID	70
6	RESULTATER	71
6.1	GANGEN I PRESENTASJONEN	71

6.1.1	FORKORTELSER OG KONVENSJONER FOR HENVISNING TIL TABELLENE	71
6.1.2	SIGNIFIKANS	72
6.2	DEN HISTORISKE SJ-LYDEN	72
6.2.1	SAMLET OVERSIKT ETTER OPPTAKSÅR	73
6.2.2	ALDER OG OPPTAKSÅR	73
6.2.3	KJØNN OG OPPTAKSÅR	74
6.2.4	ALDER, KJØNN OG OPPTAKSÅR	75
6.3	DEN HISTORISKE KJ-LYDEN	76
6.3.1	SAMLET OVERSIKT ETTER OPPTAKSÅR	76
6.3.2	ALDER OG OPPTAKSÅR	76
6.3.3	KJØNN OG OPPTAKSÅR	77
6.3.4	ALDER, KJØNN OG OPPTAKSÅR	78
6.4	IKKJE	78
6.4.1	SAMLET OVERSIKT ETTER OPPTAKSÅR	79
6.4.2	ALDER OG OPPTAKSÅR	79
6.4.3	KJØNN OG OPPTAKSÅR	80
6.4.4	ALDER, KJØNN OG OPPTAKSÅR	81
6.5	PRESENS	82
6.5.1	SAMLET OVERSIKT ETTER OPPTAKSÅR	82
6.5.2	ALDER OG OPPTAKSÅR	82
6.5.3	KJØNN OG OPPTAKSÅR	83
6.5.4	ALDER, KJØNN OG OPPTAKSÅR	83
6.6	VERA	84
6.6.1	SAMLET OVERSIKT ETTER OPPTAKSÅR	84
6.6.2	ALDER OG OPPTAKSÅR	85
6.6.3	KJØNN OG OPPTAKSÅR	85
6.6.4	ALDER, KJØNN OG OPPTAKSÅR	86
7	DRØFTING AV RESULTATENE	87
7.1	SAMLET OVERSIKT ETTER OPPTAKSÅR	87
7.2	ALDER OG OPPTAKSÅR	88
7.2.1	ALDER (I TILSYNELATENDE TID)	88
7.2.1.A	Avvik fra det generelle mønsteret	89
7.2.2	OPPTAKSÅR (VIRKELIG TID FRA 1976 TIL 2010)	89
7.2.2A	Livsløpsendringer fra de unge i 1976 til de middelaldrende i 2010	90
7.2.3	OPPSUMMERING FOR ALDER OG OPPTAKSÅR	91
7.3	KJØNN	92
7.3.1	KVINNER TIDLIGERE UTE ENN MENN?	93
7.3.2	MENN TIDLIGERE UTE ENN KVINNER?	93
7.3.2A	<i>sj</i> -lyden	93
7.3.2B	<i>kj</i> -lyden	94
7.3.2C	VERA	94
7.3.3	DE ELDRE KVINNENE I 1976	94
7.3.3A	Forklaring på forskjellene?	95
7.3.4	OPPSUMMERING FOR KJØNN	96
7.4	ENDRINGSGRADEN	96
7.4.1	FORSKJELLENE I ENDRINGSGRAD	97
7.5	INTERNLINGVISTISKE FAKTORER?	98
7.5.2	<i>KJ</i> -LYDEN OG IKKJE	98
7.5.2A	En noe spekulativ forklaring	99
7.6	SPRÅKENDRINGSMØNSTRE	101
7.6.1	STAVANGER-OMRÅDET?	101
7.6.1A	<i>sj</i> -lyden	102
7.6.1B	<i>kj</i> -lyden	103

7.6.1C PRESENS	103
7.6.1D VERA	103
7.6.1.E Geografien	104
7.6.2 KONVERGENS OG UTJEVNING	105
7.7 GRAMMATISK FORENKLING	106
7.7.1 PRESENS	106
7.7.2 VERA OG SJ-LYDEN	107
7.7.3 ER GRAMMATISK FORENKLING “NOK”?	108
7.8 HVA VISER RESULTATENE?	109
8 OPPSUMMERING OG VIDERE FORSKNING	111
8.1 OPPSUMMERING	111
8.2 VIDERE FORSKNING	111
LITTERATURLISTE:	113
VEDLEGG:	117
VEDLEGG 1: BELEGG PÅ ALLE VARIABLENE PÅ INDIVIDNIVÅ (1976 OG 2010)	117
VEDLEGG 2: SPREDNINGSDIAGRAM FOR ALLE VARIANTENE AV VARIABLENE	127
SAMMENDRAG	130
ABSTRACT	131

TABELLER, DIAGRAMMER OG FIGURER:

Figur 2.1: <i>Kart over Hå kommune (og andre deler avJæren)</i>	13
Figur 2.2: <i>Kart over Oгна, Brusand og Sirevåg</i>	14
Tabell 2.1: <i>Befolkningsutvikling 1964–2013</i>	15
Tabell 2.2: <i>Nettoinnvandring og -innflytting på Sør- og Sentral-Jæren</i>	15
Diagram 2.2: <i>Befolkningsutviklingen i Hå, Klepp og Time (1769–2011)</i>	17
Tabell 2.3: <i>Utpendlere i kommunene Hå, Klepp og Time (2000–2011)</i>	17
Tabell 2.4: <i>Innpendlere i Hå, Klepp og Time 2000–2011</i>	18
Tabell 2.5: <i>Utpendling og sted for Hå, Klepp og Time (2001)</i>	18
Tabell 2.6: <i>Innpendling og sted for Hå, Klepp og Time (2001)</i>	19
Tabell 2.7: <i>Registerbasert sysselsetting for Hå, Klepp og Time</i>	19

Tabell 2.8: Mengden jordbruk i Hå, Klepp og Time i 1999 og 2010)	20
Tabell 2.9: Geografiske og demografiske nøkkeltall for enkelte tettsteder i Rogaland	21
Diagram 2.4: Folketall Oгна, Brusand og Sirevåg (1665–1963)	22
Diagram 2.5: Folketall Oгна, Brusand og Sirevåg (1951–1963)	22
Tabell 2.10: Folketeall etter grunnkretsene sør i Hå (2013)	23
Diagram 2.6: Befolkningsutvikling i grunnkretsene sør i Hå (1999–2013)	23
Tabell 3.1: Konsonantfonemer i dialektene sør på Jæren	28
Tabell 3.2: Vokalfonemer i dialektene sør på Jæren	20
Tabell 3.3: Substantivbøyningen i dialektene sør på Jæren	31
Tabell 3.4: Verbbøyningen i dialektene sør på Jæren	32
Tabell 3.5: Personlige pronomener	33
Tabell 3.6: Possessiver i dialektene sør på Jæren	34
Tabell 3.7: Demonstrativer i dialektene sør på Jæren	34
Tabell 3.8: Enkelte kvantorer i dialektene sør på Jæren	34
Tabell 5.1: Oversikt over forskjeller mellom 1976.materialet og 2010-materialet	67
Tabell 5.2: Oversikt over antall informanter i 1976 og 2010	67
Tabell 5.3: Oversikt over informantenes fødselsår	68
Tabell 6.1: Signifikansgrenser	72
Tabell 6.2: sj-lyden: Samlet oversikt over variantene i 1976 og 2010	73
Tabell 6.3: Den historiske sj-lyden fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010).	74
Tabell 6.4: Den historiske sj-lyden fordelt etter kjønn (1976 og 2010).	74
Tabell 6.5: Den historiske sj-lyden fordelt etter kjønn og aldersgrupper	75
Tabell 6.6: Den historiske kj-lyden: Samlet oversikt over variantene	76
Tabell 6.7: Den historiske kj-lyden fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)	77
Tabell 6.8: Den historiske kj-lyden fordelt etter kjønn (1976 og 2010)	77
Tabell 6.9: Den historiske kj-lyden fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010)	78
Tabell 6.10: IKKJE: Samlet oversikt over variantene i 1976 og 2010	79

Tabell 6.11: IKKJE <i>fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)</i>	80
Tabell 6.12: IKKJE <i>fordelt etter kjønn (1976 og 2010).</i>	80
Tabell 6.13: IKKJE <i>fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010)</i>	81
Tabell 6.14: PRESENS: <i>Samlet oversikt over varianten (1976 og 2010)</i>	82
Tabell 6.15: PRESENS <i>fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)</i>	83
Tabell 6.16: PRESENS <i>fordelt etter kjønn (1976 og 2010)</i>	83
Tabell 6.17: PRESENS <i>fordelt etter kjønn og aldersgruppe (1976 og 2010)</i>	84
Tabell 6.18: VERA: <i>Samlet oversikt (1976 og 2010)</i>	84
Tabell 6.19: VERA <i>fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)</i>	85
Tabell 6.20: VERA <i>fordelt etter kjønn (1976 og 2010)</i>	86
Tabell 6.21: VERA <i>fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010)</i>	86
Tabell 7.1: <i>Samlet oversikt over endringene fra 1976 til 2010 (i prosent)</i>	87
Diagram 7.1: <i>Utviklingen i bruken av nye former i alle variablene</i>	88
Diagram 7.2: <i>Endringer i andelen nye former (alle variabler)</i>	91
Diagram 7.3: <i>Prosentandel nye former i alle variablene for kvinner og menn</i>	93
Diagram 7.4: <i>Prosentandel gamle former av alle variablene for kvinner og menn i 1976</i>	95
Tabell 7.2: <i>Samlet oversikt over endringsgraden for de språklige variablene</i>	96
Diagram 7.5: <i>Andelen [ʃ]-uttale i IKKJE og kj-lyden på individnivå hos de unge i 2010.</i>	99
Diagram 7.6: <i>Gamle og nye former av IKKJE og kj-lyden (unge i 2010 og eldre 1976)</i>	100
Tabell 7.3: <i>Varianter av VERA i Stavanger (1981 og 2010) og Hå (1976 og 2010)</i>	104

1 Innledning

I denne avhandlingen undersøker jeg fem forskjellige språkendringer i virkelig tid i dialekten(e) helt sør på Jæren i Rogaland. Det er (variasjonell og diakron) sosiolingvistikk som utgjør det teoretiske rammeverket for undersøkelsen: Ved å se språklig variasjon og endring i lys av ikke-språklige faktorer som alder, kjønn og opptaksår kan vi forhåpentligvis danne oss et bilde av den sosio-historiske ”løpebanen” til de aktuelle språkendringene. Når vi på denne måten undersøker hvem som later til å ha vært ”først ute” med å tilegne seg de nye språktrekkene, kan vi få innsikt i én av de mange sammenhengene mellom språk og samfunn.

Det empiriske grunnlaget for undersøkelsen er sosiolingvistiske intervjuer med litt over 40 informanter fra de tre tettstedene Oгна, Brusand og Sirevåg (med omegn) i Hå kommune. Disse opptakene er dessuten fra to forskjellige tidspunkter: Det ”gamle” materialet består av informanter som ble intervjuet i forbindelse med en hovedfagsoppgave om språklig variasjon i Sirevåg-dialekten på 1970-tallet (Friestad 1977). Det ”nye” materialet består av intervjuer fra 2010 og 2011 med informanter fra Sirevåg og de tilgrensende tettstedene Oгна og Brusand.

1.1 Prosjektet ”Dialektendringsprosesser”

Denne undersøkelsen fra Hå er en del av et større forskningsprosjekt ved Universitet i Bergen som heter *Dialektendringsprosesser*. Prosjektet er ledet av Helge Sandøy, og hovedformålet er å ”utvikle innsikt i moderne dialektendringsprosesser og forholdet mellom samfunnsendring og språkendring” (Sandøy m.fl. 2007: 1). I den forbindelse undersøkes dialektendringsprosesser på en rekke steder på Vestlandet, både i urbane samfunn og i mer ”stabile” og rurale samfunn (slik som sør i Hå). I prosjektet undersøkes dessuten både endringer i faktisk språkbruk og holdninger til språk og dialekter (Sandøy m.fl.: 4–7).

1.2 Formål og problemstillinger

Formålet med undersøkelsen er todelt, og de to ”delene” henger nøye sammen: For det første skal jeg ta jeg for meg fem konkrete språkendringer (altså språklige variabler) og relatere de forskjellige variantene av disse til de ikke-språklige faktorene alder, kjønn og opptaksår. Dette gjør jeg som nevnt fordi jeg ønsker å undersøke hvem som later til å ha vært først ute med å tilegne seg de nye variantene av variablene. På bakgrunn av denne kartleggingen ønsker jeg

også å undersøke det vi kan kalle *endringsretningen* for dialekten i sin helhet (f.eks. om det er slik at dialekten sør i Hå konvergerer med dialekten(e) i Stavanger-området). De overordnede problemstillingene for denne avhandlingen er derfor som følger:

1. Hvordan er frekvensfordelingen til de forskjellige variantene av variablene blant informantene? Og videre (om det lar seg gjøre): Hvordan kan en forklare denne fordelingen?
2. Hva er den overordnede endringsretningen eller -mønsteret for dialekten sør i Hå? Og igjen: Hvordan kan den forklares?

1.3 Strukturen i avhandlingen

Etter dette innledende kapittelet følger et kapittel som tar for seg geografiske og demografiske opplysninger om de tre tettstedene Ogna, Brusand og Sirevåg (med omegn) og om Hå kommune i sin helhet (kap. 2). Ved å undersøke utviklingen i folketallet, mengden pendling og sysselsettingsstrukturer får vi et inntrykk av hva slags språksamfunn vi har med å gjøre. Etter det følger et kapittel (kap. 3) som utelukkende er viet til språklige forhold. Her tar jeg for meg dialektene på Jæren og gir en oversikt over sentrale deler av språkssystemet i dialekten(e) sør i Hå. I dette kapittelet presenteres også de konkrete språkendringene jeg har valgt å undersøke i denne avhandlingen (altså de språklige variablene). I kapittel 4 har jeg tatt med en del sentrale teorier om forholdet mellom samfunn og språklig variasjon og endring. Mot slutten av dette kapittelet fremsetter jeg også fire hypoteser om det jeg anser for å være mer eller mindre sannsynlige funn (både for den språklige variasjonen blant informantene og for endringsretningen for dialekten i sin helhet). Etter dette (i kap. 5) gjør jeg rede for en rekke metodiske valg jeg har tatt for denne undersøkelsen. Deretter presenterer jeg tallene for den konkrete språklige variasjonen blant informantene (fordelt etter aldersgrupper, kjønn og opptaksår) i kapittel 6. Etter dette ”resultatkapittelet” kommer et ”drøftingskapittel” (kap. 7), der jeg sammenfatter, kommenterer og diskuterer funnene fra kap. 6. Her ser jeg også resultatene i sammenheng med hypotesene fra teorikapittelet. Dessuten diskuteres også mulige ”årsaker” til de konkrete språkendringene. Kapittel 8 er et oppsummeringskapittel, der jeg kort kommenterer de overordnede funnene i avhandlingen.

2 Geografi og demografi

I denne avhandlingen undersøker jeg dialekten(e) sør i Hå kommune. I det følgende kommer jeg til å ta for meg en del geografisk og demografisk informasjon (både historisk og for nåtiden) for å forsøke å tegne et bilde av hva slags språksamfunn vi har med å gjøre. (Sentrale geografiske og demografiske termer som blir aktuelle i denne forbindelse, defineres fortløpende.) I prosjektet *Dialektendringsprosesser* er det et uttalt siktemål å undersøke sammenhenger mellom språkendringer og forskjellige typer samfunn (Sandøy m.fl. 2007: 4–5). I den forbindelse er det viktig å ha kunnskap om demografiske (og til dels geografiske) nøkkeltall for hvert enkelt ”samfunn” som blir undersøkt (deriblant søndre delen av Hå kommune). Når vi har slik innsikt, og kunnskap om konkrete språkendringer i samfunnet (som jeg skal undersøke), kan vi altså få innsikt i

[...] om visse samfunnstypar gir betre vilkår for rask endring enn andre, og kanskje det også er mogleg å seie noko om visse samfunnendringar verkar inn på kva type endring ein får i språket (Sandøy m.fl 2007: 4).

I demografi-delen av dette kapittelet har jeg i utstrakt grad basert meg på tall fra Statistisk Sentralbyrås nettsider. Generelt gjelder det at SSB opererer med kommunene som de minste geografiske inndelingene (av og til også nede på tettsted- og grunnkrets nivå). Dette er litt uheldig for min del i og med at Oгна, Brusand og Sirevåg utgjør en svært liten del av Hå kommune. Det er med andre ord ikke gitt at tallene jeg presenterer, er særlig opplysende for de tre tettstedene. (I hele kommunen er det ca. 17500 innbyggere, og kun 2400 av dem bor i Oгна, Brusand og Sirevåg.) Det jeg likevel har klart å finne frem av demografisk informasjon om Oгна, Brusand og Sirevåg (med omegn), presenteres for seg i delkapittel 2.2.

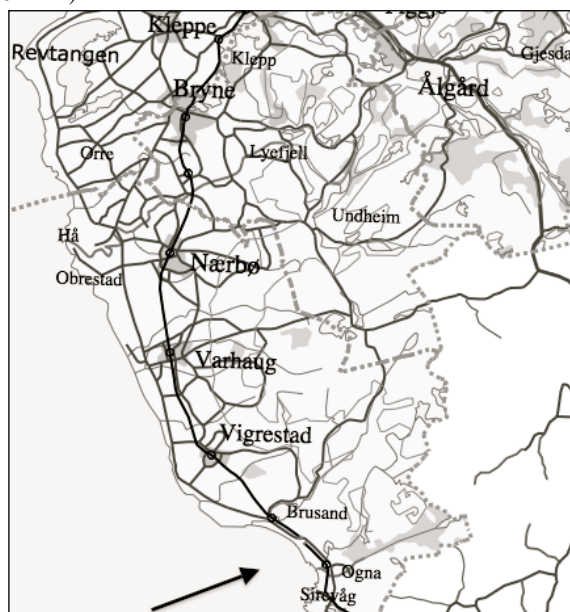
2.1 Hå kommune

2.1.1. Aktuelle geografiske inndelinger

De tre tettstedene Oгна, Brusand og Sirevåg ligger alle i Hå kommune, på Jæren i Rogaland fylke (se figur 2.1 og 2.2). ”Jæren” kommer i denne avhandlingen til å omfatte de tre

kommunene Hå, Time og Klepp.¹ Av disse tre kommunene kommer Hå til å bli omtalt som ”Sør-Jæren” (siden det er den sørligste av de tre kommunene), og Time og Klepp omtales som ”Sentral-Jæren” i og med at det jærsk ”senteret”, byen Bryne, ligger her. Jeg kommer også til å henvise til ”Stavanger-området”. Dette område omfatter kommunene Stavanger, Sandnes, Sola og Randaberg. Denne inndelingen er den samme som den SSB bruker om byområdet Stavanger/Sandnes.²

Figur 2.1: Kart over Hå kommune (og andre deler av Jæren)

¹ I enkelte videre definisjoner omfatter Jæren de åtte kommunene Stavanger, Sandnes, Sola, Randaberg, Time, Klepp, Hå og Gjesdal (jf. f.eks. snl.no 2013c, *Jæren*). Denne inndelingen er lite hensiktsmessig for mitt vedkommende i og med at den inkluderer både sentrale deler av Jæren (Bryne) og kommunene i Stavanger-området.

² Se f.eks. SSB 2012 [Tabell 1: Tettsteder. Folkemengde og areal, etter kommune. 1. januar.](#)

Figur 2.2: Kart over Ogna, Brusand og Sirevåg (de tre tettstedene er streket under)

2.1.3 Sysselsetting i Hå kommune

Hå er i sin helhet sterkt preget av jordbruk, og er omtalt som ”en av landets viktigste jordbruksområder” og ”ca. halvparten av arealet i kommunen er nyttet til jordbruksformål” (snl.no 2013a, *Hå*). Det er husdyrhold som utgjør den største komponenten av jordbruket, og særlig storfebestanden er stor, men også svine- og hønsesholdet er betydelig. Hå har ellers mye industri, særlig knyttet opp mot jordbruket, slik som meierier, slakterier og verkstedindustri til produksjon av landbruksredskaper (*ibid.*). Selv om kommunen har et betydelig innslag av jordbruk (og industri som er knyttet til jordbruket), er det likevel kommunen selv som er den største enkeltarbeidsgiveren; ifølge [nettsidene](#) til Hå kommune er det 1 000 årsverk i kommunen (ha.no 2013).

2.1.4 Demografiske nøkkeltall for Hå

Hå kommune består som nevnt av langt mer enn bare Oagna, Brusand og Sirevåg. Jeg kommer likevel til å presentere tall for kommunen i sin helhet. Dessuten kommer jeg til å sammenligne utviklingen(e) i Hå kommune med de to sentraljærskke kommunene Klepp og Time. Disse tre kommunene er nemlig sammenlignbare på mange måter; de har alle omtrent det samme folketallet og de er nabokommuner. Men som vi skal se, er det likevel enkelte interessante forskjeller mellom dem.

2.1.4A Befolkning og befolkningsendringer

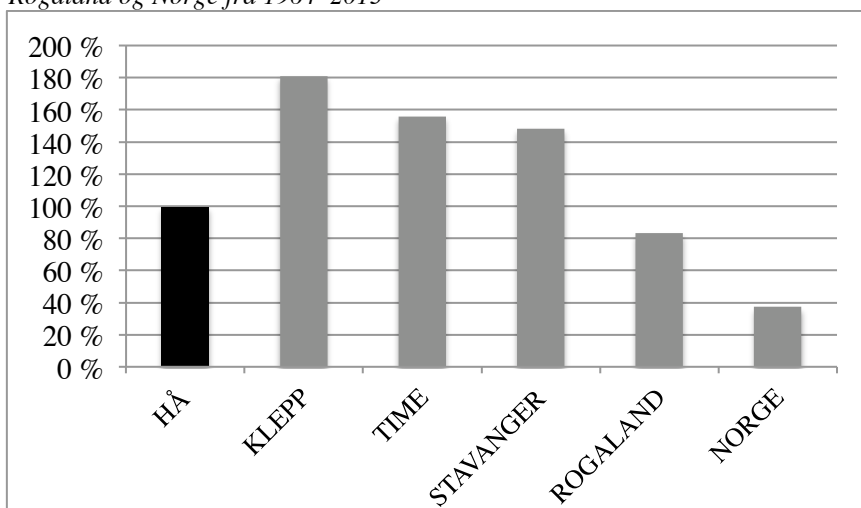
Ifølge SSB var det 17 635 personer som bodde i Hå kommune 01. januar 2013.³

Befolkningsutviklingen har vært positiv siden 1964, da de tre kommunene Ognå, Varhaug og Nærbø ble slått sammen til Hå kommune (snl.no 2013b, *Ognå – kommune*). Hvert år fra 1964 har befolkningen i kommunen økt mellom 0,09 og 6,3 %, med unntak av tre år på begynnelsen av 90-tallet, da befolkningen sank (med hhv. 0,09, 0,2 og 1,05 %). Fra 1964 til 2013 har befolkningen i kommunen økt fra 8 850 til 17 635, altså temmelig nøyaktig en dobling av folketallet på ca. 50 år. Hvis vi sammenligner Hå med kommunene på Sentral-Jæren (altså Time og Klepp), Stavanger by, Rogaland fylke og hele landet, ser vi at Hå, Klepp og Time har hatt en sterk befolkningsvekst de siste 50 årene (selv om Stavanger by har hatt større prosentvis vekst enn Hå kommune). Grunnen til at Klepp og Time har hatt en høyere befolkningsvekst enn Hå, ligger trolig i ”utgangspunktet” i 1964: Hå hadde ca. 2000 flere innbyggere i 1964 enn Time og Klepp, mens de tre kommunene i dag har omtrent like mange innbyggere.⁴

Tabell 2.1: *Befolkningsutvikling 1964–2013 (i absolutt og relativ frekvens)*

	HÅ	KLEPP	TIME	STAVANGER	ROGALAND	NORGE
Befolkning 1964	8 850	6 489	6 815	52 031	246 565	3 680 068
Befolkning 2013	17 635	18 227	17 437	129 191	452 159	5 051 275
Vekst 1964–2013	8 785	11 738	10 622	77 160	205 594	1 371 207
Vekst i % 1964–2013	99,3 %	180,9 %	155,9 %	148,3 %	83,4 %	37,3 %

Diagram 2.1: *Prosentvis befolkningsvekst i enkelte jærkommuner, Stavanger, Rogaland og Norge fra 1964–2013*

³ Etter SSB 2013a, [tabell 07459](#) (Folkemengde, etter kjønn og ettårig alder. 1. januar (K)) for Hå (kommunenummer 1119 i SSBs system). Utregningene i dette avsnittet er gjort på bakgrunn av denne tabellen.

⁴ Etter SSB 2013b, [tabell 06913](#) (Folkemengde 1. januar og endringer i kalenderåret (K)). Utregningene har jeg utført selv. Diagram 2.1 bygger på tabell 2.1.

Den sterke befolkningsveksten på Jæren skyldes så å si kun naturlig tilvekst (altså fødselsoverskudd); innvandring og innflytting kan i svært liten grad forklare den sterke økningen. Under følger en tabell over nettoinnvandringen og nettoinnflyttingen til Sør-Jæren og Sentral-Jæren for de siste ti–femten årene:⁵

Tabell 2.2: *Nettoinnvandring og -innflytting på Sør- og Sentral-Jæren*

	HÅ	KLEPP	TIME
Nettoinnflytting 1994–2011	÷ 816	1 275	1 123
Nettoinnvandring 1999–2011	1 927	1 149	678

Denne lave andelen innvandring og tilflytting (som i Hå faktisk har vært negativ) betyr for vårt vedkommende at vi ikke kan anta at slike ”eksterne” innbyggere har kunnet påvirke den språklige konstellasjonen i kommunen i særlig grad. Ut fra dette parameteret kan vi si at Hå later til å være et relativt stabilt samfunn, sammenlignet med situasjonen på steder som f.eks. Øygarden i Hordaland (jf. Villanger 2010). På Sentral-Jæren har, som vi ser, innflyttingen vært større enn i Hå (selv om innvandringen har vært mindre).

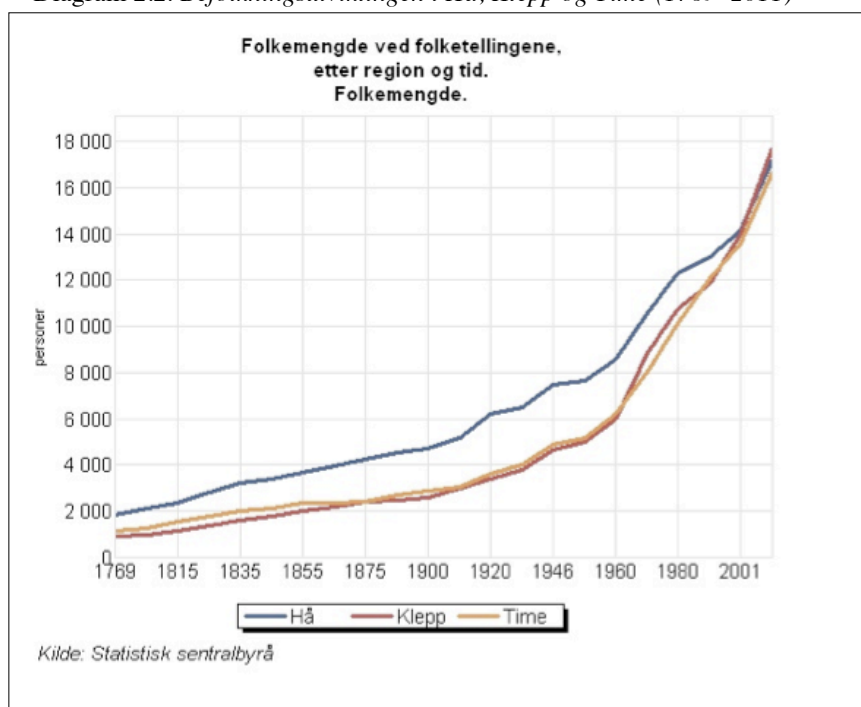
Den samlede befolkningsutviklingen for de siste 250 årene for Hå, Klepp og Time er ført opp i diagram 2.2 nedenfor.⁶ Som vi ser, har Hå kommune lenge hatt en god del flere innbyggere enn Klepp og Time, frem til slutten av 90-tallet.

⁵ Etter SSB 2013c, [tabell 05471](#) (*Innenlandsk innflytting, utflytting og nettoinnflytting (K)*) og

SSB 2013d, [tabell 05426](#) (*Innvandring, utvandring og nettoinnvandring (K)*). Utregningene har jeg utført selv.

⁶ Diagrammet er laget gjennom [Statistikkbanken](#) på [ssb.no](#), på bakgrunn av SSB 2013e, [tabell 09501](#) (*Folkemengde ved folketellingene (K)*).

Diagram 2.2: *Befolkningsutviklingen i Hå, Klepp og Time (1769–2011)*

2.1.4B Pendling

Hå er den kommunen på Jæren med færrest utpendlere. Klepp og Time har begge jevnt over 1500–2000 flere utpendlere enn Hå:⁷

Tabell 2.3: *Utpendlere i kommunene Hå, Klepp og Time (2000–2011)*

	HÅ	KLEPP	TIME
Utpendlere i 2011	4 172	6 307	5 695
Prosentandel utpendlere i 2011 av hele befolkningen	24,8 %	36,3 %	34,6 %
Økning i ant. utpendlere fra 2000 til 2011	1 437	1 970	1 800

Ikke uventet er mengden utpendling i Hå, Klepp og Time større enn mengden innpendling. Det ser vi av tabell 2.4, som er tilsvarende tabell 2.3, bare med innpendlere istedenfor utpendlere.⁸ Også i denne oversikten ser vi at Hå ligger noe ”etter” de to kommunene Time og Klepp:

⁷ Etter SSB 2013f, [tabell 03333](#) (Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, inn- og utpendling og kjønn (K)). Utregningene har jeg utført selv.

⁸ Etter SSB 2013f [tabell 03333](#) (Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, inn- og utpendling og kjønn (K)). Utregningene har jeg utført selv.

Tabell 2.4: *Innpendlere i Hå, Klepp og Time 2000–2011*

	HÅ	KLEPP	TIME
Innpendlere i 2011	2 031	4 045	3 655
Prosentandel innpendlere i 2011 av hele befolkningen	12,1 %	23,3 %	22,2 %
Økning i ant. innpendlere fra 2000 til 2011	1 012	1 727	1 183

En av grunnene til at Hå har færre ut- og innpendlere en Klepp og Time, kan kanskje ligge i at avstanden til Stavanger-området er større i Hå enn i de to øvrige kommunene. Dessuten er Hå sterkere preget av jordbruk enn de to andre kommunene er (som vi skal se senere), noe som følgelig vil redusere det absolutte antallet pendlere.

2.1.4.C Mer om pendling i Hå, Klepp og Time

De aller fleste tallene jeg har presentert til nå, er hentet fra folke- og bolig tellingen fra 2011. I denne siste tellingen fra 2011 er det, så lang jeg kan se, ikke tatt med grundige oversikter over hva pendlingen består i, altså hvor arbeidere pendler til og fra. Så når jeg nå skal redegjøre for hvor innpendlerne kommer fra, og hvor utpendlerne reiser hen, baserer jeg meg på tall fra folke- og bolig tellingen i 2001. Fra 2001 til 2011 har befolkningen i sin helhet økt med hhv. 20, 25 og 22 % i Hå, Klepp og Time. Mengden mennesker mellom 16 og 66 år (som er én av flere aldersinndelinger SSB opererer med i denne sammenhengen) har økt med ca 2 000 i Hå i samme tidsrom. Disse forholdene må tas i betraktning når tallene nå blir ”ti år eldre”:⁹

Tabell 2.5: *Utpendling og sted for Hå, Klepp og Time (2001)*

	HÅ	KLEPP	TIME
Sysselsatte	7 566	7 395	7 202
Sysselsatte som arbeider i bostedskommunen	4 695 (62,1 %)	2 932 (39,6 %)	3 319 (46,1 %)
Utpendlere til sammen	2 871 (37,9 %)	4 463 (60,4 %)	3 883 (53,9 %)
Utpendlere i samme økonomiske region	1 037 (13,7 %)	1 102 (14,9 %)	1 125 (15,6 %)
Utpendlere i annen økonomisk region	1 487 (19,7 %)	2 930 (39,6 %)	2 376 (33,0 %)
Utpendlere til annet fylke	347 (4,6 %)	4 31 (5,8 %)	382 (5,3 %)

Av tabellen over ser vi at Hå kommune har langt flere mennesker som er sysselsatt innenfor kommunen enn det Klepp og Time har. Dessuten ser vi at Hå har færre pendlere til ”annen økonomisk region” enn det Klepp og Time har (19,7 % i Hå mot hhv. 39,6 og 33 % i Klepp og Time).

Når det gjelder innpendlere til Hå, Klepp og Time, ser vi igjen at Hå skiller seg ut fra de to andre. Det er færre mennesker som pendler inn til Hå enn til Klepp og Time. Vi ser også

⁹ Etter SSB 2013g, [tabell](#) Sysselsatte 16-74 år med bosted i kommunen, etter arbeidssted. Utpendlere.

at Klepp og Time har omtrent dobbelt så mange innpendlere som Hå, til tross for at mengden sysselsatte i sin helhet er tilnærmet lik i de tre kommunene:¹⁰

Tabell 2.6: *Innpendling og sted for Hå, Klepp og Time (2001)*

	HÅ	KLEPP	TIME
I alt	5 752	5 188	5 980
Sysselsatte som bor i bostedkommunen	4 695 (81,6 %)	2 932 (56,5 %)	3 319 (55,5 %)
Innpendlere til arbeidsstedkommunen	1 057 (18,4 %)	2 256 (43,5 %)	2 261 (44,5 %)
Innpendlere fra samme økonomiske region	543 (9,7 %)	1 124 (21,7 %)	1 597 (26,7 %)
Innpendlere fra annen økonomisk region	436 (7,6 %)	1 059 (20,4 %)	993 (16,6 %)
Innpendlere i annet fylke	78 (1,4 %)	73 (1,4 %)	71 (1,2 %)

2.1.4D Primær-, sekundær og tertiærnærings

Det har ikke vært lett å finne nye sysselsettingstall fra SSB, der inndelingen i primær-, sekundær- og tertiærnæringer har vært brukt. De tallene jeg har, går fra år 2000 til og med 2008, og de sysselsatte er delt inn i følgende tre kategorier: jordbruk, skogbruk og fiske (1), sekundærnæringer (2) og tjenesteytende næringer (3). I tabellen nedenfor står disse tallene for de tre jærkommunene (2008):¹¹

Tabell 2.7: *Registerbasert sysselsetting for Hå, Klepp og Time målt i absolutte tall og relative tall (i prosent av hele befolkningen i kommunen i 2008)*

	HÅ	KLEPP	TIME
Primærnæringer	908 (5,9 %)	731 (4,6 %)	568 (3,7 %)
Sekundærnæringer	3153 (20,4 %)	2948 (18,6 %)	2717 (17,6 %)
Tertiærnæringer	2239 (14,5 %)	3051 (19,3 %)	2861 (18,5 %)

Som vi ser, er forskjellene mellom de tre kommunene ikke særlig store. Vi aner imidlertid en tendens til at Hå har flere som er sysselsatte innen primær- og sekundærnæringer enn det de to øvrige har. Til gjengjeld er det færre i Hå enn i Klepp og Time som er ansatt i tertiærnæringer.

Den samme tendensen for primærnæringer ser vi når vi måler arbeidsinnsatsen som er lagt ned i jordbruket i kommunene. SSB måler dette blant annet ut fra antall arbeidstimer og antall årsverk som er tilknyttet jordbruk (på årsbasis). Ut fra begge disse parametrene ser

¹⁰ Etter SSB 2013h, [tabell](#) Sysselsatte 16-74 år med arbeidssted i kommunen, etter bosted. Innpendlere.

¹¹ Etter SSB 2013i, [tabell 03324](#) (Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, næring (SN2002) og sektor (K) (avslutta serie). Utrekningene har jeg utført selv.

vi at Hå har større innslag av jordbruk enn det Time og Klepp har, selv om forskjellene ikke er særlig store her heller (SSB hadde kun data fra 1999 og 2010):¹²

Tabell 2.8: Mengden jordbruk i Hå, Klepp og Time i 1999 og 2010, målt i antall arbeidstimer og årsverk (i absolutte tall og relative tall etter antall innbyggere)

	År:	HÅ	KLEPP	TIME
Antall arbeidstimer	1999	2 172 703	1 952 587	1 221 166
	2010	1 637 816	1 438 500	944 585
Arbeidstimer per innbygger	1999	<u>158</u>	144	93
	2010	<u>133</u>	85	59
Antall jordbruksbedrifter (årsverk)	1999	602	472	343
	2010	487	353	291
Jordbruksbedrifter (årsverk) per innbygger	1999	<u>0,044</u>	0,035	0,026
	2010	<u>0,029</u>	0,021	0,018

2.2 Ogna, Brusand og Sirevåg (med omegn)

Som jeg nevnte innledningsvis, gjelder så å si alle tallene som er blitt presentert så langt, for Hå kommune. Men i denne avhandlingen er det ikke dialektene i Hå i sin helhet som skal under lupen, men dialektene helt sør i Hå. Informantene som er med i denne undersøkelsen, sogner alle til Ogna skolekrets. Dette området er også (i grove trekk) det samme som de seks grunnkretsene sør i Hå (jf. kap. 2.2.2B senere): Brusand, Sandve/Fuglestad, Matningsdal, Ogna, Sirevåg og Sirevåg sør. Når jeg siden henviser til "Ogna, Brusand og Sirevåg" e.l., er alle disse grunnkretsene ibefattet (med mindre annet er spesifisert). Når jeg nå i det følgende skal ta for meg geografisk og demografisk informasjon om disse tre tettstedene (med omegn), har jeg til dels basert meg på tall som ikke er hentet fra SSBs arkiv (selv om SSB av og til har tall for disse tettstedene òg). Det medfører at tallene nok kan bli mangelfulle på forskjellige vis.

2.2.1 Geografisk og administrativt

Av de tre tettstedene Ogna, Brusand og Sirevåg er det på sett og vis Ogna som er senteret (til tross for at det bor færre mennesker på Ogna enn i Brusand og i Sirevåg, jf. tabell 2.9 senere). Det er på Ogna skolen ligger (barne- og ungdomsskole), og idrettshallen for Brusand idrettslag (Ognahallen) ligger også der. Av de tre tettstedene er det Brusand som ligger lengst nord og Sirevåg ligger lengst sør. Brusand ligger nesten fem kilometer nord for Ogna, og

¹² Etter SSB 2013j, [tabell 08832](#) (Jordbruksbedrifter, etter talet på årsverk i jord- og hagebruk (K)) og SSB 2013k, [tabell 08848](#) (Arbeidsinnsats i jord-, hage- og skogbruk, etter kven som utførte arbeidet (K)). Utrekningene har jeg utført selv.

Sirevåg ligger litt over to kilometer sør for Oгна. Lengre nord finner vi Vigrestad (11,5 kilometer nord for Oгна), og litt lengre nord for det igjen ligger Varhaug (17,6 km), som er administrasjonssenteret i Hå. Nærbø ligger 24,8 km nord for Oгна og er det største tettstedet i kommunen. Utenfor kommunen finner vi Bryne, ca. 32 kilometer nord for Oгна, og Stavanger by litt over 60 kilometer nord. I sør ligger Egersund by ca. 22 kilometer unna Oгна (jf. tabell 2.9).

Tabell 2.9: Geografiske og demografiske nøkkeltall for enkelte tettsteder i Rogaland¹³

	Avstand fra Oгна	Innbyggere ¹⁴	Ca. kjøretid fra Oгна
Stavanger-området	62,3 km	201 353 ¹⁵	0:59
Bryne	31,9 km	10 514 ¹⁶	0:29
Nærbø	24,8 km	6 431	0:22
Varhaug	17,6 km	2 857	0:16
Vigrestad	11,5 km	1 970	0:13
Brusand	4,7 km	401	0:6
Oгна	–	370	–
Sirevåg	2,2 km	533	0:3
Hellvik	8,6 km	668	0:9
Egersund by	21,9 km	10 874	0:24

2.2.2 Befolkning og befolkningsendringer for Oгна, Brusand og Sirevåg

Tallene jeg skal presentere i dette kapittelet, er hentet fra forskjellige kilder, og ikke alle perioder er dekket like godt. For eksempel mangler det tall for befolkningsutviklingen for Oгна, Brusand og Sirevåg fra 1930 til 1951 og 1963 til 1999. Dette er selvsagt ikke gunstig, men jeg velger likevel å ta med det jeg har funnet.

2.2.2A Historisk befolkningsutvikling

Fra 1839 til 1964 var Oгна en egen kommune (eller herred) på Jæren, etter at det i 1839 ble skilt ut fra Eigersund herred. Oгна sokn (som utgjør det samme området) går imidlertid ifølge Lye m.fl. (1981: 273) minst tilbake til 1665. Lye m.fl. (1981) oppgir folketallet for Oгна sokn for årstallene 1665, 1701, 1758 og 1801. Lindtjørn (1936) oppgir folketallet for "Oгна herad" fra og med folketellingen av 1801 og frem til 1930 (med intervallene 1825, 1845, 1855, 1865, 1875, 1890, 1900, 1910 og 1920). Vi kan med andre ord tallfeste befolkningsutviklingen for

¹³ Avstandene er beregnet ved hjelp av Googles kartfunksjon, det samme gjelder for kjøretid.

¹⁴ Tallene er hentet fra nettsidene til SSB 2012, tabellen *Tettsteder. Folkemengde og areal, etter kommune*. Alle tallene er fra 01. januar 2012.

¹⁵ Stavanger-området behandles også her som et autonomt byområde. Kommunene i byområdet har følgende antall innbyggere: Stavanger (124 960 innb.), Sandnes (54 587), Sola (12 924) og Randaberg (8 882).

¹⁶ Av innbyggerne i Bryne bor 9 047 i Time kommune, mens de resterende 1 467 bor i Klepp kommune.

Ogna, Brusand og Sirevåg (altså Ogna sokn og den gamle Ogna kommune/herred) temmelig nøyaktig, fra midten av 1600-tallet og frem til 1930. Dessuten har SSB tilsvarende tall for Ogna kommune fra 1951 til 1964, da kommunen ble en del av den nye Hå kommune. Fra og med 1964 har SSB stort sett tall fra Hå kommune, og de er altså mindre interessante i denne sammenhengen. Samlet sett ser befolkningsutviklingen for Ogna, Brusand og Sirevåg slik ut fra 1665 til 1963:¹⁷

Diagram 2.4: Folketall Ogna, Brusand og Sirevåg (1665–1963)

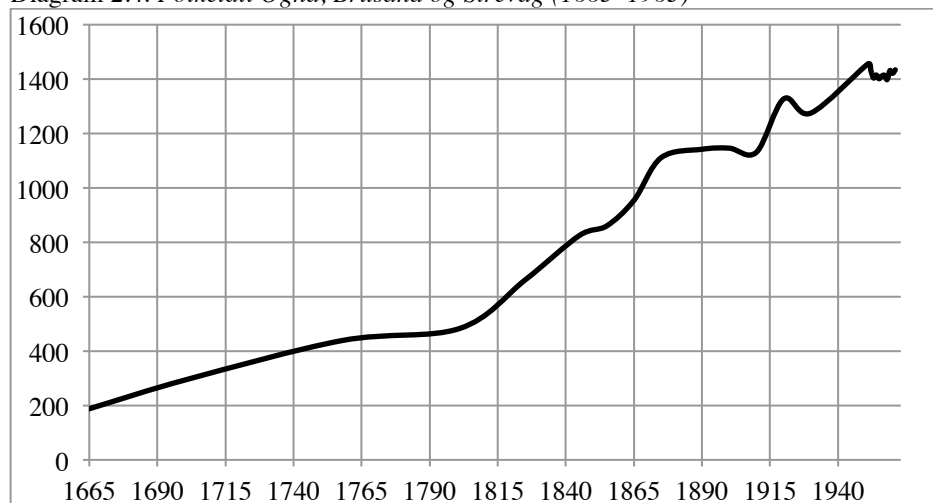
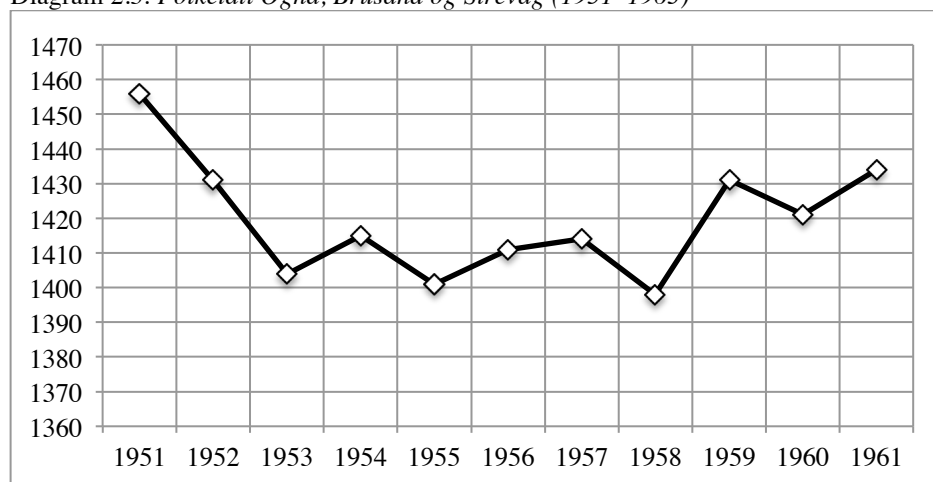

Diagram 2.5: Folketall Ogna, Brusand og Sirevåg (1951–1963)

2.2.2B Folketallet i dag

Etter SSBs måling i 2012 har Ogna, Brusand og Sirevåg hhv. 370, 401 og 533 innbyggere. Disse tallene gjelder kun for de tre *tettstedene*; SSB opererer som nevnt med en noe videre

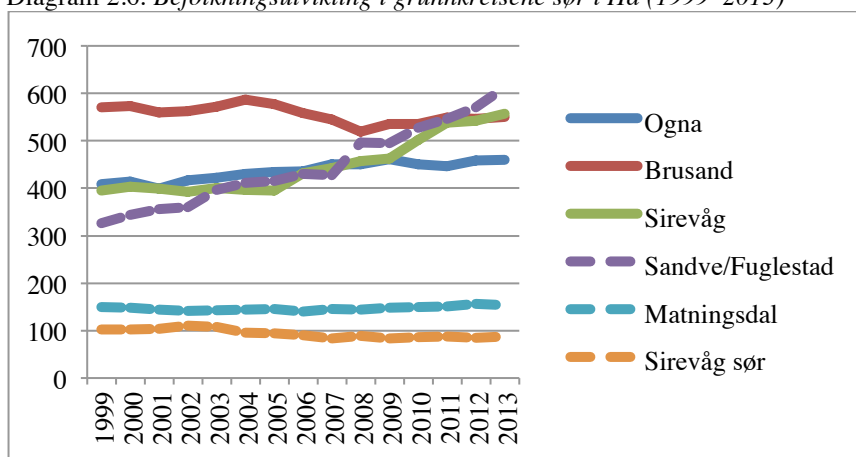
¹⁷ Tallene bak begge diagrammene er hentet fra Lye m.fl. (1981: 273), Lindtjørn (1936: 49) og SSB 2013b, [tabell 06913](#) (Folkemengde 1. januar og endringer i kalenderåret (K)) for "Ogna" fra 1951 til 1963.

inndeling i grunnkretser, og befolkningstallene for Oгна, Brusand og Sirevåg ser noe annerledes ut når en tar utgangspunkt i disse grunnkretsene. Siden grunnkretsene i området sogner til Oгна skolekrets, tas folketallet med for alle de aktuelle grunnkretsene i området. Nedenfor følger en tabell med folketallet for hver enkelt av disse grunnkretsene (i 2013) og et diagram for befolkningsutviklingen fra 1999 til 2013:¹⁸

Tabell 2.10: *Folketeall etter grunnkretsene sør i Hå (2013)*

Oгна	Brusand	Sirevåg	Sirevåg sør	Sandve/Fuglestad	Matningsdal	SUM
460	551	557	87	613	153	2421

Diagram 2.6: *Befolkningsutvikling i grunnkretsene sør i Hå (1999–2013)*

Som vi ser av diagrammet over, har folketallet økt noe fra 1999 til 2013, særlig i kretsene Sandve/Fuglestad og Sirevåg. Dersom vi sammenligner med diagram 2.4, ser vi at befolkningen har økt fra ca. 1430 i 1963 til 2421 i 2013. Folketallet har altså økt med ca. 1000 personer de siste 50 årene, en økning på ca. 70 %. Dette nivået er noe under det vi finner for Hå kommune i sin helhet (omtrent 100 %, jf. tabell 2.1 tidligere), men likevel langt over landsgjennomsnittet i den tilsvarende perioden (som var like under 40 %).

2.2.3 Sysselsetting sør i Hå

Det er få tall å vise til for sysselsettingen på Oгна og i Brusand og Sirevåg. Men jeg kan nevne at fisket lenge har stått sterkt i Sirevåg; flere av de eldre mannlige informantene i det gamle materialet var fiskere, og i informantintervjuene kommer det frem at en rekke av informantene har jobbet ved én eller flere av de gamle bedriftene tilknyttet fiskerinæringen i

¹⁸ Både tabellen og diagrammet bygger på SSB 2013l, [tabell 04317](#) (Folkemengde, etter grunnkrets (G)). Utregningene har jeg utført selv.

Sirevåg (men dette har jeg ikke kunnet tallfeste). I dag er det imidlertid langt færre som driver med fiske i Sirevåg (kun én av de nye informantene har drevet med fiske i sitt yrkesaktive liv). Sirevåg har ellers noen større bedrifter (primært industribedrifter): Norsk Hundefôr A/S (som visstnok er Norges største hermetikkfabrikk) og Finny Sirevaag, som driver med reker (informantene snakker ofte om at de jobbet i ”rekene” som unge).

På Oгна ligger den lokale barne- og ungdomsskolen, med de arbeidsplassene det fører med seg. Dessuten har bygda campingplass og golfklubb. Generelt kan en regne med at den sørligste delen av Hå ikke er like preget av jordbruk som den nordligste delen (fra Brusand og nordover). Det kuperte Dalane starter mellom Brusand og Oгна, og forholdene ligger derved ikke like godt til rette for jordbruk her (jf. snl.no 2013a, *Hå*).

2.3 Oppsummering – Hå og Oгна, Brusand og Sirevåg

Hå later til å være en temmelig ”normal” kommune rent demografisk. Det har ikke vært mye tilflytting og innvandring, men folketallet er doblet de siste femti årene. Jordbruket står fortsatt sentralt i kommunen (selv om mengden jordbruk har gått ned de siste ti årene, jf. tabell 2.8 tidligere), og det er ikke kontroversielt å hevde at dette ”rurale” på mange måter definerer Hå (særlig sett i forhold til Stavanger-området). Oгна, Brusand og Sirevåg – som fra og med 1964 har tilhørt Hå kommune – er i mindre grad enn kommunen ellers preget av jordbruk. Folketallet på Oгна og i Brusand og Sirevåg (med omegn) har økt med ca 70 % de siste femti årene, en økning som er noe lavere enn i kommunen i sin helhet. Fra 2000 til 2011 økte mengden utpendling med ca 1 000 personer for hele kommunen. Men i og med at ca. 14 % av befolkningen i kommunen bor i våre tre tettsteder, sier disse tallene oss relativt lite om situasjonen her.

Hva slags ”type samfunn” en har med å gjøre, kan tenkes å kunne ha innvirkning på språkendringene en finner i samfunnet (altså kulturelle og demografiske faktorer for språkendring). Som vi har sett, er områdene sør i Hå temmelig ”stabile” ut fra en rekke demografiske parametre. Det betyr igjen at vi i prinsippet burde vente å finne en temmelig *lav* språkendringsgrad sør i Hå. Dette gjelder vel å merke om vi med ”språkendringer” skal forstå endringer som kan tilskrives sosio-demografiske omstruktureringer, så som økt pendlingsnivå, økt tilflytting, markante endringer i sysselsettingen, skoleflytting eller endring i administrative grenser (ofl.).

3 Dialekten og de språklige variablene

I dette kapitlet beskriver jeg sentrale deler av språkssystemet i dialekten, eller dialektene, sør i Hå kommune: foneminventaret og (deler av) bøyningssystemet. De aller fleste av språktrekkene jeg presenterer, er ”fellestrekk” for flere av jærdialektene, og flere av dem deler de med dialektene i Stavanger-området også. Kun et fåtall av trekkene er (så langt jeg har kunnet se) begrenset til Sør-Jæren. I tillegg til å presentere (deler av) den synkrone grammatikken for dialektene sør på Jæren, kommer jeg inn på enkelte språkhistoriske og dialektologiske emner. Mot slutten av kapitlet presenteres også de fem variablene jeg har valgt å undersøke. Hensikten med dette delkapitlet er på sett å vis ”berede grunnen” for selve undersøkelsen, nemlig studiet av språkendringer i dialekten.

3.1 Jærdialektene sammenlignet med andre norske dialekter

Dialektene på Jæren hører med til de vestnorske dialektene, nærmere bestemt til de sørvestlandske (Kolsrud 1951:72 og Særheim 2011: 108). Som andre sørvestlandske dialekter er jærdialekten et såkalt *a*-mål (endelsen i infinitiv og ubestemt form entall av svake hunnkjønnsord er [-a] el. [-ɑ], jf. Christiansen (1948: 186) og Kolsrud (1951: 52). Videre kjennetegnes dialektene ved sammenfall i endelsene i sterke og svake substantiver og av lite (eller ingen) diftongering av de gamle lange vokalene.¹⁹ Begge disse målmerkene skiller dialektene på Jæren, i Stavanger-området, i Ryfylke og i Sunnhordland fra de øvrige sørvestlandske dialektene (i Vest-Agder og Hordaland) (Kolsrud 1951: 72).

3.1.1 Jærske trekk

Sigurd Kolsrud (1951: 100–101) nevner ellers en rekke språktrekk som kjennetegner det han omtaler som ”Jærbumålet”. Ikke alle disse trekkene vil i dag kunne inngå i en synkron beskrivelse av jærdialektene, men flere av dem har ”holdt stand” frem til i dag. Trekkene han nevner, gjengis nedenfor (grafemer i fet type indikerer fonem eller gruppe av fonemer i norrønt, og det som står i hakeparenteser, er mine tillegg):

¹⁹ Ut fra disse to kriteriene faller Sirevåg-dialekten, helt sør på Jæren, delvis utenfor. Dialekten har, i det minste frem til midten av 1900-tallet, kløyvd hunnkjønnsbøyning: Sterke hunnkjønnsord får i bestemt form entall endelsen [-æ] eller [-ɛ], mens de svake får endelsen [-ɔ]. Dessuten finner vi tendens til diftongering av gammel lang *i* og *u* helt sør på Jæren (Sandvik 1979: 58).

- a. Lite diftongering [av gamle, lange vokaler], i motsetning til agdermålene, likeledes ”noko meir av vokalopning” [f.eks. norr. *vit* > [ˈvɛ:d] (jf. Larsen 1897: 70) og norr. *yfir* > [²ø:və]]
- b. Sammenfall av ”stutt ø” og ”open y”
- c. Trestavelserformer i substantiver [ubestemt form flertall i hannkjønn og hunnkjønn]²⁰
- d. Lenisering av /ptk/ til /bdg/ inter- og postvokalisk
- e. Palatalisering av velarer foran enkelte bøyningssendelser [der bøyningssendelsen går tilbake til norr. -i]
- f. En rekke ”overganger” i konsonantismene (”[d]ei vanlege sudvestlandske overgangar”):
 - Segmentering: **ll** > *dl*, **nn** > *dn*,
 - Differensiering: **rn** > *dn*, **vn** > *bn*
 - Andre konsonantgrupper som nevnes: [assimilert] **ld** og **nd**; **pt** og **ps** ”held seg”; **sl** er ”tl”
- g. Svarabhaktivokal [schwa] foran bortfalt **r**
- h. Samme endelsesvokal i sterke og svake hunnkjønnsord i bestemt form entall, nemlig ”o” (trolig IPA: [u])²¹
- i. Sterke intetkjønnsord har endelsen *o* (altså [u]) i bestemt form flertall, mens svake intetkjønnsord ”mykje har fleirtal som hokyn” [altså *-ene*]²²
- j. Svake hunnkjønnsord har *-e* (schwa) i bestemt form flertall: (*fleire*) *vis*
- k. Pronomenformene ”oss´e” og ”okke” [den første tradisjonelt nord for Hå-elva, den andre sør for Hå-elva, jf. Særheim 2011: 114].

Foruten disse trekkene som Kolsrud nevner, kan jeg føye til at uttalen av de gamle diftongene ofte regnes som et typisk trekk for dialektene (sør) på Jæren. Med Hå som kjerneområde finner vi uttalen [au], [ɔʏ] og [ɑɪ] av de norrøne /ou/, /øy/ og /ei/ (grafisk *au*, *ey* og *ei* i norr.) (Spurkland 1989: 20, Sandvik 1979: 57). Denne uttalen skiller seg fra uttalemåten i Stavanger-området i nord og Dalane i sør; begge steder er diftongene uttalt [ɛʊ], [œʏ] og [ɛɪ] (Sandvik 1979: 57–58).

Et språktrekk som også tradisjonelt har skilt Jæren fra Rogalands-dialektene lengre nord, er fonemet /æ:/. Ifølge tradisjonelle fremstillinger (f.eks. Sandvik 1979: 48–52) har ikke Stavanger-dialekten lang /æ:/ (og heller ikke kort /æ/, men dette siste gjelder visstnok like mye for jærdialektene, jf. Sandvik (1979: 52–53). Etter mitt syn er denne fremstillingen noe forenklet. Jeg har tydelig hørt langt /æ:/ i en rekke ord fra Stavanger-dialekten (f.eks. i ordet *vere*). Og i grammatikkskissene for dialektene i Stavanger by opererer Sandøy (1985: 279 og

²⁰ Her finner vi igjen et unntak knyttet til Sirevåg-dialekten (i det minste frem til de som er født i Sirevåg på midten av 1900-tallet): Suffikset i bestemt form flertall har her tradisjonelt én stavelse, ikke to som på resten av Jæren: *båtane*, *visene* uttales [²bø:dan], [²vi:sɲ] (Sandvik 1979: 83).

²¹ I dag er uttalen til disse endelsene på Jæren ikke [-u], men [-o] eller [-ɔ], slik som i Stavanger-området (Berntsen og Larsen 1925: 208). Jf. også navnet på Arne Garborgs sommerhus ”Knudaheio”.

²² Også denne endelsen har med tiden fått en mer open uttale (jf. forrige fotnote). Så langt jeg har kunnet høre, er det uttalen med [-o] eller [-ɔ] som er enerådende på Jæren i dag (men jeg har ikke undersøkt dette kvantitativt).

283) med to forskjellige vokalsystem for to forskjellige varieteter: et uten fonemet /æ/ og et med. En annen ting er at fonemet /æ/ nok har en videre fonologisk distribusjon (og med det også en høyere frekvens) i jærdialektene enn i Stavanger-dialekten.

3.1.2 Sirevåg – en noe annerledes dialekt?

Jeg har allerede så vidt nevnt et par språktrekk som skiller Sirevåg-dialekten (i sør) fra de øvrige jærdialektene. Sirevåg-dialekten følger nemlig tradisjonelt Dalane, og ikke Jæren, i enkelte språktrekk, både i bøyningssystemet og i foneminventaret. Håkon Friestad omtaler Sirevåg-dialekten som ”eit blandingsmål” (1977: 8–10) når han innledningsvis kort tar for seg trekk ved dialekten. ”Blanding” han sikter til her, er altså en variasjon mellom jærsk og dalske språktrekk, siden ”[s]taden ligg nær grensa mellom Jæren og Dalane” (Friestad 1977: 8). Av språktrekk som tradisjonelt skiller Sirevåg-dialekten fra de øvrige jærdialektene (også dialekten på Ognå og i Brusand så langt jeg har kunnet se), nevner han følgende:

- a. Sirevåg har (tidligere) skilt mellom sterke og svake hunnkjønnsord i bestemt form entall: *tida* [ˈti:ɛ] el. [ˈti:æ] mot *jenta* [ˈjɛntə]
- b. Presensformen i ”dei linne verba” er ifølge Friestad ”som oftast” -a i Sirevåg, men ”også endinga -e førekjem”. Denne e-endelsen er videre ”vanleg i Dalane, iallfall i Egersund by” (1977: 8)²³
- c. Uttalen av presensformen av *vita/veda* varierer også ifølge Friestad (1977: 9): I Dalane (og tradisjonelt i Sirevåg) er uttalen angivelig [ˈvɛt], mens den på Jæren er ”veid” ([ˈvɑɪd], [ˈvæɪd], [ˈvɛɪd] e.l.).

Av forskjeller mellom Sirevåg-dialekten og de øvrige jærdialektene (som Friestad ikke kommer inn på), kan jeg føre opp følgende:

- d. Sirevåg-dialekten har også (hatt) énstavelsessuffikser i bestemt form flertall i hannkjønn og hunnkjønn: *båtane*, *visene* > [ˈbø:dan], [ˈvi:sɯ] (Sandvik 1979: 83). Lengre nord finner vi systemet med med tilsvarende suffikser med to stavelser (-*ane/-ene*)
- e. Sirevåg har tradisjonelt hatt diftonguttalen til Dalane, som også er lik uttalen i Stavanger-området: hhv. [ɛʊ], [œʏ], [ɛɪ].
- f. Dessuten har Sirevåg-dialekten fra gammelt av de samme endelsene i bestemt form flertall av intetkjønnsord som hann- og hunnkjønnsordene: -*an* eller -*en*.²⁴ Resten av

²³ Presensendelsene i *kasta*-klassen (den produktive klassen av svake verb) er for øvrig med som variabel i min undersøkelse.

²⁴ Sandvik nevner imidlertid (1979: 102, med henvisning til Hægstad 1915: 72) at bøyningsendelsen [-ɛ] forekommer som endelse i bestemt form flertall av sterke intetkjønn (*alle hus[ɛ]*). Endelsen -*an* er imidlertid ifølge Sandvik likevel ”den vanlegaste bøyninga” (1979: 102).

Jæren har -å (Sandvik 1979: 99). I Sirevåg-materialet mitt finner vi både det dalske og det jærske systemet (i det minste hos de eldre; hos de yngre finner vi kun former med -å, altså det jærske systemet).

Når Sirevåg-dialekten i mangt følger språkssystemet i dialektene i Dalane, skyldes det trolig beliggenheten og tidligere administrative forhold: Sirevåg ligger helt på grensen til Eigersund kommune, som markerer grensen mellom Jæren og Dalane. Som tidligere nevnt (kap. 2.2.2A) ble Oгна herred skilt ut fra det tidligere Eigersund herred fra 1839. En kan derfor vente at befolkningen sør i det nåværende Hå kommune før i tiden orienterte seg sørover mot Eigersund, heller enn nordover mot Bryne og Stavanger. Slik sett bør det ikke være overraskende at befolkningen i Sirevåg i mangt kan vise til Dalane-trekk i dialekten. I informantintervjuene kommer det også ofte frem at sirevågsbuene dro til Eigersund "før i tiden" når de skulle til "byen", mens Bryne eller Stavanger nå har tatt over denne funksjonen.

I grammatikkskissen for Oгна, Brusand og Sirevåg (neste delkapittel) markeres språktrekk som kun gjelder for Sirevåg, med en stor "S" foran (dette gjelder altså primært i substantivbøyningen).

3.2 Grammatikkskisse for Oгна, Brusand og Sirevåg

3.2.1 Konsonantfonemer

Tabell 3.1: Konsonantfonemer i dialektene sør på Jæren

	Labial	Alveolar	Postalv.	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Nasal	m	n			ŋ		
Plosiv	p b	t d			k g		
Affrikat				(tʃ) ²⁵			
Frikativ	f	s	ʃ ²⁶	ç ²⁷			h
Approksimant	v			j		ʁ	
Tapp/Flapp		(r/r ²⁸)					

²⁵ De færreste av informantene har den ustemte affrikaten /tʃ/ som fonem. Jeg har ikke funnet eksempel på denne affrikatens stemte motstykke (*/tʃ/) som fonem. (Selv fonen finnes imidlertid som allofon til /g/ hos enkelte (eldre) informanter.)

²⁶ Enkelte (eldre) informanter mangler dette fonemet. For disse informantene har sekvensen [sʃ] den samme fonologiske funksjonen som fonemet /ʃ/.

²⁷ Ofte settes [j] opp som det stemte motstykket til [ç]. Hvis vi kun tok utgangspunkt i fonologisk distribusjon, kan denne løsningen være helt grei. Men dersom vi tar utgangspunkt i uttalen, er det mer hensiktsmessig å gå frem på samme måten som for [f] og [v], og la den ene stå som frikativ og den andre som approksimant. Alternativt kunne vi ha brukt det fonetiske tegnet for stemt, palatal frikativ ([j]). Men dette ville (etter mitt syn) i liten grad gjengi "normaluttalen", kanskje utenom i enkelte posisjoner, som foran fremre, høye vokaler: *gildt* > [ˈjɪlt]

²⁸ Rulle-r (enten tapp eller trill) forekommer kun hos enkelte eldre informanter (også i materialet fra 2010), men ingen av informantene i mitt materiale har utelukkende rulle-r.

Lateral appr.		1					
----------------------	--	---	--	--	--	--	--

3.2.1A Lenisering, preaspirasjon og veksling mellom velar og palatal

Jæren hører med til dialektområdet med lenisering av de opphavlig ustemte og korte plosivene /p, t, k/ (Christiansen 1948: 182, Sandøy 1996: 152). Synkront finner vi da i utgangspunktet at distinksjonen mellom stemte og ustemte plosiver er nøytralisert etter lang vokal. En rekke ord med (kort) /p, t, k/ etter lang vokal er imidlertid kommet inn i dialektene, og på sett og vis gjeninnført denne distinksjonen (f.eks. *data, foto, skate, breake* ofl., jf. Sandøy 1996: 154).

Et annet forhold vi skal merke oss for plosivrekken, er at lang /p, t, k/ har en tendens til å bli realisert med preaspirasjon, altså med ”eit pust før lukkefasen i lukkelyden” (Sandvik 1979: 63). Med preaspirasjon får vi da uttalen [²ba^hkə], [²ɔ^hta], [^hkna^hp] av *bakke, åtte* og *knapp* (*ibid.*). Preaspirasjon er også belagt i Stavanger-området (Sandvik 1979: 63), men anses (bl.a. av Omdal (1967: 84) som et ”relativt nytt” fenomen. Sandvik påpeker også (1979: 63) at preaspirasjonen ikke er nevnt som trekk ved Stavanger-dialekten hos Berntsen og Larsen (1925).

Et tredje moment som kan nevnes i forbindelse med konsonantsystemet, er den såkalte morfo-fonologiske vekslingen mellom velar og palatal. Dialektene på Jæren har tradisjonelt hatt en veksling mellom velarer og palataler, på den måten at velarer realiseres som palataler i bøyingsklasser som i norrønt hadde suffikset *-i(C)*. Synkront finner vi da at /k, g, ŋ/ realiseres som (hhv.) de palatale “ekvivalentene” [çç] eller [ç], [j] eller [j] og [nj] i de aktuelle bøyingsklassene (eksempler på slik uttale er *bakken, veggen* og *senga*: [²bacçən], [^hvejjən], [^hsejjo]). Dessuten vil sekvensen */-sk-/* (f.eks. i ordene *fisken* og *vasken*) realiseres som sekvensen [sç], [ʃç] eller også [ʃ] etter den samme morfo-fonologiske regelen (Sandvik 1979: 68–69): [^hfisçən], [^hvasçən]. Denne palataliseringsregelen ser imidlertid ut til å være på vikende front i dialekten. Så langt jeg har kunnet høre, er det svært få av dem som er født etter ca. 1950 som har denne vekslingen mellom velarer og palataler.

3.2.2 Vokalfonemer

Tabell 3.2: *Vokalfonemer i dialektene sør på Jæren*

	Fremre		Sentrale	Bakre
	Uten runding	Med runding		Med runding
Høy	i	y	ɥ	u
Halvhøy	e	ø		ɔ
Halvlav	æ			
Lav				a

Diftonger: /au/, /aɪ/ og /æy/. Fra gammelt av i Sirevåg: /ɛʌ/, /ɛɪ/ og /øʏ/.

3.2.2A Allofoner av fonemene

Vokalfonemene /i, e, ɔ/ har sine korte ekvivalenter etter det ”vanlige systemet” i norske dialekter: (hhv. [ɪ, ɛ, ɔ] foran det som ofte kalles lang konsonantisme (C: eller C₁C₂). (Lang vokal finnes riktig nok fra gammelt av også foran lang konsonantisme i enkelte monomorfematiske ord (særlig de med -rt som koda), f.eks *lort*, *svart*, *kart*, *avl*, *agn* (Ueland 1975: 11). Dessuten finner en lang vokal der et konsonantisk bøyningssuffiks legges til roten i et V:C-ord, som i *fint* og *meint*). Fonemet /a/ blir realisert med en midtre eller fremre uttale når det står i kort eller trykklett posisjon: *hatt*, *hoppa*: [ʰaʰt], [ʰɔʰpa] e.l. Slik er det også i Stavanger-dialekten (Sandvik 1979: 56–57). Fonemet /e/ blir for øvrig realisert som schwa i trykklett posisjon: *viser* (b.f. fl.) uttales [ʰvi:sə] (fonemisk /vi:se/).

Fonemene /y, ø, ɥ, u/ må nevnes spesielt. De korte allofonene til disse fire har gått gjennom en serie endringer (Kolsrud 1951: 72, Sandvik 1979: 53–56, Ueland 1975: 61): Realiseringen av kortvokalene har jeg ikke undersøkt kvantitativt, men det er i det minste en svært utbredt tendens til sammenfall av /y/ og /ɥ/, slik det også er i Stavanger-dialekten: *bygd* uttales [ʰbʏgd], for å ta ett eksempel. Dessuten realiseres historisk, kort /ø/ svært ofte som [ɥ], altså en noe fremmet [ɥ]. Dette gir en uttale som [ʰɥns] (*høns*).²⁹ I tillegg til disse blir historisk, kort /ɥ/ i flere tilfeller realisert som [u] (*putle*, *stubbe*: [ʰputlə], [ʰstubə]). Dette sammenfallet er ellers attestert både i Stavanger-dialekten og i dialektene i Dalane (Sandvik 1979: 55). Sammenfallet gjelder likevel ikke på langt nær alle ord med historisk, kort /ɥ/, og

²⁹ Jeg er usikker på om dette sammenfallet finnes i fonologien til dagens unge jærbuer; jeg har i det minste hørt flere tilfeller av det jeg utvilsomt vil kalle kort [œ], hos dagens unge ognabuer: *søvn* > [ʰsœvn], ikke *[ʰsɥvn] e.l.

Sandvik (1979: 55) mener det er ”for sterkt” å hevde at vokalen (kort /ɘ/) ikke finnes i dialektene sør i fylket.

Videre nevner Sandvik (1979: 53) at kort /æ/ ikke finnes i jærdialektene. Han peker også på at de korte vokalene /e/ og /æ/ er falt sammen til /ɛ/ i Nærbø-dialekten (med henvisning til Ueland 1975). Dette sammenfallet gjelder også for dialektene lengre sør i Hå. Det er ellers kjent fra andre sammenhenger at distribusjonen til /æ/ er noe kompleks (jf. f.eks. Kristoffersen 2000: 14 og 105–109), og ofte regnes [æ] som en allofon til en underliggende /e/ (*ibid.*). I de tilfellene selve fonen [æ] finnes i jærdialekten (og det gjør den), er det ikke urimelig å anta at den er en allofon av /e/, foran /ʁ/+konsonant (i ord som *verk* og *vert*). Ueland (1975: 64) påpeker også (for Nærbø-dialekten) at den ”velare r-lyden” ”tykkjest [...] å ha verka assimilerande på vokalen” slik at denne har blitt ”svært open” og med omtrent ”den same [kvaliteten] som den korte a-lyden”.

3.2.3 Substantivbøyningen³⁰

Tabell 3.3: Substantivbøyningen i dialektene sør på Jæren

Kjønn	Klasse	Entall		Flertall		
		Ubestemt	Bestemt	Ubestemt	Bestemt	
Hannkjønn	Sterke	a-klasse <i>hest, kniv, stol</i>	-Ø	-en	-a	-ane S: -an(e)
		e-klasse <i>gjest, sau, gris</i>	-Ø	-en	-e	-ene S: -en(e)
		omlydsklasse <i>fot, son, nagl</i>	-Ø	-en	-e (ofte med omlyd i roten)	-ene S: -an(e) (begge med omlyd i roten)
	Svake	<i>bakke, hane, unge</i>	-e ³¹	-n	-a	-ane S: -an(e)

³⁰ Denne oversikten over substantivbøyningen bygger i all hovedsak på Olav Hetland Sandviks (1979) utlegninger: hannkjønnsbøyningen på s. 80–90, hunnkjønnsbøyningen s. 90–99 og intetkjønnsbøyningen på s. 99–104. I tabellene over substantivene og verbene brukes vanlig ortografi, og ikke IPA.

³¹ Jeg regner *-e* som en egen bøyningssuffix i svake substantiver: *bakk+e, han+e, ung+e* og ikke *bakke-, hane-unge-*. En slik inndeling kan lettere gjøre rede for former som f.eks. (fl.) *han+a* i og med at vi slipper å implisere noen form for *e*-bortfall før flertallssuffikset kan legges til roten

Hunnkjønn	Sterke	<i>tid, å, geit</i>	-Ø	-å S: -e/ -æ	-e	-ene S: -en(e)
	Svake	<i>jente, gate, vise</i>	-a	-å	-e	-enø S: -æ/-an(e)/- en(e)
Intetkjønn	Sterke	<i>tak, bein, hus</i>	-Ø	-e	-Ø S: -Ø/-e	-å S: -an(e)/ -en(e)/-å
	Svake	<i>merke, teppe, eple</i>	-e	-e	-e S: -a?	-å el. -ene S: -an(e)/-å

3.2.3A Syllabisering

Når en finner endelsen $-(e)n(V)$ i bestemt form entall og flertall, vil (som regel) utlydende n eller l være stavingsbærende (altså syllabisert) etter t , d og s : [hɛstɒ] (*hesten*), [vi:sɒə] (*visene*). På Jæren har en tradisjonelt også kunnet høre vokalforlenging istedenfor syllabisering av konsontantsuffikset: *bonden* og *mannen* uttales da [²bu:(ə)n], [²mɑ:(ə)n], og ikke [²buɒ] og [²maɒ] (Inge Særheim (p.k)). Hvor vidt dette systemet finnes på Jæren fortsatt, har jeg ikke undersøkt nærmere.

3.2.4 Verbbøyningen

En asterisk (*) indikerer (mulig) endring i rotvokalismen):³²

Tabell 3.4: Verbbøyningen i dialektene sør på Jæren

	Klasse	<i>Eksempler</i>	Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum partisipp
Sterke verb	(Avlydsklasse 1–6)	<i>bera, synga, fyka</i>		¹ -e*	-Ø*	-e*

³² Oversikten over verbbøyningen bygger i all hovedsak på Sandviks utlegninger (1979: 113–135). Navnene på verbklassene er gitt ut fra bøyningsendelsen i preteritum (utenom for “*j-de*-klassen” og de såkalte “blandede klassene”). Tallene foran presensendelsene angir tonem.

Svake verb	I a-klassen	<i>nehta, kasta, samla</i>	-a	² -a/-e	-a	-a
	II te-klassen	<i>kalla, dansa, glana</i>		² -a/-e	-te	-t
	III de-klassen	<i>ringa, høyra, svinga</i>	-a	² -e	-de	-d
	IV dd-/tt-klassen ("kortverb")	<i>tru, bu, nå, så</i>	-Ø	-r	-dde	-tt/-dd
	V "j-de-klassen"	<i>fylgja, krevja, telja</i>	-a	¹ -e	-de	-t
	VIa blandet klasse ³³	<i>lysa, kvila, kjøpa</i>	-a	² -e	-te	-t
	VIb blandet klasse	<i>dømma, sprenga, leiga</i>			-de	
	VIc blandet klasse	<i>pløya, greia, tøya</i>			-dde	-tt

3.2.4 Pronomen- og determinativsystemet (hovedsaklig etter systemet i Lie 2011)3.2.4A

Personlige pronomen

Tabell 3.5: Personlige pronomen

	Subjektsform	Objektsform
Entall:		
1. person	æg	mæg
2. person	dū	dæg
3. person		
– Maskulinum	han	han
– Femininum	hū	² hena
– Nøytrum	dæ/de	dæ/de

³³ Disse blandingsklassene går hos Sandvik (1979: 119–122) under navnet "Verb med tostavings tonelag i pres[ens] og dentalending i pret[eritum]". Ifølge Sandvik (1979: 121) er variasjonen mellom *-t(e)* og *-d(e)* jevnt over regelstyrt, ved at stemt konsonant i utlyd i verbet gir stemt alveolarsuffiks, og ustemt utlyd gir ustemt alveolarsuffiks. Etter (stemt) *-r*, *-l* og *-n* i utlyd kan en imidlertid finne ustemt alveolarsuffiks.

Flertall:		
1. person	me	¹ øke
2. person	¹ døke	¹ døke
3. person	dai	dai

Pronomenet *dei* (3. person flertall) realiseres som [dɪ] i trykksvak posisjon.

3.2.3B Possessiver

Tabell 3.6: *Possessiver i dialektene sør på Jæren*

Entall:	Hannkjønn	Hunnkjønn	Intetkjønn	Flertall
1. person	min	mi	mit	² mine
2. person	din	di	dit	² dine
3. person	hans	² hena	sit	² sine
Flertall:				
1. person	² øka	² øka	² øka	² øka
2. person	² døka	² døka	² døka	² døka
3. person	² daira	² daira	² daira	² daira

3.2.3C Demonstrativer (de viktigste, Lie 2011: 81):

Tabell 3.7: *Demonstrativer i dialektene sør på Jæren*

Hannkjønn	Hunnkjønn	Intetkjønn	Flertall
den	den	dæ	dai (el. di)
dene	dene	² dete	² desen el. ² dese
¹ anen el. ² anen	² ana	¹ annet	² andøe

3.2.3D Kvantorer

Tabell 3.8: *Enkelte kvantorer i dialektene sør på Jæren*

Hannkjønn	Hunnkjønn	Intetkjønn	Flertall
en	ei/æi/ai	et	–
² nugen el. ² nuen	² nuge	² nuge el. ² nøge	² nuen, ² nuge el. ² nugen

3.3 Valget av de språklige variablene

I dette delkapittelet skal jeg gjøre rede for valget av de språklige variablene jeg har tatt med denne undersøkelsen. Jeg kommer til å definere en variabel som følger: En (språklig) variabel er to eller flere “ulike former eller uttrykksmåter for å seie det same” (Røyneland 2008: 17). Og de to eller flere ulike formene eller uttrykksmåtene, som altså er semantisk ekvivalente, kalles *varianter*. Før jeg presenterer de fem variablene jeg har valgt å ta med, skal jeg kort gjøre rede for “kriteriene” for denne utvelgelsen.

3.3.1 Valget av variabler

I en variasjonell sosiolingvistisk studie som denne har vi hverken mulighet til eller interesse av å avdekke alle tenkelige former for språklig variasjon. Selv om praktisk talt alle sider ved språket varierer på forskjellige måter³⁴ (og selv om slik variasjon kan ha en sammenheng med sosiale faktorer), er vi nødt til å gjøre et *utvalg* (bl.a. av plass- og tidshensyn). Et sted å starte da er ved å undersøke den sosiolingvistiske *tradisjonen* og se hva som har vært vanlig å ta for seg. Jevnt over har norske sosiolingvistiske studier begrenset seg til å undersøke følgende lingvistiske nivåer:

- fonologi, særlig segmental fonologi, men også suprasegmentale og subsegmentale forhold (ev. også fonetikk)
 - (prosodi)
 - morfologi, særlig bøyning (både ved suffikser og ved perifrastisk bøyning)
 - syntaks
 - leksikon
 - (pragmatikk)
- (Akselberg 2008a: 132–133)

Blant disse seks er det langt vanligere å undersøke variasjon innen fonologien/fonetikken og morfologien (og til en viss grad også leksikon) enn innen syntaks og pragmatikk. Dessuten har det – så langt jeg kjenner til – ikke vært særlig vanlig å studere variasjon i bruken av (semantisk ekvivalente) leksikalske morfemer (som *potet/eple*, *huske/disse*, *killings/kje* ofl.).

I denne studien har jeg ekskludert en rekke potensielle variabler. For det første har jeg ikke tatt med pragmatiske og syntaktiske variabler. Dette valget bunner til dels i at *frekvensen* til slike variabler ofte er lav (Cheshire, Kerswill og Williams 2005: 138–140 og 142, Cornips

³⁴ Eller for å sitere Tagliamonte (2012: 4): “Different ways of saying more or less the same thing may occur at every level of grammar in a language [...], often even in the same discourse in the same sentence. In fact, variation is everywhere, all the time.”

og Corrigan: 100), og til dels i at den metodiske fremgangsmåten er noe annerledes enn for fonologiske og morfologiske variabler.³⁵ Dessuten, som Cornips og Corrigan påpeker, forholder syntaktisk og pragmatisk variasjon seg noe annerledes til det såkalte ”Synonym Principle” (jf. *Semantic Equivalence* (L. Milroy 1987: 162, Tagliamonte 2012: 15–16) enn det fonologisk og morfologisk variasjon gjør: Det er ikke like opplagt at to forskjellige syntaktiske (eller pragmatiske) varianter er to ”forskjellige måter å si det samme på” (Tagliamonte 2012: 15), slik forholdet er mellom to fonologiske eller morfologiske varianter:

[T]he ’Synonym Principle’ presupposes that tokens which have been identified as variants are, indeed, equivocal with regard to referential meaning [...]. The final objective is to contrast speech samples with respect to the frequency of occurrence for each individual variant as a proportion of the number of occasions where it could have occurred without altering the referential meaning (Cornips og Corrigan 2005: 99).

Etter denne avgrensningen har vi innsnevret begrepet ”språklig variasjon” til følgende:

Avgrensning av begrepet *språklig variasjon* i min avhandling

Språklig variasjon finner vi i de tilfellene der det finnes to eller flere varianter av en språklig enhet – innen fonologi/fonetikk, (infleksjonell) morfologi eller leksikon – der valget av den ene varianten over den andre *ikke* medfører endret semantisk innhold.

Med en slik avgrensning kan vi se vekk fra de typene språklig variasjon som er mer eller mindre ukjente for sosiolingvistikken: variasjon i emnevalg og fonetiske forhold som grunntonefrekvens, nasalitet, mengden pauser i løpende diskurs, taletempo ofl. (men jf. Thomas 2011). Dessuten kan vi utelukke variasjon som nok har vært studert innen sosiolingvistiske studier, men som jeg ikke kommer til å behandle i denne avhandlingen.

3.3.2 Variasjon eller endring?

I sosiolingvistikken har det vært vanlig å skjelle mellom variasjon og endring. At språket varierer (synkront), trenger ikke nødvendigvis – hevdes det – å være synonymt med at språket (eller dialekten) *endres*. I slike sammenhenger trekker en gjerne inn det kjente sitatet fra siste side i Weinrich m.fl. (1968: 188), som sier følgende: ”Not all variability and heterogeneity in language structure involves change; but all change involves variability and heterogeneity.”

³⁵ Som Cheshire, Kerswill og Williams (2005: 142) påpeker: ”In our view, the analysis of discourse features, like the analysis of syntactic variation, requires a more complex analysis than a simple counting of the number of tokens”.

Med andre ord kan en finne samme form for variasjon for et språktrekk over lang tid uten at språket (eller dialekten) *endres* i sin helhet. Eller som Labov sier det:

Stable, long-term variation that persists over many centuries in much the same form is perhaps even more common than changes which go to completion (Labov 2001: 75).

Den internasjonale faglitteraturen kan altså vise til svært mange tilfeller av såkalt stabil variasjon, som ikke innebærer endring (Labov 2001: 74–120). Som vi likevel skal se (kap. 3.4 og 6 senere), er den konkrete variasjonen jeg har valgt å ta for meg i denne avhandlingen, tydelige eksempler på variasjon som innebærer endring. Vi finner mye språklig variasjon i talemålsmaterialet fra Hå, både mellom individer og ofte også hos de enkelte individene. Men den variasjonen vi finner i de variablene jeg har valgt ut, later jevnt over til å være ”forbigående”.³⁶ I praksis kommer derfor ”variasjon” i denne avhandlingen til å være mer eller mindre synonymt med ”faser i språkendringen”: Når en informant har høy frekvens av en gammel variant, betyr det at vedkommende i liten (eller ingen) grad har deltatt i språkendringen.

Ellers kommer jeg til å la begrepet ”språkendring” omfatte de tilfellene der det synes å være en diakron korrespondanse (jf. Andersen 1989: 12) mellom to eller flere forskjellige språklige enheter. Andersen definerer ”diakron korrespondanse” som ”the relation between an entity belonging to one stage of a language and an equivalent entity of a later stage” (*ibid.*) En slik diakron korrespondanse innebærer altså at to (eller flere) forskjellige språktrekk – på to adskilte tidspunkter – kan ha tilnærmedesvis samme funksjon selv om formen kan ha endret seg over tid. For å ta et eksempel: Ut fra en slik definisjon vil det være en diakron korrespondanse mellom bøyningssuffiksene *-a* og *-e* som presensendelser av verb i *kasta*-klassen (jf. variabelen PRESENS senere); de to suffiksene er ikke like, men de har begge som funksjon å markere nåtid i *kasta*-klassen av verb. En kan også ha en diakron korrespondanse mellom to språklige enheter selv om den aktuelle endringen kan ha gått for seg i flere stadier (dette er særlig aktuelt i forbindelse med lydendringer).

3.4 Presentasjon av de språklige variablene

Jeg har valgt å ha med to fonologiske variabler, en morfologisk variabel og to leksikalske.

Alle seks presenteres i det følgende.

³⁶ At det forholder seg slik, kan selvsagt skyldes mitt valg av variabler: at jeg (mer eller mindre bevisst) har *valgt* å undersøke de varierende sidene ved språket som jeg ser inngår i endring. Og kanskje ville andre variabler enn dem jeg har valgt ut, kunne vise til variasjon uten endring.

3.4.1 Fonologisk variabel 1: Den historiske sj-lyden³⁷

Med denne variabelen undersøker jeg endringer i uttalen av det jeg har valgt å kalle *sj*-lyden. Denne endringen er i og for seg en ren fonetisk endring, der både uttalestedet og uttalemåten endres: To foner, en sekvens av den alveolare frikativten [s] og den palatale approksimanten [j] (eller også den palatale frikativten [ç]), har med tiden “blitt til” én fon: den post-alveolare frikativten [ʃ]. Denne prosessen later til å ha gått via “mellomstadiet” [ʃç], men det er altså en “diakron korrespondanse” (jf. Andersen 1989: 12) mellom sekvensen [sç] og (nyere) [ʃ]. J

3.4.1A Variabelens “forhistorie”

Ikke bare er det slik at endringen fra ([sj] til) [sç] til [ʃ] i seg selv kan deles opp i forskjellige “historiske stadier”. Lydendringen er et også ledd i en “kjede” av flere endringer, der lyden [ʃ] så å si er endestasjonen (Sandøy 2008: 198). Sekvensen [sç] er nemlig en refleks av de fire norrøne (her: *grafiske*) sekvensene *sk*+fremre vokal, *skj*-, *stj*- og *sj*- (for eksempel i ordene *skip*, *skjoldr*, *stjarna* og *sjaldan*). Disse fire gruppene av sekvenser hadde tidligere hver sin uttalemåte (men hvordan disse uttalene var på forskjellige tidspunkter og i forskjellige dialekter, skal jeg ikke komme nærmere inn på her). Etter hvert falt de alle sammen i sekvensen [sç], før denne sekvensen altså til sist får uttalen [ʃ]. Det er dette siste leddet i kjeden, utviklingen fra [sç] til [ʃ], jeg skal ta for meg i variabelen *sj*-lyden.

Denne endringen står også i nær tilknytning til sammenfallet av fonemene /ç/ og /ʃ/ (*kj*-lyden), i den forstand at “resultatet” av endringen [sç] > [ʃ] inngår som en sentral komponent i fonemsammenfallet. Den uttaleendringen som finner sted med endringene i variabelen *sj*-lyden, anses derfor som en obligatorisk “forløper” for sammenfallet av fonemene /ç/ og /ʃ/ (for det er kun *etter at* [sç] har “blitt til” [ʃ] at sistnevnte har blitt et eget fonem).

³⁷ De to fonologiske variablene jeg har tatt med, får navnene *sj*-lyden og *kj*-lyden. Jeg har tatt utgangspunkt i det grafiske bildet for å lette lesningen og for å slippe å nevne alle variantene av variabelen når jeg henviser. De tre øvrige variablene har jeg av mnemotekniske hensyn gitt navnene PRESENS, VERA og IKKJE (se følgende delkapitler).

3.4.1B *Varianter*

Jeg kommer til å ha med tre varianter i denne variabelen:

Variant 1: [sç] (gammel variant)

Variant 2: [ʃç] (mellomvariant)

Variant 3: [ʃ] (ny variant)

Det er altså tre forskjellige “nivåer” i denne variabelen som er interessante, og variantene klassifiseres ut fra kvaliteten til *s*-en, og ut fra om varianten har to foner eller én fon: Det første nivået, med ren alveolar *s* og ustemt palatal frikativ [ç]; det andre, med post-alveolar *s* og ustemt palatal frikativ; og det tredje, med post-alveolar *s*, men uten noen “fon nummer to”.

3.4.2 **Fonologisk variabel 2: Den historiske *kj*-lyden og sammenfallet av /ç/ og /ʃ/**

Denne variabelen er todelt: For det første undersøker jeg den fonetiske kvaliteten til de såkalte (historiske) *kj*-lydene (jf. termen i Nymark Aasen 2011: 23). For det andre tar jeg for meg sammenfallet av fonemene /ç/ og /ʃ/. Den fonetiske endringen fra (norrønt) *k+fremre vokal*, *tj*- og *hj*- til [ç] og videre til [ʃ] innebærer ingen sammenfall av fonemer. Når de to fonemene /ç/ og /ʃ/ eventuelt faller sammen etter denne endringen, finner vi imidlertid et (opplagt) tilfelle av fonemsammenfall. Jeg kommer likevel til å behandle endringen fra [ç] til [ʃ] og sammenfallet av /ç/ og /ʃ/ som én prosess. Slik sett vil høy frekvens av [ʃ] i opphavlige *kj*-ord regnes som sammenfall av /ç/ og /ʃ/.

I denne variabelen tar jeg kun for meg tilfeller der fonemet står i *fremlyd* i ordene (og der det står i i *fremlyd* i etterledd i sammensatte ord, som i *innkjøp*). Ordet *ikkje*, der fonemet står i innlyd, er skilt ut som en egen variabel. Nektingsadverbet er for øvrig praktisk talt det eneste ordet i dialekten der *kj*-lyden står i innlyd. De to ordene *mykje* og *bikkje*, som kunne ha vært kandidater, er uaktuelle: Ordet *mykje* uttales med *j* [²mø:jə] og *bikkje* brukes visst nok ikke på Jæren i det hele tatt (det er *hund* [¹hʊn] som brukes på Jæren). En bedre kandidat i så måte er verbet *tykkje*. Den eneste ulempen med dette ordet er at det utelukkende brukes av eldre informanter.

3.4.2A Fonetisk endring og fonemsammenfall

Sammenhengen mellom den fonetiske endringen som “endte” i [ç] og sammenfallet av /ç/ og /ʃ/, antas å være som følger: De tre forskjellige sekvensene (norrønt) *k+fremre vokal*, *tj-* og *bj-* faller sammen i én fon. Først faller *tj-* og *bj-* sammen i *tj-*, deretter faller *tj-* og *k+fremre vokal* sammen i [ç̥], før denne lyden etter hvert endres til [ç] (Sandøy 2008: 198). Når denne endringen er fullført, sitter vi altså igjen med to fonemer, /ç/ og /ʃ/, med minimale par som *kje* og *skje*. Siden den fonetiske realiseringen av disse to fonemene er svært lik artikulatorisk og auditivt, har distinksjonen etter hvert gått tapt, og vi har fått et (klassisk eksempel på) fonemsammenfall. Etter dette sammenfallet får altså språksystemet ett fonem mindre i frikativrekken.

3.4.2B Varianter

Kj-lyden har tre varianter i min undersøkelse:

Variant 1: [ç̥] (gammel variant)

Variant 2: [ç] (mellomvariant)

Variant 3: [ʃ] (ny variant)

3.4.3 Morfologisk variabel: PRESENS

Jeg har også valgt å ta med en morfologisk variabel fra verbsystemet. Den tar for seg forskjellige allomorfer av presensmorfemet i *kasta*-klassen. Fra gammelt av har jærdialektene hatt *a*-endelse i presens i disse verbene (*eg kasta*), men nå er formen med *-e* (*eg kaste*) på vei inn i dialektene.

3.4.3A Historisk om variabelen og om formsammenfall

Denne variabelen begrenser seg opprinnelig til verb i den såkalte *kasta*-klassen. Det vil si verb som hadde alveolarsuffiks med to stavelser i norrønt (*-aði*), og dessuten *-ar* i presens og *-at* i supinum (Spurkland 1989: 100). Den norrøne presensendelsen *-ar* har i jærdialektene (som i en rekke andre dialekter) fått såkalt *r*-bortfall (Sandøy 1996: 170–171). Dessuten finner vi i Rogalands-dialektene alveolarbortfall i preteritum (*-aði > -a*) og perfektum

partisipp (-at > -a) (Sandvik 1979: 115, Christiansen 1948: 125)³⁸. Disse endringene førte til at samtlige tempusformer i *kasta*-klassen på et tidspunkt hadde den samme endelsen, nemlig -a (infinitiven har som kjent beholdt den utlydende *a*-en). Nå er ikke dette hele historien om *kasta*-klassen i Rogaland. For det første er *e*-presens i *a*-klassen nå enerådende i Stavanger (Omdal 1967: 93), og for det andre er *e*-infinitiv ifølge Nymark Aasen (2011: 73) på vei inn i bymålet (med de unge i 2010). Dessuten har denne *a*-klassen delt seg i to, ved at “storparten” av dem (Sandvik 1979: 115) har fått alveolarsuffiks i preteritum (-te) og perfektum partisipp (-t). Denne nye klassen blir derfor på sett og vis en “blanding” av den opphavlige *kasta*-klassen og *dømma*-klassen (med infinitivs- og presensendelsen fra den første klassen og preteritums- og perfektum-partisipp-endelsene fra den andre). Denne nye klassen er den samme som *II te*-klassen i grammatikkskissen (kap. 3.2.4):

	Infinitiv:	Presens:	Preteritum:	Perfektum partisipp:
<i>kasta</i> -klassen 1	<i>kasta</i>	<i>kasta</i>	<i>kasta</i>	<i>kasta</i>
<i>kasta</i> -klassen 2	<i>dansa</i>	<i>dansa</i>	<i>danste</i>	<i>danst</i>

Den “internlingvistiske” forklaringen på endringen fra *a*-presens til *e*-presens (og innføringen av alveolarsuffiksene i preteritum og perfektum partisipp) kan tenkes å være som følger: Sannsynligvis har språkbrukerne hatt et (ubevisst) behov for å skjelne mellom enkelte av tempusformene, spesielt, kan vi tenke oss, i denne produktive *a*-klassen. Nå har imidlertid språkhistorien med sine lydendringer sørget for at disse distinksjonene har gått tapt, og vi fikk en periode et fullstendig formsammenfall, med suffikset -a i alle tempusformer. For å “gjenintrodusere” distinksjonene mellom (enkelte) tempusformer har denne klassen fått inn bøyningsendelser fra andre verbklasser (jf. òg Sandøy 1996: 133–134). Derfor finner vi eksempler på at verb som på et tidspunkt hadde -a i alle former, i dag kan ha fire forskjellige suffikser i tempusformene, slik de også hadde i norrønt (selv om de fleste verb i denne klassen har sammenfall i én eller flere av formene):

	Infinitiv:	Presens:	Preteritum:	Perfektum partisipp
<i>Norrønt system:</i>	-a	-ar	-aði	-at
“Gammelt” system:	-a	-a	-a	-a
“Nytt” system:	-a	-e	-te	-t

³⁸ Ifølge Sandvik (1979: 115) er det bare ”Suldals- og den gamle Sauda-dialekten” som ennå har *r* i presens i denne klassen.

3.4.3B Variantene

Som vi ser i den første oversikten over, ble ikke presensendelsene i *kasta*-klassen berørt ved at den “nye” *kasta*-klassen, med blandet bøyning, kom til. I presens kan vi derfor fortsatt finne *a*-endelse selv om både preteritum og perfektum partisipp har fått endelser som “tilhører” *e*-verbene. I tillegg til at vi kan finne *a*-endelse i verbene i *kasta*-klassen, finner vi den også tradisjonelt i *era*-klassen (*regjera*, *diskutera*, *spasera* ofl.) og i verbet *meina*. Jeg opererer med to varianter av denne variabelen:

Variant 1: *-a* (f.eks. *kasta* – [²kasta]) (gammel variant)

Variant 2: *-e* (f.eks. *kaste* – [²kastə]) (ny variant)

3.4.4 Leksikalsk variabel 1: VERA

I denne variabelen undersøker jeg uttalen av verbet *vera* i infinitiv. (Jeg kunne også ha tatt med infinitivene *gjera* og *spørja*, for de endringene jeg skisserer nedenfor, gjelder langt på vei også disse verbene. De to infinitivene *gjera* og *spørja* er imidlertid ikke frekvente nok i talemålsmaterialet til at de lar seg behandle statistisk.) I dialektene i Rogaland (og en rekke andre steder) finner vi “apokoperte” former i infinitiv av de tre verbene *vera*, *gjera*, *spørja* ved siden av de “tradisjonelle” tostavellesformene (med *-a*): [¹væ:ɛ], [¹jæ:ɛ], [¹spø(:)ɛ] ved siden av [²væ:ɛa], [²jæ:ɛa], [²spøɛja]. Fra gammelt av finner en også kortformen *ve* eller *væ* – [¹ve:], [¹væ:]), i det minste sør på Jæren (Venås 1967: 209). Strengt tatt ligger denne variabelen i skjæringspunktet mellom fonetikk, morfologi og leksikon: Det er uttalen som undersøkes, og valget av variantene påvirkes muligens av prosodiske drag og fonetiske omgivelser. Slik sett kunne en kalle denne variabelen for en fonetisk variabel. Dessuten får variasjonen følger for verbsystemet (altså morfologien), ved at en ny type “kortverb” kommer til: kortverb uten *-tt* eller *-dd* i preteritum (jf. grammatikkskissen tidligere). Variabelen føres likevel til syvende og sist opp som *leksikalsk* i og med at det dreier seg om variasjon i uttalen av ett enkelt ord.

3.4.4A Hvorfor kortformer?

De “reduerte” enstavellesformene finner vi kun i verbene *vera*, *gjera* og *spørja*. Det er neppe tilfeldig at det er disse tre verbene det gjelder, for de tre har flere fellestrekk. For det første ender de alle på *r*. Det later til at det er noe ved *r* som “favoriserer” denne typen apokope. Dette gjelder ikke bare fonen [ɛ], som vi finner i Rogalands-dialektene. Den samme

utviklingen finner vi nemlig i andre dialekter, som ikke har skarre-*r*, men rulle-*r* (f.eks. i bymålene i Ålesund og Molde). Samtidig kan ikke den utlydende *r*-en i seg selv forklare hvorfor vi finner kortformer i de tre aktuelle verbene. For i andre verb som har utlydende *r* i roten, finner vi utelukkende tostavellesformer (*læra*, *akseptera*, *høyra* ofl.). Flere forhold må derfor å trekkes inn for å forklare hvorfor vi finner kortformer av *vera*, *gjera* og *spørja*.

I forbindelse med sin utlegning om verbet *vera* påpeker Kjell Venås (1967: 210) i all korthet tre forhold som han mener kan forklare hvorfor en finner kortformer av verbet: Infinitiven har høy frekvens, den står ofte trykklett (som hjelpeverb) og presens- og preteritumsformen har mistet *r-en* (og infinitiven har følgeleilig fått kortformer i analogi til disse). Jeg vil argumentere for at de to første forholdene Venås nevner, frekvensen og “trykklettheten”, bør ses i sammenheng (den mulige analogipåvirkningen fra de *r-løse* – og énstavede – presens- og preteritumsformene lar jeg stå ubehandlet). Ifølge Torp (2003: 219, 230, 250–252) er det en utbredt tendens at høyfrekvente “språklige element” blir “utsatt for fonologisk reduksjon” eller “forenkla lydlig” (alle sitat fra s. 219, kursivering i original). En vanlig måte dette skjer på, er at (høyfrekvente) ord står i trykklett posisjon i setningen, og at de derved blir fonetisk redusert. Etter hvert kan imidlertid disse “fonetisk reduserte” formene komme til å bli *generalisert*, og stå i trykksterke posisjoner også, i sin “reduserte” form (Torp 2003: 227).³⁹ Slik jeg ser det, er det ikke urimelig å overføre denne teorien til tilfellet med lange og korte former av infinitiven *vera*. Infinitiven er frekvent, og fordi det ofte har står i trykklett posisjon (til dels som hjelpeverb, jf. Venås 1967: 210), har den opprinnelige tostavellesformen ([²væ:ɾa] eller [²væ:ra]) blitt redusert til én stavelse: [væ], [ve] eller [væɾ]. Med tiden har denne reduserte enstavellesformen blitt generalisert til trykksterk posisjon (og følgelig med lang vokal): [¹væ:], [¹ve:] eller [¹væ:ɾ]. Jeg kan ikke komme med noe “bevis” for at det er denne prosessen som har ført til at vi finner kortformer av *vera* på Jæren, utenom det at teorien (i Torp 2003) “passer” godt.

3.4.4B Variantene

Jeg kommer til å operere med to varianter av denne variabelen:

Variant 1: Énstavellesformer ([¹ve:], [¹væ:], [væ:ɾ] e.l.)

Variant 2: Tostavellesformer ([²ve:ɾa], [²væ:ɾa] e.l.)

³⁹ Med termen *generalisering* forstår Torp her (2003: 227) den prosessen ”at ei form som opprinnelig bare hørte heime i trykklett stilling, blir overført også til bruk i trykk tung stilling”.

Med denne variabelen forholder det seg noe annerledes med inndelingen i ”gamle” og ”nye” former enn det har gjort for de øvrige variablene. Tostavelsesformen *vera* vil selvsagt være den eldste varianten i og med at kortformene *ve/ver* er avledet (eller redusert) fra ”fullformen” *vera*. Samtidig er det slik at den intraindividuelle variasjonen mellom én- og tostavelsesformer går svært langt tilbake i tid (som vi skal se i kap. 6 senere, jf. også spredningsdiagrammene for variabelen i vedlegg 2); variasjonen går i det minste tilbake til de som var født tidlig på 1900-tallet. (Variasjonen går imidlertid enda lengre tilbake enn som så: Hans Ross har ført opp énstavelsesformer av *vera* fra Jæren og Dalane sent på 1800-tallet, jf. Venås 1967: 209.) Strengt tatt hadde det derfor vært mest i tråd med virkeligheten å operere med to *systemer* for denne variasjonen: Et eldre system med (intraindividuell) veksling mellom én- og tostavelsesformer og et nyere system der énstavelsesformene er generalisert til alle posisjoner. En slik inndeling ville imidlertid ha vært lite sammenlignbar med inndelingene i de øvrige variablene, så jeg har valgt å likevel dele inn variantene i to grupper: én gruppe med énstavelsesformer ([¹ve:], [¹væ:ɛ] e.l.) og én gruppe med tostavelsesformer ([²væ:ɛa] el. [²ve:ɛa]). Den første av dem regnes da som ny form, den andre som gammel.

3.4.5 Leksikalsk variabel 2: IKKJE

Denne variabelen henger nøye sammen *kj*-lyden. Det er de samme lydene som er involvert her, og endringen går ut på det samme som i *kj*-lyden. Når nektingsadverbet likevel skiller ut som en egen variabel – og ikke som en del av variabelen *kj*-lyden – skyldes det to forhold. For det første tar variabelen for seg uttalen av ett enkelt ord, og ikke en “klasse” av ord. Derfor er variabelen IKKJE en leksikalsk variabel, og ikke en fonologisk. Dessuten skiller som nevnt denne variabelen seg fra *kj*-lyden ved at fonemet her står i innlyd, og ikke i fremlyd. Det viser seg også at *kj*-lyden i ordet *ikkje* har en ganske annen sosio-historisk distribusjon enn i de ordene der fonemet står i fremlyd (se kap. 6.4 og 7.5.2). Men dette kommer jeg tilbake til når tallene er presentert. Jeg kommer til å operere med følgende tre varianter av denne variabelen:

Variant 1: [çç] ([²ɪççə]) (gammel variant)

Variant 2: [ç] ([²ɪçə]) (mellomvariant)

Variant 3: [ʃ] ([²ɪʃə]) (ny variant)

4 Teori

Variablene som ble presentert i forrige kapittel, viser at dialekten(e) sør i Hå er i endring: Såkalte ”nye” språktrekk erstatter de ekvivalente ”gamle” språktrekkene. Men ikke alle medlemmene av språksamfunnet endrer språket sitt i denne retningen samtidig; enkelte (grupper av) informanter vil alltid være tidligere ute enn andre med å ta i bruk de nye trekkene. I dette kapitlet skal jeg forsøke å komme med noen hypoteser om disse ”skjevhetene” mellom informantene: Hvem ser ut til å ha tatt opp de nye trekkene først, og hvorfor? For å nøste opp i dette undersøkes språket til de forskjellige informantene ved å gruppere dem etter de to faktorene alder og kjønn. Deretter ser vi etter om det er noen korrelasjon mellom disse faktorene og (henholdsvis) de gamle og nye språktrekkene. Dette tas opp utførlig i delkapitlet ”Sosiale faktorer i språklig variasjon og endring” (4.3).

Dessuten skal jeg forsøke å redegjøre for hvilke ”retninger” det er sannsynlig at språkendringene i dialekten i sin helhet tar: Konvergerer dialekten(e) sør i Hå med omkringliggende dialekter (f.eks. dialekten i Stavanger-området)? Inngår endringene i en form for grammatisk forenklingsprosess? Eller er det andre forhold som spiller inn her? Slike ”språkendringsmønstre” (og annet) diskuteres i kap. 4.2. Både dette makroperspektivet på språkendringene og fordelingen av nye og gamle varianter mellom (grupper av) informanter skal fremstilles som konkrete hypoteser mot slutten av kapitlet (kap. 4.4). Før dette skal jeg i all korthet ta for meg det som gjerne omtales som internlingvistiske faktorer i variasjon og endring.

4.1 Internlingvistiske faktorer

Språklig variasjon og endring forklares som regel som et samspill mellom internlingvistiske og ikke-språklige faktorer (alternativt indre og ytre faktorer eller også interne, eksterne og ekstra-lingvistiske faktorer (Hinskens, Auer og Kerswill 2005: 41)). Denne typen skjelling har til hensikt å vise at lingvistiske forhold, som langt på vei kan forklare selve innovasjonen, i liten grad kan forklare den sosio-demografiske distribusjonen til de aktuelle trekkene. Om en skal forklare frekvensfordelingene av variantene i den sosiale matrisen, må en altså trekke inn sosio-demografiske faktorer (selv om internspråklige forhold nok kan spille inn her også).

Jeg kommer ikke til å greie ut om generelle internlingvistiske tendenser i variasjon og endring. I stedet tar jeg for meg aktuelle språklige faktorer for de variablene jeg har valgt ut.

På den måten blir forholdet mellom språklige og ikke-språklige faktorer mer relevant, ved at kun de sidene ved språket som er aktuelle for min del, kommenteres: endringer i artikulasjon av konsonanter (variablene *sj*-lyden, *kj*-lyden og IKKJE), fonemsammenfall i konsontinventaret (*kj*-lyden og IKKJE) og forhold som på forskjellige vis har med verbbøyning å gjøre (PRESENS og til en viss grad VERA). De internlingvistiske ”forklaringene” til de aktuelle språkendringene (altså variablene) har jeg langt på vei gjort rede for i kap. 3.3 tidligere. I kap. 7.5 og 7.7 senere tas også internlingvistiske forhold opp på nytt. (I kap. 7.5 undersøker jeg om internlingvistiske faktorer kan bidra til å forklare deler av den sosiale distribusjonen til variantene, og i kap. 7.7 jeg ser språkendringene i lys av den grammatiske forenklingen de måtte føre med seg.)

4.2 Språkendringstyper, ”spredningsmåter” og språkendringsmønstre

Språkendringer kan være av forskjellige typer. Det kan dreie seg om endringer på forskjellige lingvistiske ”nivåer”, og en kan dele inn endringene etter graden av implementering i et språksamfunn (altså hvor mange mennesker som har det nye trekket, og hvor ofte de bruker det)⁴⁰, for å nevne noen. En tredje måte å dele inn språkendringer på er ved å skjelne mellom språkendringer som på sett og vis er ”oppstått på stedet”, og språkendringer som er ”hentet inn” utenfra (altså fra et annet språksamfunn og fra et annet språkssystem). Alle disse tre dreier seg om forskjellige *typer* språkendringer. På et mer overordnet nivå kan en også si at forskjellige språkendringer inngår i ulike typer mønstre. Eller med andre ord: En kan skjelne mellom forskjellige *resultater* av språkendringene på makronivå.

Jeg skal i det følgende presentere Labovs inndeling av *change from below* og *change from above*, før jeg gjør rede for forskjellige modeller som har til hensikt å forklare geografisk spredning av språktrekk. Jeg kommer også inn på forskjellige typer språkendringsmønstre (der det ”overordnede resultatet” av de konkrete språkendringene som finner sted, er av interesse).

4.2.1 Change from above og change from below

Labov opererer ofte med en inndeling i det han omtaler som *change from above* og *change from below* (1994: 78). Dette skillet går først og fremst på hvor det aktuelle (nye) språktrekket skriver seg fra. Og ”hvor” relaterer seg i dette stykket både til det vi kan kalle ”geografiske”

⁴⁰ Et eksempel på en slik inndeling finner vi hos Labov. Han deler ofte inn endringer i hhv. *incipient*, *new and vigorous*, *mid-range*, *nearing completion* og *completed* (Tagliamonte 2012: 62–63, Labov 1994: 79–83).

forhold og til lingvistiske forhold: *Changes from above* er trekk som er kommet til fra et annet språksamfunn (geografiske forhold), og som eventuelt også kommer fra et annet språkssystem enn det vi finner i det aktuelle språksamfunnet (lingvistiske forhold): "they may take the form of a new prestige feature from outside the speech community, or the re-distribution with known prestige values within the community" (Labov 2001: 272–274). *Changes from below* er derimot "systematic changes that appear first in the vernacular [of the relevant speech community], and represent the operation of internal, linguistic factors" (Labov 1994: 78 (mitt tillegg), jf. òg Labov 2007: 346).

I tillegg til det rent geografiske og dels lingvistiske "opphavet" til de to forskjellige typene endringer påpeker Labov at de to gjerne opererer på forskjellige sosiale bevissthetsnivåer: "changes from above take place at a relatively high level of social consciousness" (2001: 274). *Changes from below* er derimot "below the level of social awareness" (2001: 278), i det minste frem til et visst punkt i historien til endringen. (I nyere utgivelser (2007, 2010) opererer Labov med et parallelt – men ikke *identisk* – skille mellom *transmission* og *diffusion*. "Diffusion" settes i sammenheng med *change from above* og er så å si identisk med det vi senere skal definere som *geografisk spredning*. "Transmission" innebærer derimot "the unbroken sequence of native-language acquisition by children" (2010: 307) og settes i sammenheng med *change from below*.)

Det er mye en kan si om dette skillet. Og en kan spørre seg om det i praksis lar seg gjøre å sette et kategorisk skille mellom dem. Grunnen til at jeg mener denne type skille likevel har noe for seg, er at det skjelner mellom språkendringer som er oppstått innen det aktuelle språksamfunnet, og språktrekk som er "hentet inn utenfra". Og "hvor" det aktuelle språktrekket kommer fra, har mye å si for den sosiale distribusjonen til de forskjellige trekkene (f.eks. hvor i den sosiale matrisen frekvensen av nye språktrekk er høyest). Som Tagliamonte påpeker om dette skillet mellom *above* og *below*: "The critical dimension is the place of origin of the linguistic feature" (Tagliamonte 2012: 57). Én grunn til at dette skillet kan være noe problematisk, er at det forutsetter at en kan skille mellom ulike "språksamfunn" på en utvetydig måte (jf. Labov 2010: 309, der han diskuterer *transmission* og *diffusion*). Som blant andre Hudson (1996: 24–30) har påpekt, er det ikke gitt at begrepet "språksamfunn" lar seg definere på en entydig måte, og både sosiolingvister og dialektologer har definert begrepet på til dels svært forskjellige måter (*ibid.*).

4.2.2 Geografisk spredning

Ofte sies et språktrekk å ha spredt seg fra et sted til et annet. I Labovs begrepsapparat vil et språktrekk som spres geografisk, være et opplagt eksempel på *change from above*: Det er snakk om "the importation of elements from other [language] systems" (Labov 2007: 346, mitt tillegg). Dialektologer har lenge forsøkt å forklare de forskjellige mønstrene en finner for slik geografisk spredning av språktrekk. En forklaringsmodell som har vært mye brukt i denne sammenhengen er den såkalte *bølgeteorien* eller *bølgemodellen* (eng. *wave theory* eller også *contagious diffusion*, Bailey m. fl. 1993, Tældeman 2005). Den går ut på at språktrekk som (av forskjellige årsaker) er oppstått på et sted, for eksempel i en by, antas å spre seg til omkringliggende områder etter samme mønster som bølger sprer seg i vannet der en stein er kastet uti (Hudson 1996: 40). Og bølgene som sprer seg fra denne byen, vil etter hvert "slå innover" områdene rundt, slik at disse områdene etter hvert også blir omfattet av byens språktrekk. Rent konkret ser en for seg at dette foregår på følgende måte:

[I]nnovations spread via social networks, which are bound to have a kind of neighbourhood effect, in the sense that an innovation [...] is passed on by means of direct personal contact. The innovation is propagated in waves and step by step (Tældeman 2005: 263).

En annen modell som også søker å forklare geografiske spredningsmønstre, er teorien om "sentrumshopping" (Akselberg 2008b: 163) eller *hierarchical diffusion* (Tældeman 2005: 263). Innenfor denne modellen ser en for seg at språktrekk som spres, "hopper" fra sentrum til sentrum. De aktuelle trekkene kan eventuelt på et senere tidspunkt nå omlandet omkring disse sentrene. Ikke sjelden vil slike sentre være *byer*:

[I]nnovations spread by leaps [...], according to a hierarchical pattern, beginning in the largest urban centre and spreading to rural areas via smaller and smaller (sattelite) towns (Tældeman 2005: 263).

Det bør i og for seg ikke være overraskende at språktrekk antas å spre seg fra én by til den neste *før* de sprer seg fra byen til omlandet rundt (også der det er større avstand mellom byene enn det er mellom byen og omlandet). Som Britain (2002) påpeker:

[...] whilst distance plays some role, interaction between urban centres in modern societies is likely to be greater, and therefore a more frequent and effective conduit for accommodation and transmission of innovations, than between urban and rural (Britain 2002: 623).

Disse to modellene trenger ikke nødvendigvis utelukke hverandre. Som regel vil en finne at de to forskjellige mønstrene (*Wave theory* og *sentrumshopping*) ”combine in various mixed forms” når en har å gjøre med geografisk spredning av sosiale fenomener (Taeldeman 2005: 263). Eller som Kerswill (2003: 223) sier om det han definerer som *geographical diffusion*: ”The spread is wave-like, but modified by the likelihood that nearby towns and cities will adopt the feature before the more rural parts in between.”

4.2.3 Akkommodasjon og geografisk spredning

På individnivå kan vi si at geografisk spredning består i at en språkbruker som på et tidspunkt ikke hadde det aktuelle språktrekket, på et senere tidspunkt *har* tilegnet seg dette språktrekket. I den klassiske forklaringsmodellen (særlig Trudgill 1986) forutsetter denne formen for spredning det en kan kalle *face-to-face*-kontakt mellom språkbrukerne: To (og i prinsippet også *flere*) personer møtes – og snakker med hverandre – ansikt til ansikt (Trudgill 1986: 40, Kerswill 2003: 223, Auer og Hinskens 2005: 335). Og poenget i denne sammenhengen er altså at språktrekk spres fra person til person i nettopp slike tilfeller gjennom såkalt (språklig) *akkommodasjon* (jf. også Trudgill 1986: 1–38):

In face-to-face communication between speakers with more traditional speech habits and those who use an innovative form, the former accommodates to the linguistic behaviour of the latter (Auer og Hinskens 2005: 335).

Slik språklig akkommodasjon kan vi definere som lingvistisk konvergens (*gjensidig* tilnærming) eller advergens (*ensidig* tilnærming) mellom to eller flere språkbrukere (etter Kerswill 2003: 223 og Trudgill 1986: 39).⁴¹ Auer og Hinskens påpeker videre (s.st.) at denne akkommodasjonen kan bestå i ”either the adoption of the new feature and/or the abandonment of the older one(s)”.⁴² Auer og Hinskens viser at denne ”adaption of [...] [a] new feature” ved akkommodasjon anses som en (særdeles) sentral komponent når en skal forstå den geografiske spredningen av forskjellige språktrekk:

[I]n the long run, [this may] lead to the expansion of the innovation in geographical

⁴¹ Trudgill (1986: 39) mener *accommodation* innebærer at språkbrukerne som inngår i *face-to-face*-kontakt ”[are] reducing the dissimilarities between their speech patterns and adopting features from each others speech” (mitt tillegg i hakeparentes).

⁴² Disse to siste prosessene blir ellers omtalt som henholdsvis *positiv* og *negativ akkommodasjon* (Auer og Hinskens 2005: 337). Jf. her Kerswills (2003: 223) skille mellom det han omtaler som *geographical diffusion* og *levelling*, der det første betegner selve tilegnelsen av et nytt språktrekk, og det siste handler om ”the reduction or attrition of *marked forms*” (*ibid.*, med sitat fra Trudgill 1986: 98, kursivering i original).

and social space. Thus, interpersonal accommodation is seen as the root of any structural convergence or advergence (as it should more correctly be called since in the prototypical case it is unilateral) (Auer og Hinskens 2005: 335).

4.2.4 Kan et ”minimum” av kontakt være nok?

I den ”klassiske” spredningsmodellen som ble skissert over, anses såkalt *face-to-face*-kontakt som en nødvendig forutsetning for geografisk spredning av språktrekk (Trudgill 1986: 40).⁴³ Men hvor frekvent og intens trenger denne typen kontakt være for at språktrekk skal kunne spres fra et sted til et annet? Ut fra Sandøys spredningsmodell (2008: 209–210) kan vi anta at et språktrekk kan spres fra et sted til et annet ved at (kun) *noen* tar opp det nye trekket og ”planta[r] [det] over i eit nytt språksamfunn” (Sandøy 2008: 210, mine tillegg). Slik sett trenger ikke store deler av befolkningen på et sted være i direkte kontakt med mennesker som har det nye trekket, før geografisk spredning skal kunne finne sted. Kontakten må imidlertid være så stor at noen personer i det nye samfunnet kan tilegne seg trekket. Etter at ”noen” har tatt med seg det aktuelle trekket til et nytt språksamfunn, kan prosessen med akkommodasjon gjennom *face-to-face*-kontakt gå for seg på ”vanlig vis” innad i det nye språksamfunnet (Sandøy 2008: 207 og 210); trekket kan da tas opp av stadig nye språkbrukere, uten at disse nødvendigvis hadde kontakt med språkbrukere av den dialekten som er kilde til spredningen.

Peter Trudgill er selv inne på tilsvarende tanker når han skal gjøre rede for spredningsmønstrene i Norwich for fonemsammenfallene /θ/ > /f/ og /ð/ > /d/ (i fremlyd) og /v/ (i innlyd) (1986: 53–57). Han observerte nemlig at det var den yngste aldersgruppen som hadde høyest frekvens av de innkommende formene (som spredte seg fra London). Frekvensen var høyest i denne aldersgruppen til tross for at den bestod av ”those people who, probably, have least face-to-face contact with Londoners” (1986: 54). (Og dette er altså et uventet funn dersom en antar at direkte-kontakt er en forutsetning for spredning.) For å forklare dette fenomenet spekulerer Trudgill på om det kunne finnes en gruppe mennesker som er særlig ”gunstige spredere”: språkbrukere med særlig sterk påvirkningskraft (”a group of individuals who may have an influence out of all proportion to their percentage in the population”, 1986: 56). Og videre: Antatt at ”a considerable influence from attitudinal factors” (*ibid.*) er til stede, kan disse personene fungere som en brekkstang for å få implementert det nye språktrekket i språksamfunnet (jf. Sandøys spredningsmodell over (2008: 209–210)).

⁴³ Trudgill skriver følgende til dette: (1986: 40): ”[W]e assume that face-to-face interaction is necessary before diffusion takes place, precisely because it is only during face-to-face interaction that accommodation occurs.”

4.2.5 Språkendringsmønstre: konvergens og divergens, utjevning og grammatisk forenkling

Ikke sjelden finner en at flere språkendringer pågår på et sted samtidig. Og når vi har flere språkendringer som pågår (mer eller mindre) på samme tid, kan vi undersøke om de forskjellige språkendringene danner et mønster, altså om de peker i samme retning. For selv om forskjellige språkendringer har forskjellige internlingvistiske forklaringer,⁴⁴ er det ikke umulig at de kan være del av det samme ”sosio-demografiske” språkendringsmønsteret. I dette delkapittelet skal jeg gjøre rede for forskjellige slike overordnede mønstre for språkendringer.

4.2.5A Konvergens (og divergens)

Så langt i dette kapittelet har fenomenet *geografisk spredning av språktrekk* stått svært sentralt. En opplagt følge av at et språktrekk spres fra én dialekt til en annen, er at de to dialektene blir mer *like* hverandre på dette punktet (i den forstand at de etter spredningen har dette nye språktrekket felles). Når to eller flere dialekter blir mer like hverandre, kan vi si at de *konvergerer*.⁴⁵ Det motsatte av slik (dialekt-) konvergens er (*dialekt-*) *divergens*: To eller flere dialekter blir mer *ulike* hverandre som følge av språkendringer. Hinskens, Auer og Kerswill (2005) definerer de to begrepene på følgende måte:

The notion of dc [dialect convergence] and dd [dialect divergence] can be defined, respectively, as the increase and decrease in similarity between dialects (Hinskens, Auer og Kerswill 2005: 1–2, mine tillegg i hakeparentes).

⁴⁴ For eksempel er det helt andre faktorerer som bestemmer resultatet av fonemsammenfall (når f.eks. /ç/ og /ʃ/ faller sammen i /ʃ/), enn de ”analogiske kreftene” som ser ut til å spille en viktig rolle i en rekke morfologiske endringer (f.eks. når presensformen *kjem* får alternanten *kommer*, som er mer morfologisk transparent).

⁴⁵ Termen *konvergens* har jeg nevnt tidligere, i forbindelse med geografisk spredning ved akkommodasjon (kap. 4.2.3). Her ble akkommodasjon definert som lingvistisk konvergens (eller advergens) mellom to eller flere språkbrukere. Denne typen konvergens på individnivå er nært knyttet til det overordnede språkendringsmønsteret som jeg her har kalt (*dialekt-*) *konvergens*: Når språkssystemene i to (eller flere) dialekter blir mer like hverandre, forutsetter det (innlysende nok) at individene som bruker disse dialektene, også snakker ”mer likt hverandre”. Jeg synes likevel det er tjenlig å operere med en skjelning mellom de to fenomenene: Selv om de hører sammen, er det er langt fra opplagt at det er et ”én-til-én-forhold” mellom dem; de sosialpsykologiske mekanismene som ligger bak språklig akkommodasjon (Kerswill 2003: 223) er ikke ”det samme som” med språkendringsmønstre på makronivå. Jf. også Auer og Hinskens (2005) om (det etter deres syn problematiske) forholdet mellom det de omtaler som hhv. *short-term accommodation* og *long-term accommodation*.

Hvorvidt to (eller flere) dialekter over en viss periode er blitt mer like eller ulike hverandre, må (selvsagt) avgjøres empirisk. Og det kan en gjøre ved å undersøke hvor mange språktrekk de to dialektene har felles (og om det er noen endring i dette antallet fra et tidspunkt til et annet).

Vi går ut fra at fenomenet geografisk spredning av språktrekk kan gjøre rede for store deler av den språklige heterogeniteten vi finner i forskjellige språksamfunn (Trudgill 1986, Chambers og Trudgill 1998: 166–186, Labov 2010: 305–347). (Dette gjelder variasjon som neppe kan tilskrives det Labov omtaler som *change from below* (1994: 78).) Og når vi antar at flere språktrekk spres fra en dialekt til omkringliggende dialekter, vil det føre til at disse dialektene blir mer like hverandre, altså dialekt-konvergens.

4.2.5.B Utjevning

Geografisk spredning av språktrekk alene kan imidlertid ikke forklare hvorfor (og hvordan) to eller flere dialekter konvergerer. Helt konkret innebærer nemlig spredningen av et språktrekk at mottakerdialektens språkbruk blir mer heterogen i og med at det nye språktrekket legges til de trekkene som allerede fantes i dialekten. Sett fra mottakerdialektens synspunkt vil denne spredningen strengt tatt føre til *divergens* mellom de språkbrukerne i samfunnet som har tatt opp det nye trekket, og de som ikke har det, for eksempel hhv. de yngre og de eldre (for vi regner ikke med at samtlige medlemmer av et språksamfunn tilegner seg det nye trekket samtidig, jf. kap. 4.2 senere).

For at to dialekter skal bli mer like hverandre, kreves noe *mer* enn selve spredningen: Det kreves en ”elimineringsprosess”, som fjerner de trekkene som opprettholder forskjellen mellom dialektene, og som også utradierer forskjellene som finnes innad i mottakerdialekten. En slik prosess kalles *utjevning* (eng. (*dialect*) *levelling*) (Hinskens, Auer og Kerswill 2005: 11; Tagliamonte 2012: 58, Kerswill 2003: 224 (Kerswill foretrekker her begrepet *regional dialect levelling*)). *Utjevning* kan defineres på følgende måte:

Dialect levelling [...] [is] the process which reduces variation both within and between and dialects. [...] Dialect levelling makes (a) individual dialects more homogenous; and (b) different dialects more similar and, consequently, diasystems more homogenous (Hinskens, Auer og Kerswill 2005: 11).

Denne utjevningen presenteres som regel som en sosio-demografisk betinget prosess. Grunnen til at enkelte språktrekk så å si ”vinner” over andre trekk i en utjevningsprosess, antas å ligge i den såkalte ”markertheten” til de enkelte trekkene: ”Levelling [...] is to be

interpreted as implying the reduction or attrition of *marked* variants” (Trudgill 1986: 98, kursivering i original). Videre påpeker Trudgill (med henvisning til språkendringer i Høyanger) at ”*marked* refers, for the most part, to forms that are unusual or in a minority” (Trudgill 1986: 98). Kerswill og Trudgill er inne på noe av det samme (2005: 198) når de siterer en definisjon av *dialect levelling*, der begrepet omfatter ”the process of eliminating prominent stereotypable features of differences between dialects.” Til denne definisjonen påpeker de følgende:

The key word here is ‘stereotypable’. Stereotyping of a feature may occur when it is demographically a minority form [...], or when for some reason it has become ‘salient’, perhaps because it deviates linguistically or because it has become associated with a stigmatised social group (Kerswill og Trudgill 2005: 198).

Selv om begrepet *markerthet* ikke kan løsrives helt fra språkstrukturelle forhold (slik sitatet over også antyder), understrekes det at det er *sosiale* faktorer som langt på vei betinger markertheten, og derved også hvilke trekk som ”vinner” i utjevningsprosessen. Ut fra en slik tankegang bør vi kunne vente at et hvert språktrekk (i prinsippet) skal kunne komme til å ende opp som ”det seirende” i en utjevningsprosess, gitt at trekket ikke er ”demographically in a minority” (Kerswill og Trudgill 2005: 198). En slik forståelse innebærer også at språktrekk som ikke fører til grammatisk forenkling (jf. kap. 4.2.5C under), kan ende opp som majoritetstrekket, og endatil trekk som fører til at grammatikken blir *mer* kompleks.

4.2.5C Grammatisk forenkling

Ikke bare har det vært påpekt at (sosio-demografisk betinget) utjevning av språklige forskjeller mellom dialekter er en vanlig prosess i dagens dialektlandskap. Også såkalt *grammatisk forenkling* trekkes ofte inn i forbindelse med språkendringer (Trudgill 1986: 102–107, 2011: 21–26, Hock 1991: 254–255). Grammatisk forenkling er i motsetning til utjevning en ”purely linguistic force [...]” (Kerswill og Trudgill 2005: 198). Hva som imidlertid skal kunne anses som grammatisk forenkling, kan diskuteres. (Som Trudgill påpeker (2011: 21), er *forenkling* paradoksalt nok et temmelig komplekst begrep.) Trudgill og Kerswill (2005) mener begrepet kan omfatte følgende:

a decrease in irregularity in morphology and an increase in invariable word forms, as well as the loss of categories such as gender, the loss of case marking, simplified morphophonemics

(paradigmatic levelling), and a decrease in the number of phonemes (Kerswill og Trudgill 2005: 198).

Én ting er at grammatisk forenkling kan anses som en ”immanent tendency in language change” (Sandøy 1998: 85), og at en derved på sett og vis kan forklare en gitt språkendring ved å påpeke at den fører med seg grammatisk forenkling (selv om en ikke derved kan forklare det såkalte *actuation problem* (Weinrich m.fl. 1968: 102): hvorfor språkendringen fant sted på det konkrete tidspunktet). En annen ting er at en ofte finner ”forenklede” språksystemer i områder som (historisk sett) har hatt høy grad av kontakt mellom (voksne⁴⁶) mennesker som snakker forskjellige språk og dialekter (jf. f.eks. Trudgill 2002: 725). I slike tilfeller kan vi si at grammatisk forenkling kanskje bør anses som et *utfall* av språkkontakt, snarere enn en årsak til de konkrete språkendringene som fulgte av kontakten.

Svært ofte vil en finne grammatisk forenkling, geografisk spredning og (regional) utjevning som tre ”ledd” i én og samme prosess: Språktrekk som innebærer grammatisk forenkling, spres geografisk, og disse nye trekkene vil i en utjevningsprosess ”vinne over” de geografisk mer avgrensede ekvivalente formene (altså de ”gamle” variantene av variabelen). Likevel vil jeg understreke at disse tre i prinsippet kan være uavhengige av hverandre: Trekk kan spres fra ett språksamfunn til et annet, for så å bli ”trengt tilbake” i en utjevningsprosess. Dessuten kan en, som tidligere nevnt, finne eksempler på at ”kompliserende” språktrekk spres geografisk (selv om dette nok er sjeldnere enn spredning av språktrekk som innebærer grammatisk forenkling).

4.2.5D *Byen(e)s rolle i geografisk spredning*

Når et språktrekk spres geografisk, vil det (logisk nok) være en dialekt, eller et område, som er kilde til denne spredningen, og likeledes vil en dialekt (eller et område) ta opp det aktuelle trekket. I svært mange tilfeller vil den såkalte ”kildedialekten” være dialekten som snakkes i en by. Tældeman (2005: 276) påpeker i denne sammenheng det som dialektologer (ifølge ham selv) skal ha visst i nesten hundre år, nemlig at ”on average, urban centres play a more active role in the spatial diffusion of linguistic phenomena than does their rural hinterland”.

⁴⁶ Trudgill påpeker (2002: 725) at språkkontakt i seg selv ikke nødvendigvis fører til grammatisk forenkling. Der en finner ”[h]igh-contact language communities where contact is stable, long-term and involves child bilingualism”, blir det nemlig ifølge Trudgill en tendens til *komplisering* av språksystemet: En finner både utvikling av ”large phonological inventories through borrowing” og ”other types of complexity and syntagmatic redundancy.” Det ”klassiske” resultatet av språkkontakt, altså et forenklet språksystem, finner vi derimot i ”[h]igh-contact language communities where contact is short-termed and/or involves imperfect language learning by adults” (*ibid*).

Grunnene til at byene spiller en slik sentral rolle i spredningssammenhenger, er mange. Den grunnen som nok er mest åpenbar, er at (større) byer på mange måter har en form for ”dominans” over det tilgrensende omlandet, både administrativt og sosio-økonomisk. Det er en rekke forhold som bidrar til å skape denne dominansen, altså byens ”socioeconomic strength” (Taeldeman 2005: 283): Størrelsen på det urbane senteret (altså byen), de forskjellige tjenestene byen tilbyr (f.eks. skoler, kjøpesentre og kulturarrangementer) og hvor mange mennesker fra omlandet som arbeider i byen (altså pendlere). Slike og flere forhold vil i varierende grad føre til at byer påvirker omlandet rundt, og en eventuell følge av det vil være konvergens mellom dialekten(e) i byen og dialekten(e) i ”the rural hinterland”, for å bruke Taeldemans begrep (2005: 276).

4.3 ”Sosiale faktorer” i språklig variasjon og endring

Til nå har vi sett på forskjellige språkendringstyper og språkendringmønstre. Og vi har så langt fokusert mest på det vi kan kalle ”makronivået” i språkendringssammenhenger, særlig hvordan språktrekk spres fra én dialekt til en annen. (Men vi har ikke sett fullstendig bort fra individnivået heller: For når vi sier at en dialekt ”tar opp” språktrekk fra en annen dialekt, er det (selvsagt) ikke implisert at dialekten som sådan er en autonom aktør; det er snarere *individene* som tilegner seg de nye trekkene.) Uansett om den språklige variasjonen på et sted skyldes geografisk spredning av språktrekk, grammatisk forenkling eller såkalt *change from below* (eller andre forhold), vil vi alltid kunne stille de samme spørsmålene: Hvem bruker de forskjellige variantene, og hvem ser ut til å ha vært ”først ute” med å ta opp de nye språktrekkene?

I det følgende skal jeg skissere opp en rekke ”vanlige” teorier omkring sammenhengene mellom språkbruk og enkelte sosiale faktorer. Jeg kommer ikke til å ta for meg hver enkelt tenkelig sosial faktor som har vært satt i sammenheng med språklig variasjon og endring (selv om dette sikkert hadde gitt interessante resultater); jeg har valgt ut to sosiale faktorer som ofte har vært undersøkt i sosiolingvistiske studier: *kjønn* og *alder*. Dessuten vil *opptaksåret* for intervjuene være et viktig moment i undersøkelsen. Før jeg går over til å presentere disse faktorene, skal jeg ta for meg selve sammenhengen mellom lingvistiske og sosiale forhold.

4.3.1 Sosial indeksering

Når vi undersøker sammenhengene mellom språklig variasjon (og endring) og sosiale faktorer, går vi ut fra nettopp det: at det *er* en form for sammenheng mellom (enkelte) sosiale faktorer og enkelte språktrekk. Det henvises ofte til at det finnes en (om enn i de aller fleste tilfeller *arbitrær*⁴⁷) link mellom enkelte språklige enheter og bestemte sosiale størrelser (Labov 1972: 314 og 2001: 306–308, Foulkes og Docherty 2006: 411 og Thomas 2011: 290). Denne linken omtales gjerne som *sosial indeksering* eller *sosial indeksikalitet*. Thomas (2011: 290) sier følgende om slik indeksering: ”[*social indexing*] [...] is the linking of linguistic variables to social categories”. Og Hårstad (2010: 68) skriver at sosiolingvistikkens begrep *sosial indeksikalitet* brukes som en ”betegnelse på konstruksjonen av semiotisk korrespondanse mellom språktrekk og sosial informasjon”.

Til tross for at denne indekseringen ofte regnes som “et sosiolingvistisk kardinalpunkt” (Hårstad 2010: 67), kan en diskutere hvilken funksjon en kan tilskrive den i forskjellige variasjons- og endringssammenhenger. Kan en for eksempel gå ut fra at et språktrekk har “prestisje”, bare fordi det ser ut til å ha spredt seg geografisk? Eller kan en anta at et språktrekk “signaliserer” tilhørighet til den sosiale gruppen som viser høyest relativ frekvens av dette trekket? Slike sammenhenger bør en i så fall kunne verifisere ved eksterne data, ellers ender en lett opp med sirkelslutninger (som Helge Sandøy har påpekt ved flere anledninger (Sandøy 2013: 6 (kommende artikkel), p.k.)).

4.3.1A Indekseringens “begrensninger”

Selv om den sosiale indekseringen utvilsomt har sin legitimitet i en rekke sammenhenger, vil jeg være forsiktig med å bruke begrepet i alle tilfeller der en finner korrelasjon mellom språkbruk og sosiale faktorer. For å ta et eksempel: Jeg vil mene at begrepet har liten forklaringskraft i møte med grammatisk forenkling i en språkendringssituasjon, særlig der kontakt er med som en sentral faktor. Som tidligere nevnt (kap. 4.2.5.C) kan grammatisk forenkling i enkelte tilfeller ses som en språklig “følge” av kontakt (mellom mennesker som snakker forskjellige språk eller dialekter) og ikke nødvendigvis som en *årsak* til de aktuelle språkendringene. Årsaken til at språkssystemet forenkles i enkelte typer kontaktsituasjoner, er ifølge Trudgill at det ofte er *voksne* personer som inngår i språkkontakten (f.eks. i forbindelse

⁴⁷ Som Foulkes og Docherty (2006: 411) påpeker: [...] the relationship between linguistic form and social category is arbitrary [...]. Men det finnes også, nevner de, språktrekk som ikke er arbitrære på denne måten. Opplagte eksempler på slike er forskjellen i grunntonefrekvens mellom menn og kvinner, og andre forhold som skyldes biologiske faktorer (som andre forskjeller i taleorganene).

med handel). Voksne mennesker har, påpekes det, lettere for å mestre “regularity and transparency” når de skal lære nye språk, enn “irregularity and opacity” (Trudgill 2011: 41). Slike forhold får også følger for språkssystemet på steder der slike “post-threshold learners” (*ibid.*) møtes:

Simplification in language contact does not result from non-native language learning as such, but from post-critical threshold—or if one prefers, simply adult—non-native language learning. [...] Simplification will occur in sociolinguistic contact situations only to the extent that untutored, especially short-term, *adult* second language learning [...] dominates (Trudgill 2011: 40).

Når grammatisk forenkling oppstår på denne måten, er det etter mitt syn ikke nødvendig å anta at den (eventuelle) sosiale indeksikaliteten til “forenklingstrekkene” har spilt noen stor rolle. Utviklingen av den forenklete grammatikken, altså språkendringene, har nok langt mer “mekaniske” årsaker i slike tilfeller: nemlig voksnes behov for “regularity and transparency” når de skal lære nye språk (og kommunisere med de som snakker et annet språk, kan vi legge til). En annen ting er at de språktrekkene som inngår i den forenklete grammatikken, kan få en sosial indeksering på et *senere tidspunkt*. Men jeg vil hevde at det ikke er den “semiotisk[e] korrespondanse[n] mellom språktrekk og sosial informasjon” (Hårstad 2010: 68) som legger til rette for utviklingen av den forenklete grammatikken i slike tilfeller.

4.3.2 Alder

En svært sentral sosial faktor i språklig endring og variasjon er alder (Tagliamonte 2012: 43–44, Bailey 2002). Det at yngre mennesker snakker annerledes enn eldre mennesker, er i og for seg en temmelig basal observasjon. Men ikke desto mindre er dette et bærende prinsipp i all språkendringsteori, selv om det kan være mer eller mindre eksplisitt uttalt.

4.3.2A Aldersvariasjon ved ”generational change”

Det finnes flere tenkelige sammenhenger mellom alder og språklig variasjon og endring. En sammenheng som kanskje har vært trukket fremst oftest, er det vi kan kalle en ”monotonic function of age” (Labov 2001: 171): at lav alder relateres til høy frekvens i bruken av nye språktrekk, mens høy alder relateres til tilsvarende lav frekvens (Tagliamonte 2012: 44–45). Denne typen forhold mellom språkbruken til yngre og eldre finner vi ved såkalt *generational change* (Labov 1994: 84), som Labov omtaler som ”the normal type of linguistic change [...]”

– most typical for sound change and morphological change” (*ibid.*) I slike tilfeller ser en for seg at språkendringen(e), eller de nye trekkene, blir ”overført” fra den ene generasjonen til den neste, og at denne nye generasjonen viderefører endringen og øker den i omfang (ved en prosess Labov omtaler som *incrementation*, altså ”økning”, Labov 2001: 446–465). Den nye generasjonen går altså forbi den forrige generasjonen i bruken av det nye trekket (Labov 2001: 416). I slike klassiske språkendringsscenarier vil en altså finne stigende frekvens av nye former når alderen til språkbrukerne minker:⁴⁸ De yngre vil ha flest nye former, de middelaldrende noe færre og de eldre vil ha færrest nye former.

4.3.2B Aldersvariasjon ved geografisk spredning

Den typen endring som over ble definert som *generational change*, er en type *change from below* (Labov: 1994: 78, jf. kap. 4.2.1 tidligere). I utgangspunktet er denne typen endring av en ganske annen karakter enn de endringene som kan settes i forbindelse med geografisk spredning av språktrekk: Generasjonell endring (som er *change from below*) har sin kilde i internspråklige faktorer (Labov 2007: 346), og en vil som nevnt normalt finne en gradvis økning i frekvensen til det nye trekket når alderen til språkbrukerne minker. Når et språktrekk spres geografisk, er det derimot en ekstern kilde (for eksempel dialektkontakt) som er årsaken til at det nye trekket kommer til i et språksamfunn. De medlemmene av samfunnet som er ”påvirket” av denne ekstern kilden, vil derfor være de første til å ta opp de nye trekkene. I slike tilfeller er det ikke først og fremst språkbrukerens alder som avgjør frekvensen til det aktuelle trekket, men hvorvidt vedkommende har vært utsatt for denne eksterne kilden. Med andre ord kan en ikke vente den samme ”gradvise” økningen i frekvens som ved generasjonell endring. Tagliamonte sier følgende om aldersvariasjon i forbindelse med slike språkendringer:

Such a change would not show a regular monotonic shift from one generation to the next. Instead, a change would happen abruptly in response to some external influence (Tagliamonte 2012: 57).

⁴⁸ Her vil det rett nok være en ”nedre grense” for informantalderen: Én ting er at barn under to år knapt kan snakke, så så langt ned kan vi ikke trekke denne grensen for høy(est) frekvens av nye former. Men også den såkalte *peak in apparent time* (Labov 2001: 454–460) eller *adolescent peak* (Tagliamonte 2012: 48–49) taler for en ”nedre aldersgrense” for høyest frekvens: I en rekke sosiolingvistiske studier har det vist seg at den aller yngste aldersgrupper, gjerne de under 15 år, ofte viser en noe lavere frekvens av nye former enn det den nest yngste gruppen gjør (typisk de fra 15 til 20 år, der frekvensen nye former er høyest). Grunnen til denne ”nedgangen” i frekvens hos den yngste gruppen er som følger: ”The drop-off below the maximum, among the younger speakers, is due to the shorter time period of time (*sic*) they have been participating in the change. They simply have not yet amassed the increments that the next oldest adolescents have” (Tagliamonte 2012: 49).

Det er ikke opplagt at det er hos de yngre aldersgruppene vi finner denne typen ”brå” frekvensendring ”in response to some external influence” (selv om det selvsagt *kan* være slik). Ikke desto mindre vil en ofte finne at frekvensen av nye trekk er høyest hos nettopp de yngre (jf. funnene i f.eks. Fossheim 2010, Nornes 2011 og Nymark-Aasen 2011). Når et språktrekk er kommet til hos enkelte medlemmer av språksamfunn gjennom spredning, er det ikke umulig at det vil bli spredt til øvrige medlemmer av det aktuelle samfunnet. Denne interne spredningen kan som nevnt gå for seg ved akkomodasjon (jf. kap. 4.2.4 tidligere). Men den videre spredningen kan også tenkes å gå for seg på samme måten som ved generasjonell endring: Fra det punktet der språktrekket kom til ved geografisk spredning, kan det overføres til den neste generasjonen (gjennom *incrementation*), slik at det blir den yngste aldersgruppen som får høyest frekvens av dette nye trekket. Slik sett kan de yngre være de som har høyest frekvens av det nye trekket, selv om det (i prinsippet) kan ha vært eldre språkbrukere som var først ute med å tilegne seg det (Tagliamonte 2012: 57).

4.3.2C Alder og virkelig tid (og opptaksår)

Når vi studerer språkendringer i virkelig tid, kan vi undersøke flere mønstre for aldersvariasjon enn når vi ”kun” har tilgang til variasjon i tilsynelatende tid (Bailey 2002, jf. også kap. 5.5 senere). Studier i virkelig tid kan gi oss et inntrykk av den ”språklige stabiliteten” til informantene i tiden mellom de to opptaksårene. Det vil si: Normalt er det den språklige stabiliteten (eller eventuelt mangelen på denne) til *sammenlignbare* informanter (altså trendinformanter) en undersøger (jf. Labov 1994: 83). Når vi har å gjøre med språkendringer, kan vi finne forskjellige mønstre for bruken av de nye språktrekkene gjennom språkbrukernes livsløp. Ett slikt mønster er som følger: Etter at en språkbruker har tilegnet seg viss andel av de nye trekkene som ung, kan vedkommende holde dette nivået (mer eller mindre) ”stabilt” livet gjennom. Dette mønsteret er, ifølge Labov (1994: 83), det en vanligvis finner ved generasjonell endring.

Foruten dette (antatt) ”stabile” mønsteret, finner vi to forskjellige mønstre der frekvensen av nye former kan *endre seg* i løpet av språkbrukernes levetid. Det kan for det første tenkes at en språkbruker tilegner seg en viss andel nye trekk, for så å ”forlate” disse trekkene igjen (av forskjellige grunner). Dette mønsteret kalles gjerne for *livsfaseendringer* (eng. *age grading*): Det aktuelle språktrekket er da avgrenset til en viss del av livet, og mønsteret for bruken av denne endringen (eller dette trekket) gjentas i hver generasjon (Labov 1994: 83–84, Bailey 2002: 324–325). Typiske eksempler på språktrekk som kan variere med

livsfase, er trekk som gjerne har ”a high degree of social awareness” (Labov 1994: 111) og enkelte leksikalske trekk, slik som ungdommers bruk av slanguttrykk (Tagliamonte 2012: 47–48). Hvis et trekk inngår i livsfaseendringer, vil den samlede frekvensen for trekket ha gått *ned* fra det første opptaksåret til det andre for de diakront sammenlignbare aldersgruppene (f.eks. fra de yngre det første opptaket til de middelaldrende i det andre opptaket).

Som et tredje mønster kan vi tenke oss at en språkbruker tilegner seg en viss mengde nye språktrekk og *øker* frekvensen til dette trekket i løpet av livet. Denne typen endring kalles gjerne *livsløpsendringer* (eng. *life span change* eller *longitudinal change*, Tagliamonte 2012: 53–54). Denne typen livsløpsendringer kan vi avdekke ved å undersøke om den samlede mengden nye trekk har *økt* i perioden fra det ene opptaksåret til det andre (igjen: for de diakront sammenlignbare aldersgruppene eller enkeltindividene).

4.3.3 Kjønn

En annen faktor som nærmest regnes som en obligatorisk komponent i studier av språklig variasjon og endring, er kjønn. Studie etter studie har nemlig vist at det er store forskjeller i menns og kvinners språkbruk, også i språkendringssammenhenger (Labov 2001, 1990, Cheshire 2002). Som for *alder* gjelder det at sammenhengene mellom kjønn og språklig variasjon og endring kan være mange. Jeg kommer i det følgende til å ta utgangspunkt i Labovs tre *prinsipper* for sammenhengene mellom kjønn og språklig variasjon og endring. Nå er Labov langt fra den eneste som har forsket på disse sammenhengene (jf. f.eks. Eckert 1989 og Eckert og McConell-Ginet 1992 og 2003). Men Labov er nok kanskje den som på den mest eksplisitte måten har satt faktoren *kjønn* i sammenheng med språklig endring og variasjon: både i forbindelse med innovasjon og i forbindelse med spredning av språktrekk mellom språksamfunn og innad i språksamfunn (se særlig Labov 2001: 261–322, 366–384 og 415–497).

4.3.3A Labovs tre ”prinsipper”: I, Ia og II

Labov har altså forsøkt å ”summere opp” de forskjellige sammenhengene mellom kjønn og språklig variasjon og endring og formulert dem som tre *prinsipper* (Labov 1990). For det første påpeker Labov at kvinner som regel har færre stigmatiserte former av forskjellige språktrekk enn menn (Labovs *principle I*), i de tilfellene der variablene inngår i såkalt stabil, sosiolingvistisk lagdeling (eng. *stable sociolinguistic stratification*, Labov 1990: 210, Cheshire 2002: 425–426). Slike variabler er variabler som *ikke* inngår i (kronologisk eller

generasjonell) endring, men de forskjellige variantene lever side om side i språksamfunnet over lang tid. Eller som Tagliamonte sier det: Slike trekk er ”variable, but not changing” (2012: 55). I slike tilfeller vil altså kvinner i større grad enn menn velge bort de stigmatiserte formene til fordel for former med såkalt ”overt prestige”, altså det vi kan oversette med *prestisjeformer*. (Dessuten vil det være liten, eller ingen, aldersvariasjon for de forskjellige variantene av slike stabile sosiolingvistiske variabler, Labov 2001: 119, 145.)

For det andre hevder Labov (1990: 213) at kvinner i større grad enn menn favoriserer ”incoming prestige form[s]” (*ibid.*) i tilfeller der en har å gjøre med *change from above*. I situasjoner der nye språktrekk er kommet inn fra andre språksamfunn, vil altså kvinner på et tidligere tidspunkt (og i større grad) enn menn ta opp disse trekkene (Labovs *principle Ia*). Et tredje tilfelle der kvinner ifølge Labov innehar en ”ledende rolle”, er i *change from below*. I slike tilfeller er kvinnene som oftest er innovatører, og de vil ofte ha høyere frekvens av det nye trekket enn menn (*principle II*) (Cheshire 2002: 426). (Det dreier seg altså her om språktrekk som er kommet til innenfor det aktuelle språksamfunnet, og som har sitt utgangspunkt i språkssystemet på stedet).

4.4 Fra teoretiske innsikter til konkrete hypoteser

På bakgrunn av diskusjonene i dette kapittelet kan vi utlede følgende hypoteser for den konkrete språklige variasjonen vi skal avdekke i talemålsmaterialet fra Ognå, Brusand og Sirevåg:

1 Alder (i tilsynelatende tid)

Den yngste aldersgruppen har høyest frekvens av nye former, de middelaldrende vil ha færre nye former, mens de eldre har lavest frekvens av nye former.

2 Opptaksår (virkelig tid fra 1976 til 2010)

Frekvensen av nye former er lavere i det gamle materialet enn i det nye, og fordelingen er slik:

- A. 2Y⁴⁹ har flere nye former enn 1Y
- B. 2M (og kanskje også 2E) har flere nye former enn 1E/M

⁴⁹ Forkortelsene jeg har brukt her, er som følger: 1 = opptak fra 1976, 2 = opptak fra 2010; E = eldre, M = middelaldrende, Y = yngre.

C. 2M kan dessuten ha flere nye former enn 1Y (dette innebærer i så fall på livsløpsendringer)

3 Kjønn

Kvinner har høyere frekvens av nye former enn det menn har, hvis vi med ”nye former” forstår ”språktrekk som sprer seg sørover fra Stavanger-området” (altså en form for *change from above*). Også der det ikke er opplagt at vi har med geografisk spredning å gjøre (*change from below*), vil kvinner likevel ha høyere frekvens av de nye formene enn menn.

Foruten disse tre hypotesene legger jeg også til én om det overordnede bildet for språkendringene på Ogna, i Brusand og i Sirevåg (jf. kap. 4.2):

4 Det store bildet – språkendringsmønsteret

Språktrekk fra Stavanger-området har i de siste 35 årene spredt seg sørover, også så langt som til Ogna, Brusand og Sirevåg, og erstattet dialekttrekk med mindre geografisk utbredning (altså (regional) utjevning). Resultatet av disse spredningene er konvergens mellom dialekten(e) sør i Hå og dialekten(e) i Stavanger-området..

5 Metode

I dette kapittelet gjør jeg rede for de metodene jeg har brukt, og som ligger bak resultatene (det vil si statistikken) i neste kapittel. De metodene en velger å benytte i en undersøkelse, er langt på vei diktert av selve formålet med undersøkelsen. Formålet med denne undersøkelsen er å si noe informativt og vitenskapelig om et knippe språkendringer sør på Jæren de siste 35 årene. Dette skal jeg gjøre ved å *kvantifisere* variasjonen (altså språklige variabler) på individnivå og gruppenivå, og deretter se denne variasjonen i lys av ikke-språklige faktorer som alder, kjønn og opptaksår. Denne kvantifiseringen blir også utgangspunktet når jeg skal drøfte ”endringsretningen” for dialekten i sin helhet. Disse formålene legger metodiske føringer for alle ledd i prosessen: både for valget og innsamlingen av materiale og når materialet skal bearbeides, fremstilles og tolkes. Hvert enkelt av disse leddene behandles i det følgende. I tillegg til det kommer jeg inn på enkelte metodekritiske emner (kvantitativ og kvalitativ metode og (kravet om) validitet og reliabilitet).

5.1 *Kvantitativ og kvalitativ metode*

Metodene jeg bruker i denne avhandlingen, vil i hovedsak kunne betegnes som kvantitative: Dataene jeg opererer med, uttrykkes primært ved tall; resultatene har til hensikt å være generaliserbare (til hele populasjonen som informantene er rekruttert fra), og derfor er undersøkelsesobjektene valgt ut gjennom tilfeldig utvalg; sammenhenger i materialet kommer frem gjennom statistiske korrelasjoner. Dessuten foregår både analysen og tolkningen av data *etter* at innsamlingsarbeidet er gjort. Alle disse momentene er komponenter som svært ofte inngår i kvantitativ metode (Grønmo 1998: 74–74 og 92, Akselberg 1997: 25, Akselberg og Mæhlum 2008: 78). Disse kvantitative aspektene kommer særlig til uttrykk i resultatkapittelet (kap. 6), der jeg viser til sammenhengene mellom den språklige variasjonen og de ikke-språklige faktorene som alder, kjønn og opptaksår.

Ikke desto mindre kommer jeg også til å trekke inn en rekke kvalitative aspekter. For det første vil all drøfting av resultater, og konklusjoner en tar på bakgrunn av data, være kvalitative. Dessuten ønsker jeg å se på sammenhengene mellom språkbruk og enkelte kulturelle og demografiske faktorer som ikke kan tallfestes direkte (som sammenhengen mellom tempoet i språkendringer og språksamfunnets ”stabilitet” (jf. kap. 2 tidligere)). I tillegg kommer jeg ved flere anledninger (også i kap. 6) til å kommentere eventuelle

avvikende mønstre, særlig der enkelte informantgrupper later til å oppføre seg ”annerledes” enn øvrige grupper. Slike forhold anses som sentrale trekk ved kvalitativ metode (Akselberg 1997: 28). Også når jeg skal undersøke endringsretningen for dialekten(e) sør i Hå, er det kvalitative sammenhenger som undersøkes (rett nok med utgangspunkt i kvantifiseringen av språkendringene fra kap. 6). Slik sett kan en si at jeg med utgangspunkt i kvantitative data skal forsøke å trekke ”kvalitative konklusjoner” om mønsteret for språkbruken sør i Hå og for endringsretningen for dialekten i sin helhet.

5.2 Validitet og reliabilitet

Et annet begrepspar som gjerne dukker opp i metodekritiske utlegninger, er *validitet* og *reliabilitet*. Kort sagt brukes de to begrepene om henholdsvis gyldigheten og påliteligheten til det vi undersøker: ”Reliabiliteten er eit mål på i kva grad vi kan stola på dei målingane vi gjer, medan validiteten er uttrykk for i kva grad vi måler det vi ynskjer å måla” (Akselberg 1997: 30). Det vil alltid være en viss fare for at resultatene i en undersøkelse ikke stemmer helt overens med virkeligheten. Derfor gjelder det å bruke (og eventuelt utarbeide) metoder som fører til høyest mulig validitet og reliabilitet for det en undersøker. I vår forbindelse kan det for eksempel være knyttet en del usikkerhet til selve *kodingen* av de forskjellige språklige variantene for (enkelte av) variablene. Feil i slik koding vil føre til en svekking av reliabiliteten, siden en eventuell gjentatt koding ville kunne gi en annen fordeling av variantene.

En utfordring for validiteten kan for eksempel ligge i eventuelle forskjeller mellom det gamle og det nye materialet. Nå er det gamle materialet jeg tar utgangspunkt i, også beregnet på analyser av språklig variasjon i naturlig tale, så slik sett er de to materialsettene svært sammenlignbare. Men *hvis* de to materialsettene hadde vært svært forskjellige, hadde det selvsagt vært vanskelig å trekke konklusjoner på bakgrunn av en sammenligning mellom dem. Før i tiden var det for eksempel innen dialektologien vanlig å hente inn språklige data fra informanter som ”leste opp” en liste med en rekke (språkhistorisk interessante) ord. Det som måtte komme frem av slike data, kan være interessant i dialektologisk sammenheng. Men når en er interessert i å få tilgang til naturlig tale, slik en er i den variasjonelle sosiolingvistikken, er slikt mindre brukelig.

5.3 Informantene: utvalg og sammensetning⁵⁰

5.3.1 Valget av informantene fra 2010/2011⁵¹

Informantene i det nye materialet (fra 2010) er rekruttert gjennom det vi kan kalle semitilfeldig utvalg: Etter at en gruppe potensielle informanter ble lokalisert, ble det trukket lodd om hvem av disse som skulle få bli med i undersøkelsen. Det er altså ikke språklige forhold som har avgjort valget av informanter. De som ble valgt ut, måtte imidlertid ha bodd på Ogna, i Brusand eller i Sirevåg (eller omegn) fra de var seks år gamle. Grunnen til det er at en ville sikre seg at en fikk informanter som ”hører naturlig heime i språksamfunnet” (Anderson 2009: 2). Dessuten var det et poeng at informantgruppene fra alle de stedene som er med i *Dialektendringsprosesser*, skal være likt fordelt ut fra enkelte sosiale kategorier: Informantene skulle være både menn og kvinner, i minst to aldersgrupper (men som regel er det tre slike grupper), og de skulle være fra ulike sosiale lag (Sandøy m.fl. 2007: 8). De tre aldersgruppene skulle helst bestå av personer mellom 14 og 16 år (de yngre), 35 og 50 år (de middelaldrende) og 65 og 80 år (de eldre). I de tilfellene der det ble vanskelig å få informanter inn i intervallene for de middelaldrende og eldre, ble det lempet litt på kravene. Grupperinger fra 30 til 59 år (middelaldrende) og 60 til 80 (eldre) ble derfor godtatt (Anderson 2009: 2). Grunnen til at tre aldersgrupper ble valgt, og med de aktuelle aldersintervallene, er at en ville dele inn informantene i grupper ”som tydeleg gjenspeglar ulike generasjonar og livsfasar” (Anderson 2009: 1). De unge er ungdomsskoleelever, de middelaldrende er ”midt i yrkesaktiv alder” og de eldre er ”i slutten av yrkeslivet eller alt er vortne pensjonistar” (*ibid.*). På den måten kan vi lettere se forskjellene i språkbruken mellom generasjonene og livsfasene, enn dersom vi hadde brukt av ”flytende alder”, med tilgrensende årsintervaller, for å dele inn informantene (slik det blant annet er gjort i Oslo-delen av NoTa-korpuset ved Universitetet i Oslo) (*ibid.*).

Ikke alle mine informanter er rekruttert fra ”senteret” i de tre tettstedene Ogna, Brusand og Sirevåg. Et av kriteriene for å kunne være informant i denne undersøkelsen fra Hå, var at vedkommende måtte tilhøre Ogna skolekrets (dette området sammenfaller i grove trekk med de seks grunnkretsene jeg nevnte i kap. 2.2.2B tidligere). Det ble derfor ikke stilt krav til at informantene måtte bo i et av de tre tettstedene; en god del av informantene

⁵⁰ Både valget av hvilke informanter som skulle få være med i undersøkelsen i Hå, og den konkrete innsamlingen av materialet, ble utført lenge før jeg ble en del av prosjektet *Dialektendringsprosesser*. Jeg hadde altså ingen finger med i spillet i de metodiske valgene som ble tatt i den sammenheng.

⁵¹ Alle opptakene er gjort i 2010 og 2011. I det følgende kommer jeg imidlertid til å referere til dette materialet som ”2010-materialet” eller ”materialet fra 2010”. Årstallet 2011 strykes ganske enkelt av hensynet til leselighet og plass.

kommer fra det en kan kalle ”utkantområdet” for tettstedene. Én ung informant er fra Friestad (ca. tre kilometer nordvest for Brusand og kun 4,5 km sør for Vigrestad), enkelte informanter er fra Fuglestad (ca. 3,5 km nordøst for Brusand), og noen er fra Herredsvela (ca. 5,5 km nordøst for Brusand), jf. kartet i figur 2.2 i kap. 2.1.

5.3.2 Valget av informantene fra 1976

Når det gjelder det gamle materialet fra 1976, er jeg naturlig nok prisgitt de valgene Friestad tok da han rekrutterte sine informanter. Friestad har unngått å bruke det vi kan kalle ”språklige forhold” som kriterium for deltagelse (i den forstand at han unngår å velge informanter (strategisk) ut fra om de har mye eller lite ”målblending” (Friestad 1977: 10). Han ville likevel sette ”strengt krav til dei som skal vera med” (*ibid.*), og de fire kriteriene han nevner for deltakelse, er alder, kjønn, bosted og utdanning. Han har to aldersgrupper (en fra 17 til 21 år og en fra 50 til 67), og det er lik fordeling mellom kjønnene, også i hver aldersgruppe. Kriteriet ”utdanning” later imidlertid til å være noe tilfeldig. Friestad nevner i og for seg ingen ting om at type utdanning skal være noe ”kriterium”. Han skriver derimot noen linjer om hva slags yrker og utdanning alle informantene har: I den yngre aldersgruppen har seks av åtte informanter begynt på videregående utdanning på opptakstidspunktet, mens informantene i den eldre aldersgruppen har ”lita teoretisk utdanning utover den sjuårige folkeskulen og framhaldsskule” (Friestad 1977: 11). Alle informantene i 1976-materialet er dessuten fra Sirevåg (ingen er fra Oгна eller Brusand).

Én informant som ikke var med i Friestads undersøkelse, er imidlertid tatt med i mitt gamle materiale. Det gjelder et kort intervju med en eldre mann fra Brusand (f. 1894).

5.3.2A ”Problemer” med materialet fra 1976

Materialet som Håkon Friestad brukte, er i og for seg et bortimot ”perfekt” materiale for variasjonsstudier. Det er først i møte med det nye materialet fra 2010 at det dukker opp enkelte problemer. Som nevnt er alle informantene fra 1976 fra Sirevåg, helt sør i Hå kommune. Det nye materialet fra 2010 består derimot av informanter fra de tre tettstedene Oгна, Brusand og Sirevåg. Slik sett kan sammenligningsgrunnlaget for de to materialene være noe svekket. Jeg har også (i kap. 2.3.2.) påpekt at Sirevåg-dialekten på enkelte områder tradisjonelt har veket noe av fra språkssystemet en finner lengre nord på Jæren (deriblant Brusand, og kanskje også Oгна). Dette gjelder først og fremst i deler av morfologien, men

også uttalen av f.eks. de gamle diftongene er forskjellig. Alle de variablene jeg har valgt ut (kap. 3.3), er derfor språktrekk som på sett og vis er ”felles” for de tre tettstedene.

Et forhold som derimot er en opplagt ulempe med det gamle materialet, er at opptakene med de fire yngre, mannlige informantene dessverre ikke kan brukes. Grunnen til dette er ganske enkelt at lydbåndene som ble brukt under de aktuelle intervjuene, i dag er ubrukelige; det er umulig å høre hva som blir sagt i opptakene. For å bøte på dette har jeg valgt å ta med intervjueren fra 1976 som mannlig ungdomsinformant (selv om dette selvsagt ikke er en optimal løsning). Med denne skjevheten får vi da fire yngre kvinner, men kun én yngre mann fra 1976.

5.3.3 1976 og 2010: en sammenligning

Siden det er en del forskjeller mellom de to materialsettene, har jeg valgt å ta med en oversiktstabell som viser forskjellene:

Tabell 5.1: Oversikt over forskjeller mellom 1976-materialet og 2010-materialet

	1976-materialet	2010-materialet
<i>Antall</i>	14 informanter	32 informanter
<i>Alder</i>	To grupper: 17–21 og 50–67 (og en 81-åring)	Tre grupper: 15–16, 34–57 og 65–75
<i>Kjønn</i>	8 kvinner, 6 menn	16 kvinner, 16 menn
<i>Bosted</i>	Sirevåg (og én fra Brusand)	Ogna, Brusand og Sirevåg (med omegn)

5.3.4 Sammensetningen av informantene

Informantene ble altså rekruttert på bakgrunn av kriteriene som ble nevnt i 5.3.1 tidligere.

Oversikten over alle informantene, fordelt etter kjønn og alder er som følger:

Tabell 5.2: Oversikt over antall informanter i 1976 og 2010

	1976-materialet		2010-materialet	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
<i>Eldre</i>	5	4	4	4
<i>Middelaldrende</i>			6	6
<i>Yngre</i>	1	4	6	6
<i>SUM</i>	14		32	

Fødselsårene til informantene er ført opp i tabellen nedenfor:

Tabell 5.3: Oversikt over informantenes fødselsår

	1976-materialet		2010-materialet	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
<i>Eldre</i>	(1894) 1912	1909 1914	1936, 1942, 1942, 1946	1942, 1943, 1945, 1945
<i>Middelaldrende</i>	1921 1924 1926	1919 1926	1956, 1957, 1961, 1967, 1968, 1969	1953, 1959, 1959, 1963, 1973, 1977
<i>Yngre</i>	1950	1959 (4)	1995 (2), 1996 (4)	1995 (3), 1996 (3)

5.4 Innhenting og bearbeiding av materialet

5.4.1 Innhenting av materialet

Etter at den rette sammensetningen av informanter var valgt ut, måtte de intervjues. Hun som intervjuet informantene i det nye materialet, er fra Bryne i jærkommunen Time og snakker omtrent samme dialekt som informantene. Informantene ble her intervjuet to og to, som regel med en av det samme kjønn (i to intervjuer i yngre-gruppen ble en jente og en gutt intervjuet sammen). Alle de nye intervjuene varte i ca. én time (her er det noe variasjon, men stort sett ikke mer enn ti minutters slingringsmann). Intervjueren brukte en intervjuguide med en god del faste spørsmål (se vedlegg). Denne guiden ble imidlertid ikke fulgt blindt i alle intervjuene, selv om det ble samtalt om de aller fleste emnene som var omtalt i den.

Intervjueren i 1976 var en ung mann fra samme sted som informantene. Opptakene fra 1976 er av varierende lengde (ca. 45–60 minutter i hvert intervju). Også her ble informantene intervjuet to og to, og de blir intervjuet sammen med en av samme kjønn. Jeg har ikke inntrykk av at det ble brukt noen intervjuguide i disse intervjuene; emnet for intervjuene var lokalpolitiske og -administrative forhold (Friestad 1977: 15), selv om samtalen i flere tilfeller går utenom disse emnene.

5.4.2 Bearbeiding av materialet

Materialet som ble samlet inn (og det gamle materialet), ble bearbeidet på flere måter før det omsider kom inn i et talespråskorpus som heter Talebanken. I dette korpuset kan en søke opp forskjellige språktrekk (altså variabler), kode dem som varianter (av variabelen) og gruppere disse variantene på bakgrunn av forskjellige faktorer (som kjønn, fødselsår, opptaksår, aldersgruppe, sosialgruppe, bosted ofl.). Selve kodingen (altså der alle variabeltreffene tilordnes en forhåndsdefinert variant) var det jeg selv som utførte. Fremgangsmåten for dette

var ganske enkel: For hvert treff lyttet jeg (om nødvendig flere ganger), før jeg avgjorde om treffet skulle kodes som den ene eller den andre varianten. I de tilfellene jeg var i tvil om hva jeg hørte, rådførte jeg meg med andre. Dersom vi imidlertid ikke var i stand til å høre hvilken variant som var aktuell, ble treffet kodet som ”utydelig” og følgelig ekskludert i den videre utregningen.

Når kodingen var ferdiggjort, kunne vi hente ut relative og absolutte tall for de variablene vi har kodet. Slike tall kan vi få på individnivå og for de forskjellige gruppene innad i materialet vi måtte ønske å undersøke. Tallene fremstilles til slutt i tabeller og diagrammer. Før materialet kom så langt som til Talebanken, måtte det overføres fra tale (på lydfilene) til skrift. Alle intervjuene ble derfor transkribert til normert nynorsk⁵² i programmet Praat, før disse tekstfilene og lydfilene ble sendt over til eksterne programmerere, som koblet dem sammen i en søkbar base (korpuset Talebanken). Samtidig ble de systematiserte bakgrunnsopplysningene for hver enkelt informant registrert i Talebanken, slik at disse kan koples opp mot informantenes språkbruk. Disse bakgrunnsopplysningene ble hentet inn ved at informantene fylte ut et skjema i etterkant av intervjuene. Bakgrunnsopplysningene for informantene i de gamle opptakene er hentet fra Friestad 1977 (10–16). I denne prosessen ble det også sørget for at informasjonen om informantene ble anonymisert. I Talebanken er dessuten alle ordene merket morfologisk. Denne merkingen ble utført av eksterne programmere, og gjør at vi kan søke opp ord etter grammatiske kategorier (så som ”alle verb i presens”, som ble brukt da jeg skulle finne belegg på variabelen PRESENS).

5.5 *Tilsynelatende og virkelig tid*

I denne avhandlingen undersøker jeg språkendringer både i tilsynelatende og virkelig tid. Når en undersøker språkendringer i tilsynelatende tid (eng. *apparent time*), ser en på den *synkrone* aldersvariasjonen. Ved å undersøke denne variasjonen kan en danne seg et bilde av den (antatte) *diakrone* utviklingen til det aktuelle språktrekket. (Den kronologiske ”tiden” har i og for seg stått stille siden alle informantene ble intervjuet omtrent samtidig.) En går ut fra at en på en eller annen måte har ”fanget” en beskrivelse av hvordan språkendringen har

⁵² Transkriberingen følger med andre ord nynorsk ortografi og morfologi (men informantens syntaks) selv om det nynorske bøyningssystemet ikke skulle samsvare informantenes grammatikk. Denne standardiseringen har til hensikt å øke søkbarheten i materialet. Ut fra (det nynorske) skriftbildet kan vi selvsagt heller ikke slutte oss til noe som helst om informantenes uttale. En må derfor lytte seg til hvilken bøyingsform eller uttale informanten har i hvert aktuelt tilfelle etter at en har søkt opp de aktuelle språktrekkene etter grafemer eller ut fra grammatiske trekk.

skredet frem i nær historie (ved å for eksempel sammenligne frekvensen av en variant hos eldre og yngre). Når språklig variasjon korrelerer med alder i tilsynelatende tid, regner en med at det tyder på at det er snakk om en språkendring:

A gradually increasing or decreasing frequency in the use of a linguistic feature when that feature is viewed according to speaker age can be interpreted as a change in progress (Tagliamonte 2012: 43).

Men en kan også ta for seg aldersvariasjon diakront ved å undersøke språklig aldersvariasjon på *to* tidspunkter i historien (f.eks. i 1976 og 2010, slik det er i vårt tilfelle). Når en går frem på denne måten, undersøker en aldersvariasjon i kronologisk tid eller *virkelig tid* (eng. *real time*, Labov 1994: 73). En slik fremgangsmåte krever (selvsagt) at en har tilgang til to sett med talemålsmateriale for det som må kunne kalles (mer eller mindre) den samme dialekten.

5.5.1 ”Vanskeligheter” ved tilsynelatende tid

Når en undersøker aldersvariasjon synkront, går en ut fra at de aldersforskjellene som måtte finnes i materialet, gjenspeiler faktiske, historiske språkendringer. Tilsynelatende tid ses da på som et ”surrogat” for virkelig tid (Tagliamonte 2012: 43): Alle språkendringer må nødvendigvis ha foregått i virkelig tid, men en studie i tilsynelatende tid kan avdekke disse historiske endringene. Enkelte forhold gjør likevel at vi ikke ukritisk kan tolke forskjeller i tilsynelatende tid som reelle, historiske språkendringer. Ett slikt forhold er det fenomenet som gjerne omtales som *livsfaseendringer* (jf. kap. 4.2.2.C tidligere). ”Faren” som gjerne forbindes med studier i tilsynelatende tid, er at en potensiell språkendring (altså de påviselige forskjellene i språkbruken til de forskjellige aldersgruppene) i prinsippet kan være en livsfaseendring. Der det er snakk om livsfaseendringer, er det ”no ongoing linguistic change of the grammar of language, but rather change is localised to the behavior of a certain age group” (Tagliamonte 2012: 47). Når en kun har tilgang til talemålsmateriale fra ett punkt i historien, må man med andre ord ikke være for rask med å konkludere med at en har med reelle språkendringer å gjøre, altså *generasjonelle endringer* (Tagliamonte 2012: 44).

6 Resultater

I dette kapitlet legger jeg frem resultatene for endringene i de språklige variablene. De forskjellige variantene grupperes etter informantens aldersgruppe og kjønn, både i 1976-materialet og i 2010-materialet. Det er kun tall, statistikk og merknader til disse som kommer frem i dette kapitlet. Nærmere analyser og tolkninger av resultatene kommer i kapittel 7 senere. Oppsummeringen av funnene i dette kapitlet kommer også i kapittel 7.

6.1 Gangen i presentasjonen

Når jeg nå skal legge frem resultatene, kommer det til å skje på følgende måte: Jeg presenterer hver variabel for seg, og for hver variabel tar jeg med absolutt frekvens ("N", i hele tall) per variant og den relative frekvensen (i prosent) for alle variantene. Resultatene fra 1976 og 2010 presenteres samtidig, men adskilt, i tabellene. Det første jeg presenterer for hver variabel, er en oversikt over forekomstene av variantene samlet sett, både for 1976 og 2010, altså utviklingen på "makronivå" i virkelig tid (her er altså samtlige informanter fra hhv. 1976 og 2010 utgangspunkt for utregningen). Etter den samlede oversikten presenteres aldersvariasjonen (delt inn i aldersgrupper), med spredte bemerkninger om endringer i tilsynelatende og virkelig tid og eventuelle livsløpsendringer. Deretter følger resultatene for *kjønn*, før aldersgruppe og kjønn presenteres i en samlet oversikt. Alt blir presentert i oversiktstabeller (med angivelse av signifikansnivå). Hele tiden er det gjennomsnittsprosenten som danner bakgrunn for diagrammene på gruppenivå, og hver enkelt informants "gjennomsnittsverdi" teller like mye i utregningen for den aktuelle gruppen. Slik sett har det lite å si (for gruppenivået) hvor mange treff hver informant har per variant. Variabelen IKKJE presenteres etter *kj*-lyden i og med at den første er et særtilfelle av den siste.

6.1.1 Forkortelser og konvensjoner for henvisning til tabellene

I tabellene kommer jeg til å fargelegge de cellene som jeg mener er mest interessante, og som jeg kommenterer særskilt i teksten. I tabellene for opptaksår og alder kommer jeg også til å streke under (enkelte av) prosentverdiene for de yngre i 1976 og de middelaldrende i 2010, i de tilfellene der det er tydelige endringer. Forskjellene mellom disse to cellene gir oss et inntrykk av eventuelle livsløpsendringer som har funnet sted fra de yngre i 1976 til de (som er

blitt) middelaldrende i 2010. (En 16-åring i 1976 er jo 50 år i 2010, altså middelaldrende.) Flere av dem som er registrert som "eldre" i det gamle materialet, var strengt tatt ikke gamle, men middelaldrende i 1976 (flere var i femtiårene). Slik sett kan vi *delvis* tolke eventuelle forskjeller mellom de "eldre" i 1976 og de eldre i 2010 som livsløpsendringer.

Der det blir aktuelt, kommer jeg også til å bruke enkelte forkortelser: Tallene 1 og 2 brukes for hhv. opptaksår 1 (1976) og opptaksår 2 (2010); E, M og Y står for de tre aldersgruppene *eldre*, *middeladrende* og *yngre*, og M og K brukes av til som forkortelse for *menn* og *kvinner*. (Gruppen 1E står for eksempel for "de eldre i 1976".) Disse forkortelsene brukes også når jeg angir signifikansnivå under tabellene.

6.1.2 Signifikans

For å regne ut signifikansen mellom prosentverdiene til de aktuelle gruppene ble de to testene Anova og Tukey HSD brukt (i programmet SPSS 19). Jeg kommer til å operere med følgende signifikansgrenser (etter systemet i Fossheim 2010: 59):

Tabell 6.1: Angivelse av signifikansgrenser

Probabilitetsnivå	Symbol	Betydning
til 0,001	***	Svært høy signifikans
fra 0,001–0,01	**	Høy signifikans
0,01–0,05	*	Signifikans
0,05–0,1	T	Tendens (til signifikans)
mer enn 0,1	i.s.	Ikke signifikant

Signifikansnivået angis under oversiktstabellene. Jeg har tatt med signifikansnivået for forskjellene mellom aldersgruppene og mellom kjønnene (i tillegg til opptaksårene), men ikke i tabellene der aldersgruppe og kjønn er med i én og samme tabell (i disse tabellene blir informantmengdene så små i hver "celle" at svært få forskjeller ville ha blitt signifikante). Når det gjelder kjønn, var det kun enkelte forskjeller i forbindelse med *sj*-lyden som var signifikante. Derfor har jeg latt være å angi signifikansnivå for kjønn i de øvrige variablene.

6.2 Den historiske *sj*-lyden

Det er som nevnt tre varianter for denne variabelen: Variant 1 er uttalen med alveolar *s* og påfølgende (stemt eller ustemt) *j*: [sj] eller [sç]. Denne varianten regnes som den "eldste".

Variant 2 anses som en “mellomform”; den første fonen er en postalveolar *s*, men med en (stemt eller ustemt) *j* som andre fon: [ʃj] og [ʃç]. Den siste varianten regnes som ny variant, der uttalen er postalveolar, men uten noen fon nummer to: [ʃ].

6.2.1 Samlet oversikt etter opptaksår

Av tabellen nedenfor ser vi at den nye varianten V3 har økt fra 15,2 til 60,1 % i perioden fra 1976 til 2010. Dessuten ser vi at andelen gamle former (altså [sç]-uttale) var oppe på 49,8 % i 1976. Den gamle formen og mellomformen har gått ned. Begge ligger i 2010 på omtrent 20 %.

Tabell 6.2: sj-lyden: Samlet oversikt over variantene i 1976 og 2010

N = 1288	V1: sç- (gml)		V2: ʃç- (mlm)		V3: ʃ- (ny)		SUM
	N	%	N	%	N	%	
Opptaksår:							N
1976	158	49,8	122	35,0	54	15,2	334
2010	211	21,6	196	18,1	547	60,1	954

6.2.2 Alder og opptaksår

Endringene vi ser i den samlede oversikten over, kommer tydeligere frem når vi deler inn informantene i aldersgrupper. Her har jeg altså delt inn informantene i gruppene eldre, middelaldrende og yngre. 1976-materialet er imidlertid delt opp i kun to aldersgrupper, nemlig i yngre og eldre/middelaldrende. Av plasshensyn kommer jeg til å omtale denne siste gruppen, de eldre/middelaldrende, som (kun) *eldre* (selv om en rekke av disse informantene fra 1976 var under 65 år på opptakstidspunktet).

Det første vi kan legge merke til i tabellen nedenfor, er at de yngre i 2010 har 97,9 % treff på den nye formen. Det vil si at endringen så å si er fullført hos dagens unge sør i Hå. Det er ellers temmelig store generasjonsforskjeller i tilsynelatende tid i 2010-materialet (med ”kun” 14,6 % av den nye formen hos de eldre). Vi finner også en økning i mengden nye former fra de unge i 1976 (23,8 % V3) til de middelaldrende i 2010 (52,8 % V3), og en nedgang i antall gamle former. Med det kan vi gå ut fra at flere av de som var unge på 60- og 70-tallet, har endret språket sitt på dette punktet i løpet av livet. (Medlemmene i de to aldersgruppene 1Y og 2M er født omtrent samtidig: 1950 og 1959 (i 1976-materialet) og fra 1953 til 1977 (i 2010-materialet.) Mengden mellomformer har også økt noe fra 1Y til 2M. En annen ting vi kan merke oss, er at de yngre i 1976 hadde *flere* gamle former enn de eldre. Dette siste må til dels ses i lys av faktoren *kjønn*, som vi straks skal se.

Tabell 6.3: *Den historiske sj-lyden fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010).*

1976	V1: sç- (gml)		V2: řç- (mlm)		V3: ř- (ny)		SUM
Aldersgruppe:	N	%	N	%	N	%	N
Eldre/mid.	108	46,6	88	42,1	29	11,4	225
Yngre	50	57,1	34	19,1	25	23,8	109
<i>Totalt</i>	158	49,8	122	35,0	54	15,2	334

2010	V1: sç- (gml)		V2: řç- (mlm)		V3: ř- (ny)		SUM
Aldersgruppe:	N	%	N	%	N	%	N
Eldre	148	62,0	73	23,5	51	14,5	272
Middelaldrende	63	16,2	118	31,0	224	52,8	405
Yngre	0	0,0	5	2,1	272	97,9	277
<i>Totalt</i>	211	21,6	196	18,3	547	60,1	954

p sç: 1E ≠ 2Y, 2E ≠ 2Y (***) ; 2E ≠ 2M (**); 1E ≠ 2M, 1Y ≠ 2Y, (*); alt annet i.s. **p řç:** 1E ≠ 2Y (***) ; 2M ≠ 2Y (**); 1E ≠ 1Y (T); alt annet i.s. **p ř:** 1E ≠ 2M og 2Y, 1Y ≠ 2Y, 2E ≠ 2M og 2Y, (***) ; 1Y ≠ 2M (**); alt annet i.s.

6.2.3 Kjønn og oppptaksår

Denne variabelen er en av de få variablene som viser relativt tydelige forskjeller mellom menns og kvinners språkbruk. Dette gjelder, interessant nok, kun for situasjonen i 1976. I 2010 er det, som vi ser, ingen tegn til kjønnsforskjeller, selv om endringen fra [sç] til [ř] ikke på langt nær er fullført i alle aldersgrupper. Vi ser en tydelig (og signifikant) tendens til at mennene i 1976 hadde langt flere mellomformer enn kvinnene (58,8 mot 14,6 %), og at kvinnene hadde tilsvarende flere gamle former (69,5 % K mot 26,8 % M). Denne forskjellen kan til en viss grad skyldes at kvinnene i denne aldersgruppen jevnt over er noe eldre enn mennene (jf. tabell 5.3 i kap. 5.4.4). Men som vi skal se i neste delkapittel, finner vi dette mønsteret for kjønn og språkbruk også hos de unge informantene i 1976. I 2010 har som nevnt andelen nye former gått vesentlig opp, men det er altså (så å si) ingen forskjeller mellom kjønnene i dette stykket.

Tabell 6.4: *Den historiske sj-lyden fordelt etter kjønn (1976 og 2010).*

1976	V1: sç- (gml)		V2: řç- (mlm)		V3: ř- (ny)		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N	%	N
Menn	62	26,8	97	58,8	34	14,4	193
Kvinner	96	69,5	25,0	14,6	20	15,9	141
<i>Totalt</i>	158	49,8	122	35,0	54	15,2	334

2010	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
<i>Kjønn:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Menn	107	20,7	98	19,6	273	59,8	478
Kvinner	104	22,5	98	17,1	274	60,5	476
<i>Totalt</i>	211	21,6	196	18,3	547	60,1	954

1976: *p sç M ≠ K (*)*. *p jç M ≠ K (**)*. *p j M ≠ K (i.s.)*; 2010: *p M ≠ K (i.s.)*

6.2.4 Alder, kjønn og opptaksår

Dersom vi grupperer informantene etter både aldersgruppe og kjønn, ser vi endringsmønstrene enda tydeligere. De kjønnsforskjellene vi så i 1976, der kvinnene samlet sett hadde flere gamle former enn mennene, ”gjentar seg” i begge aldersgruppene i 1976: Kjønnsfordelingen vi ser hos de eldre, ligner sterkt på den vi finner hos de yngre. I 1976 kunne altså faktoren kjønn forklare variasjonen bedre enn det alderen kunne. Selv om kjønnsforskjellene er minimale i 2010, ser vi en tendens til at de eldre kvinnene har flere eldre former enn mennene, slik situasjonen også var i 1976. Det ser altså ut til at kjønnsforskjellene ”forsvant” hos dem som er født etter 1950, en eller annen gang i perioden 1976–2010. Vi ser også at livsfaseendringene for [jç]-uttale fra 1Y til 2M gjelder for kvinnene i sterkere grad enn for mennene.

Tabell 6.5: Den historiske sj-lyden fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010).

1976	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Eldre/mid. menn	40	25,4	68	61,7	20	12,9	128
Eldre/mid. kvinner	68	73,0	20	17,5	9	9,4	97
Yngre menn	22	33,8	29	44,6	14	21,5	65
Yngre kvinner	28	64,8	5	10,6	11	24,5	44
<i>Totalt</i>	158	49,8	122	35,0	54	15,2	334

2010	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Eldre menn	78	58,2	48	26,4	31	15,4	157
Eldre kvinner	70	65,8	25	20,7	20	13,5	115
Mid.aldr. menn	29	16,3	45	30,4	95	53,3	169
Mid.aldr. kvinner	34	16,0	73	31,6	129	52,4	236
Yngre menn	0	0	5	4,2	147	95,8	152
Yngre kvinner	0	0	0	0	125	100	125
<i>Totalt</i>	211	21,6	196	18,3	547	60,1	954

6.3 Den historiske kj-lyden

Den historiske *kj*-lyden har også tre varianter: V1 ([c̥ç]) anses som ”gammel form”; V2 ([ç]) er ”mellomform” og V3 ([ʃ]) er ”ny form”.

6.3.1 Samlet oversikt etter opptaksår

Endringsgraden er i det hele tatt mer moderat for denne variabelen enn for den historiske *sj*-lyden. Fra 1976 til 2010 økte andelen nye former fra 0 % til 23 % sammenlagt. ([ʃ]-uttale av den historiske *kj*-lyden er som nevnt synonymt med fonemsammenfall av /ç/ og /ʃ/.) Den gamle formen V1 er trengt tilbake og utgjør i 2010 kun 3,9 %. Mellomformen (som er den klart mest frekvente formen) gått ned fra 88,5 til 73,5 % fra 1976 til 2010.

Tabell 6.6: Den historiske *kj*-lyden: Samlet oversikt over variantene i 1976 og 2010

N = 1054	V1: c̥ç- (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: ʃ- (ny)		SUM
	N	%	N	%	N	%	
Årstall:							
1976	33	12,3	253	88,7	0	0	286
2010	32	3,9	596	73,5	140	23,0	768

6.3.2 Alder og opptaksår

Det største ”bruddet” vi finner i tabellen nedenfor, er hos de yngre i 2010. Her øker andelen [ʃ]-uttale (V3) radikalt. Varianten V3 er ikke belagt i det gamle materialet. Det betyr at ingen av informantene i 1976 hadde sammenfall av /ç/ og /ʃ/ i fremlyd. Dersom vi går til de yngre i 2010, ser vi at V3 (og med det sammenfallsprosenten) er oppe på 56,1 %. Sammenfallet er dessuten så vidt belagt hos de middelaldrende i 2010, men det har ikke på langt nær fått fotfeste i denne aldersgruppen. Det betyr at det er de som er født på midten av 90-tallet, som ”for alvor” ser ut til å ha vært først ute med dette sammenfallet sør i Hå. Den forholdsvis lave andelen affrikat-uttale hos de eldre i 1976 (16 %) viser at endringen fra affrikat til frikativ langt på vei var fullført hos dem som var født tidlig på 1900-tallet (selv om den ikke forsvant fullstendig før med de middelaldrende i 2010). Vi ser også antydninger til livsløpsendringer fra 1Y til 2M (V2 og V3).

Tabell 6.7: Den historiske kj-lyden fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)

1976	V1: $\widehat{c\zeta}$ - (gml)		V2: ζ - (mlm)		V3: f - (ny)		SUM
Aldersgruppe:	N	%	N	%	N	%	N
Eldre/mid.	30	16,0	136	84,0	0	0	166
Yngre	3	5,7	117	94,3	0	0	120
Totalt	33	12,3	253	88,7	0	0	286

2010	V1: $\widehat{c\zeta}$ - (gml)		V2: ζ - (mlm)		V3: f - (ny)		SUM
Aldersgruppe:	N	%	N	%	N	%	N
Eldre	19	8,5	172	91,5	0	0	191
Mid.aldr.	13	4,7	317	91,1	18	5,2	348
Yngre	0	0	107	43,9	122	56,1	229
Totalt	32	4,2	596	77,6	140	18,2	768

$p \widehat{c\zeta}$: 1E \neq 2Y (*); 1E \neq 2M (T); alt annet i.s. $p \zeta$: 1E \neq 2Y (**); 2E \neq 2Y (*); 1E \neq 2Y, 1Y \neq 2Y (T); alt annet i.s. $p f$: 1E \neq 2Y, 2E \neq 2Y, 2M \neq 2Y (**); 1Y \neq 2Y (**); alt annet i.s.

6.3.3 Kjønn og opptaksår

Den eneste antydningen til kjønnsforskjell vi finner, er for V2 og V3 i 2010: Mennene har en høyere andel av den nye formen (V3, [f]-uttale) enn det kvinnene har, og følgelig lavere andel V2. Som vi skal se senere, er det de *yngr*e mennene som står for denne skjevheten. Legg for øvrig merke til at de store kjønnsforskjellene vi så for *sj*-lydene i 1976, overhodet ikke gjenspeiles i denne variabelen: Mennene og kvinnene i 1976 har nærmest på promillen den samme fordelingen av variantene.

Tabell 6.8: Den historiske kj-lyden fordelt etter kjønn (1976 og 2010)

1976	V1: $\widehat{c\zeta}$ - (gml)		V2: ζ - (mlm)		V3: f - (ny)		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N	%	N
Menn	16	12,4	137	87,6	0	0	153
Kvinner	17	12,2	116	87,8	0	0	133
Totalt	33	12,3	253	88,7	0	0	286

2010	V1: $\widehat{c\zeta}$ - (gml)		V2: ζ - (mlm)		V3: f - (ny)		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N	%	N
Menn	17	4,7	260	67,4	85	27,9	362
Kvinner	15	3,1	336	79,6	55	17,3	406
Totalt	32	3,9	596	73,5	140	22,6	768

6.3.4 Alder, kjønn og opptaksår

Både i 1976 og i 2010 ser vi en svak tendens til at kvinnene har flere gamle former enn mennene, og tilsvarende færre mellomformer. Antall belegg er imidlertid så lavt (mellom 5 og 16) at denne observasjonen nok ikke er særlig robust. Derimot finner vi interessante (og tydelige) forskjeller mellom kjønnene hos de yngre i 2010. Som nevnt er det (så å si) kun hos de yngre i 2010 at sammenfallet av /ç/ og /ʃ/ er belagt. Og det ser faktisk ut til at det er de yngre *mennene* som leder an i denne endringen: De yngre mennene har 71 % sammenfall, mens kvinnene ”henger etter” med ca. 30 prosentpoeng, med [ʃ]-uttale i 41,1 % av tilfellene.

Tabell 6.9: Den historiske kj-lyden fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010)

1976	V1: $\widehat{c}\widehat{ç}$ - (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: ʃ- (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
E/M menn	14	14,2	79	85,8	0	0	93
E/M kvinner	16	18,2	57	81,8	0	0	73
Yngre menn	2	3,3	58	96,7	0	0	60
Yngre kvinner	1	6,3	59	93,7	0	0	60
<i>Totalt</i>	33	12,3	253	88,7	0	0	286

2010	V1: $\widehat{c}\widehat{ç}$ - (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: ʃ- (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
E menn	5	5,3	100	94,7	0	0	105
E kvinner	14	11,7	72	88,3	0	0	86
M menn	12	9,0	120	87,6	3	3,5	135
M kvinner	1	0,4	197	94,7	15	4,9	213
Y menn	0	0	40	29,0	82	71,0	122
Y kvinner	0	0	67	58,9	40	41,1	107
<i>Total</i>	32	3,9	596	73,5	140	22,6	768

6.4 IKKJE

Denne variabelen er altså nært knyttet til den foregående. Det er samme språkendringen som er involvert, og variantene er de samme. Forskjellen er som nevnt at dette er en leksikalsk variabel i og med at det dreier seg om uttalen til ett enkelt ord, mens den foregående var fonologisk. Dessuten står fonemet her i innlyd i ordet, og ikke i fremlyd som i variabelen *kj-lyden*.

De samme tendensene som gjelder for *kj-lydene* generelt, gjelder ellers for endringene i uttalen av ordet *ikkje*: Den ”gamle” uttalen med affrikat (V1) erstattes av en ren frikativ uttale (V2, med palatal innsnevring), før denne uttalen etter hvert ser ut til å bli erstattet av en

postalveolar frikativ ([ʃ]). I så måte er de to variablene *kj*-lyden og IKKJE identiske. Men tar vi for oss den sosio-historiske distribusjonen av variantene til de to, ser vi klare (men også til dels komplekse) forskjeller: Endringen [ç̃] > [ç] ser ut til å ha gått *raskere* i ordet *ikkje* enn i de tilfellene der fonemet står i fremlyd. Derimot har endringen [ç] > [ʃ] (altså fonemsammenfallet) gått *tregere* i ordet *ikkje* enn i fremlyd. Denne forskjellen kommer jeg tilbake til i drøftingskapittelet senere (kap. 7.5).

6.4.1 Samlet oversikt etter opptaksår

Fra 1976 til 2010 har andelen V1 har gått ned, og denne uttalen med affrikat er knapt er belagt i materialet fra 2010. V2 har også gått noe ned, selv om denne varianten fortsatt er den mest frekvente. V3 har gått tilsvarende opp (med ca. 10 prosentpoeng). I 1976 finner vi faktisk også 21 tilfeller av uttale med [ʃ] i *ikkje*, til tross for at tilsvarende uttale av *kj*-lyden i fremlyd ikke er belagt i 1976-materialet. (Av individtallene (se vedlegg 1) ser vi at fem av disse er spredt blant informanter av alle aldre, mens de resterende 16 er belagt hos to yngre, kvinnelige informanter.) Jeg har i det hele tatt vondt for å tro at den lille prosentandelen med [ʃ]-uttale i ordet *ikkje* i 1976 kan anses som ”starten på fonemsammenfallet”. Denne uttalen er så vidt belagt også hos de eldre i 1976 (men fire belegg); en og annen ”tilfeldig” fremre uttale av [ç]-lyden må en kunne regne med.

Tabell 6.10: IKKJE: Samlet oversikt over variantene i 1976 og 2010

N = 3551	V1: iç̃ə (gml)		V2: içə (mlm)		V3: iʃə (ny)		SUM
	N	%	N	%	N	%	
Opptaksår:							N
1976	40	3,7	1212	94,5	21	1,8	1273
2010	15	0,5	2037	88,1	226	11,4	2278

6.4.2 Alder og opptaksår

Vi ser en svak tendens til at de eldre bruker flest gamle former, i det minste i 1976 (noe som ikke er særlig overraskende). Ellers er det først hos de yngre i 2010 vi finner de store endringene: Her er andelen nye former oppe på 23,8 %, en temmelig markant økning fra 6,7 % hos de middelaldrende i samme år. Dette mønsteret kjenner vi ellers igjen fra forrige variabel (der økningen imidlertid var langt sterkere).

Tabell 6.11: IKKJE fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)

1976	V1: $\widehat{ic\check{c}a}$ (gml)		V2: $i\check{c}a$ (mlm)		V3: $i\check{f}a$ (ny)		SUM
<i>Aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Eldre/mid.	30	5,3	657	94,0	4	0,6	691
Yngre	10	0,9	555	95,3	17	3,8	582
<i>Totalt</i>	40	3,7	1212	94,5	21	1,8	1273

2010	V1: $\widehat{ic\check{c}a}$ (gml)		V2: $i\check{c}a$ (mlm)		V3: $i\check{f}a$ (ny)		SUM
<i>Aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Eldre	10	1,3	596	98,7	0	0	606
Mid.aldr.	5	0,4	983	92,9	96	6,7	1084
Yngre	0	0	458	76,2	130	23,8	588
<i>Totalt</i>	15	0,5	2037	88,1	226	11,4	2278

p ic\check{c}a: 1E \neq 2M, 2Y (T); alt annet i.s. *p i\check{c}a*: 2E \neq 2Y (T); alt annet i.s. *p i\check{f}a*: 1E \neq 2Y, 2E \neq 2Y (T); alt annet i.s

6.4.3 Kjønn og opptaksår

I 1976 var det kun små og ubetydelige forskjeller mellom menns og kvinners bruk av de forskjellige variantene: Kvinnene har noe flere gamle former enn mennene, men samtidig også noe flere nye former (som vi skal se, må dette ses i lys av alderen til informantene). 2010-tallene viser derimot at det er mennene som har flest nye former, med [ʃ]-uttale i 16,3 % av tilfellene mot kvinnenes 6,6 %. Også disse forskjellene er nært knyttet til alderen til de mannlige informantene, som vi straks skal se.

Tabell 6.12: IKKJE fordelt etter kjønn (1976 og 2010).

1976	V1: $\widehat{ic\check{c}a}$ (gml)		V2: $i\check{c}a$ (mlm)		V3: $i\check{f}a$ (ny)		SUM
<i>Kjønn:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Menn	17	2,4	657	97,3	1	0,3	675
Kvinner	23	4,8	555	92,4	20	2,9	598
<i>Totalt</i>	40	3,7	1212	94,5	21	1,8	1273

2010	V1: $\widehat{ic\check{c}a}$ (gml)		V2: $i\check{c}a$ (mlm)		V3: $i\check{f}a$ (ny)		SUM
<i>Kjønn:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Menn	0	0	941	83,7	119	16,3	1060
Kvinner	15	0,9	1096	92,4	107	6,6	1218
<i>Totalt</i>	15	0,5	2037	88,1	226	11,4	2278

6.4.4 Alder, kjønn og opptaksår

Når vi tar utgangspunkt i både alder og kjønn, ser vi at de eldre kvinnene i 1976 bruker noe flere gamle former enn mennene. Det er dette som er grunnen til at kvinnene i 1976 samlet sett hadde flere gamle former enn mennene (som vi ser, har de yngre kvinnene noe færre gamle former enn den unge mannen har). Om vi ser på 2010-tallene, ser vi at det er de yngre mennene som langt på vei er årsaken til den skjeve kjønnsfordelingen vi så for de nye formene (uttalen [²Iʃə]) i tabell 6.12 over. De yngre mennene har 41,6 % av den nye formen. Som for variabelen *kj*-lyden gjelder det her at det er de yngre mennene som leder an i endringen, mens de yngre kvinnene ligger omtrent 30 prosentpoeng etter.

I 2010-materialet finner vi også (noe uventet) at de middelaldrende kvinnene har flere nye former enn de yngre kvinnene (med 11,5 % mot 6,1 % hos de yngre). Denne relativt sett høye prosentandelen nye former hos de middelaldrende kvinnene skyldes langt på vei at den ene informantene har nesten 40 % nye former (mens de øvrige kvinnene har mellom 0,9 og 11,9 %).

Tabell 6.13: IKKJE fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010).

1976	V1: ıĉĉə (gml)		V2: ıçə (mlm)		V3: ıʃə (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
E/M menn	8	2,2	388	97,4	1	0,3	397
E/M kvinner	22	9,2	269	89,7	3	1,0	294
Yngre menn	9	3,2	269	96,8	0	0	278
Yngre kvinner	1	0,3	286	95,0	17	4,7	304
<i>Totalt</i>	40	3,7	1212	94,5	21	1,8	1273

2010	V1: ıĉĉə (gml)		V2: ıçə (mlm)		V3: ıʃə (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Eldre menn	0	0	287	100	0	0	287
Eldre kvinner	10	2,6	309	97,4	0	0	319
Mid.aldr. menn	0	0	488	98,1	8	1,9	496
Mid.aldr. kvinner	5	0,8	495	87,8	88	11,5	588
Yngre menn	0	0	166	58,6	111	41,4	277
Yngre kvinner	0	0	292	93,9	19	6,1	311
<i>Totalt</i>	15	0,5	2037	88,1	226	11,4	2278

6.5 PRESENS

Dette er den eneste morfologiske variabelen jeg har tatt med, og de to variantene er suffikset *-a* (som er gammel form) og *-e* (som er ny form). Denne variabelen har altså ingen ”mellomform”.

6.5.1 Samlet oversikt etter opptaksår

Av den samlede oversikten nedenfor ser vi at den gamle formen har gått sterkt tilbake, med nesten 50 prosentpoeng, mens den nye formen (naturlig nok) har økt tilsvarende.

Tabell 6.14: PRESENS: Samlet oversikt over variantene (1976 og 2010)

N = 935	V1: <i>-a</i> (gml)		V2: <i>-e</i> (ny)		SUM
	N	%	N	%	
Opptaksår:					
1976	160	82,9	30	17,1	190
2010	249	36,4	496	63,6	745

6.5.2 Alder og opptaksår

For denne variabelen ser vi svært tydelige generasjonelle endringer. Mengden nye former øker sterkt fra de eldre aldersgruppene til de yngre både i 1976-materialet og i 2010-materialet. Dessuten later endringene til å være temmelig jevne i 2010-materialet (altså i tilsynelatende tid): Vi ser tydelige (og signifikante) endringer i frekvens både fra de eldre til de middelaldrende og videre fra de middelaldrende til de yngre. I dette stykket er kontrasten stor til f.eks variabelen *kj*-lyden, der vi så et markant ”brudd” kun hos den yngre aldersgruppen i 2010 (når det gjelder fonemsammenfallet). Hos de unge i 2010 er prosentandelen nye former oppe på 96,2 %. Det vil si at endringen fra *-a* til *-e* så å si er ”fullført” hos dagens unge. Andelen gamle former (*a*-endelse) er på 92,7 % hos de eldre i 2010. Det betyr at vi på sett og vis har ”fanget inn” hele utviklingen fra (ca.) 100 % *-a* til (ca.) 100 % *-e* i materialet fra 2010 (i tilsynelatende tid). Vi ser også en temmelig sterk (og signifikant) økning i andelen nye former fra de yngre i 1976 til de middelaldrende i 2010 (noe som indikerer livsløpsendringer).

Tabell 6.15: PRESENS fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)

1976	V1: -a (gml)		V2: -e (ny)		SUM
Aldersgruppe:	N	%	N	%	N
Eldre/mid.aldr.	86	92,7	8	7,3	94
Yngre	74	67,2	22	32,8	96
Totalt	160	82,9	30	17,1	190

2010	V1: -a (gml)		V2: -e (ny)		SUM
Aldersgruppe:	N	%	N	%	N
Eldre	127	84,7	20	15,3	147
Middelaldrende	112	36,6	223	63,4	335
Yngre	10	3,8	253	96,2	263
Total	249	36,4	496	63,6	745

p a-endelse: 1E ≠ 2Y, 1Y ≠ 2Y, 2E ≠ 2Y (***) ; 1E ≠ 2M, 2E ≠ 2M (*) ; 2M ≠ 2Y (T) ; alt annet i.s. **p e-endelse:** 1E ≠ 2M og 2Y, 1Y ≠ 2Y, 2E ≠ 2M og 2Y, (***) ; 1Y ≠ 2M, 2M ≠ 2Y (T) ; alt annet i.s.

6.5.3 Kjønn og opptaksår

Foruten variabelen *sj*-lyden (i 1976-materialet) er dette den eneste variabelen der vi finner relativt tydelige forskjeller mellom menns og kvinners språkbruk. Kvinnene har jevnt over flere nye former enn mennene, og dette mønsteret finner vi både i 1976 og i 2010.

Tabell 6.16: PRESENS fordelt etter kjønn (1976 og 2010)

1976	V1: -a (gml)		V2: -e (ny)		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N
Menn	120	90,6	10	9,4	130
Kvinner	40	78,1	20	21,9	60
Totalt	160	82,9	30	17,1	190

2010	V1: -a (gml)		V2: -e (ny)		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N
Menn	154	43,2	208	56,8	362
Kvinner	95	29,5	288	70,5	383
Totalt	249	36,4	496	63,6	745

6.5.4 Alder, kjønn og opptaksår

Ser vi variasjonen i lys av både kjønn og aldersgruppe, ser vi at det første ”bruddet” med *a*-endelsene er å finne hos de yngre kvinnene i 1976 (der andelen *e*-endelser er steget til nesten

40 %). Dette mønsteret går igjen (til en viss grad) hos de middelaldrende i 2010, der vi ser at kvinnene ”fortsett” har flere nye former enn mennene. (Den unge mannen i 1976 har for øvrig, som vi ser, i svært liten grad deltatt i denne endringen). Når vi imidlertid er kommet så langt som til de yngre i 2010, ser vi at kjønnsforskjellene er forsvunnet. Dette siste henger nok sammen med at endringen som nevnt så å si er ”fullført” med de unge i 2010. I praksis finner vi derfor ingen variasjon i denne aldersgruppen, og følgelig heller ingen variasjon som kan korrelere med sosiale faktorer som kjønn.

Tabell 6.17: PRESENS fordelt etter kjønn og aldersgruppe (1976 og 2010)

1976	V1: -a (gml)		V2: -e (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
E/M menn	68	89,6	7	10,4	75
E/M kvinner	18	95,8	1	4,2	19
Yngre menn	52	94,5	3	5,5	55
Yngre kvinner	22	60,3	19	39,7	41
<i>Totalt</i>	160	82,9	30	17,1	190

2010	V1: -a (gml)		V2: -e (ny)		SUM
<i>Kjønn og aldersgruppe:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
Eldre menn	78	90,3	8	9,7	86
Eldre kvinner	49	79,0	12	21,0	61
Middelaldrende menn	71	51,3	80	48,7	151
Middelaldrende kvinner	41	21,9	143	78,1	184
Yngre menn	5	3,7	120	96,3	125
Yngre kvinner	5	4,0	133	96,0	138
<i>Totalt</i>	249	36,4	496	63,6	745

6.6 VERA

6.6.1 Samlet oversikt etter opptaksår

Av oversikten nedenfor ser vi at énstavelsesformene var i flertall allerede i 1976, selv om tostavellesformene utgjorde et stort mindretall (37,7 %). I 2010 har andelen énstavelsesformer økt til 87,7 %, mens tostavellesformene har gått tilsvarende ned (til 18,3 %).

Tabell 6.18: VERA: Samlet oversikt (1976 og 2010)

N = 351	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
<i>Opptaksår:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
1976	69	37,7	93	62,3	162
2010	35	18,3	154	81,7	189

6.6.2 Alder og opptaksår

Også i forbindelse med denne variabelen ser vi nokså tydelige tegn til generasjonell endring. Andelen énstavelsesformer øker fra eldre aldersgrupper til yngre aldersgrupper, bortsett fra hos de yngre i 2010, som har den samme fordelingen av varianter som de middelaldrende i 2010. Her later altså andelen énstavelsesformer til å ha stabilisert seg på noe under 90 %. (Av individtallene i vedlegget ser vi likevel at denne relativt sett lave prosentandelen nye former hos de yngre nok skyldes at én ung kvinne har 100 % gamle former, med tre treff totalt.) Antall treff på variabelen er i sin helhet lavt, særlig i 2010-materialet. Disse tallene bør nok derfor tas med en klype salt. Tendensen er likevel klar: Formene med én stavelse vinner terreng. Legg for øvrig merke til at vi knapt finner tendens til livsløpsendringer fra 1Y til 2M for denne variabelen.

Tabell 6.19: VERA fordelt etter aldersgrupper (1976 og 2010)

1976	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
Aldersgruppe:	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>
Eldre/mid.aldr.	60	54,1	51	45,9	111
Yngre	9	17,6	42	82,4	51
Totalt	69	42,6	93	57,4	162

2010	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
Aldersgruppe:	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>
Eldre	20	39,3	32	60,7	52
Middelaldrende	11	11,7	66	88,3	77
Yngre	4	10,4	56	89,6	60
Totalt	35,0	18,3	154	81,7	189

p to stavelser: 1E ≠ 2M og 2Y (T); alt annet i.s. *p* én stavelse: 1E ≠ 2Y (T); alt annet i.s.

6.6.3 Kjønn og opptaksår

Ut fra 1976-tallene later kvinnene til å være noe mer konservative enn mennene i dette stykket, med 50,7 % tostavellesformer mot mennenes 35,6 %. I 2010 er dette mønsteret noe mindre tydelig, selv om vi kan se en svak tendens i samme retning. Som nevnt er det få belegg på denne variabelen, så det er ikke sikkert vi skal legge for mye i disse mønstrene.

Tabell 6.20: VERA fordelt etter kjønn (1976 og 2010)

1976	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N
Menn	31	35,6	56	64,4	87
Kvinner	38	50,7	37	49,3	75
<i>Totalt</i>	69	42,6	93	57,4	162

2010	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
Kjønn:	N	%	N	%	N
Menn	14	15,3	60	84,7	87
Kvinner	21	21,5	94	73,5	75
<i>Totalt</i>	35	18,3	154	81,7	162

6.6.4 Alder, kjønn og opptaksår

Det mest interessante funnet når vi tar både alder og kjønn i betraktning, er kanskje forskjellene hos de eldre i 1976: Her har kvinnene langt flere tostavelserformer enn mennene (72,9 % K mot 39,7 % M). Ellers er forskjellene jevnt over små (og beleggene få).

Tabell 6.21: VERA fordelt etter kjønn og aldersgrupper (1976 og 2010)

1976	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
Kjønn og aldersgruppe:	N	%	N	%	N
E/M menn	25	39,7	38	60,3	63
E/M kvinner	35	72,9	13	27,1	48
Yngre menn	6	25,0	18	75,0	24
Yngre kvinner	3	11,1	24	88,9	27
<i>Totalt</i>	69	42,6	93	57,4	162

2010	V1: to stavelser		V2: én stavelse		SUM
Kjønn og aldersgruppe:	N	%	N	%	N
Eldre menn	11	42,5	12	57,5	23
Eldre kvinner	9	36,2	20	63,8	29
Middelaldrende menn	2	8,3	23	91,7	25
Middelaldrende kvinner	9	15,7	43	84,3	52
Yngre menn	1	4,2	25	95,8	26
Yngre kvinner	3	16,7	31	83,3	34
<i>Totalt</i>	35	18,3	154	81,7	189

7 Drøfting av resultatene

I dette kapitlet summerer jeg opp resultatene som kom frem i forrige kapittel og undersøker om det ser ut til å være noe gjennomgående mønster for variasjonen. Først drøfter jeg resultatene for alder og opptaksår, før jeg tar meg resultatene for kjønn. Etter dette undersøker jeg tempoet i endringene før jeg kort tar for meg internlingvistiske faktorer som kanskje kan bidra til (delvis) å forklare frekvensfordelingene av variantene blant informantene for én variabel. Mot slutten av kapitlet drøfter jeg endringsretningen for dialekten i sin helhet og undersøker enkelte mulige kilder til endringene. Med utgangspunkt i funnene fra kap. 6 skal jeg også ta stilling til de tre hypotesene som ble fremsatt i teorikapitlet (kap. 4.4). I kap. 7.8 summerer jeg opp momentene som er kommet frem i dette kapitlet.

7.1 Samlet oversikt etter opptaksår

For alle variablene finner vi altså at 2010-materialet har flere nye former enn 1976-materialet. Dette er strengt tatt ikke noe overraskende funn: Det er språkendringer jeg har kartlagt, og det innebærer per definisjon at enkelte deler av språkssystemet gjennomgår endringer ved at ”nye” former erstatter de ekvivalente ”gamle” formene. Nedenfor følger en tabell over endringene på alle variablene fra 1976 til 2010. Som vi ser av kolonnen helt til høyre, er prosentandelen nye former høyere i 2010 enn den var i 1976 på alle variablene.

Tabell 7.1: Samlet oversikt over endringene fra 1976 til 2010 (i prosent)

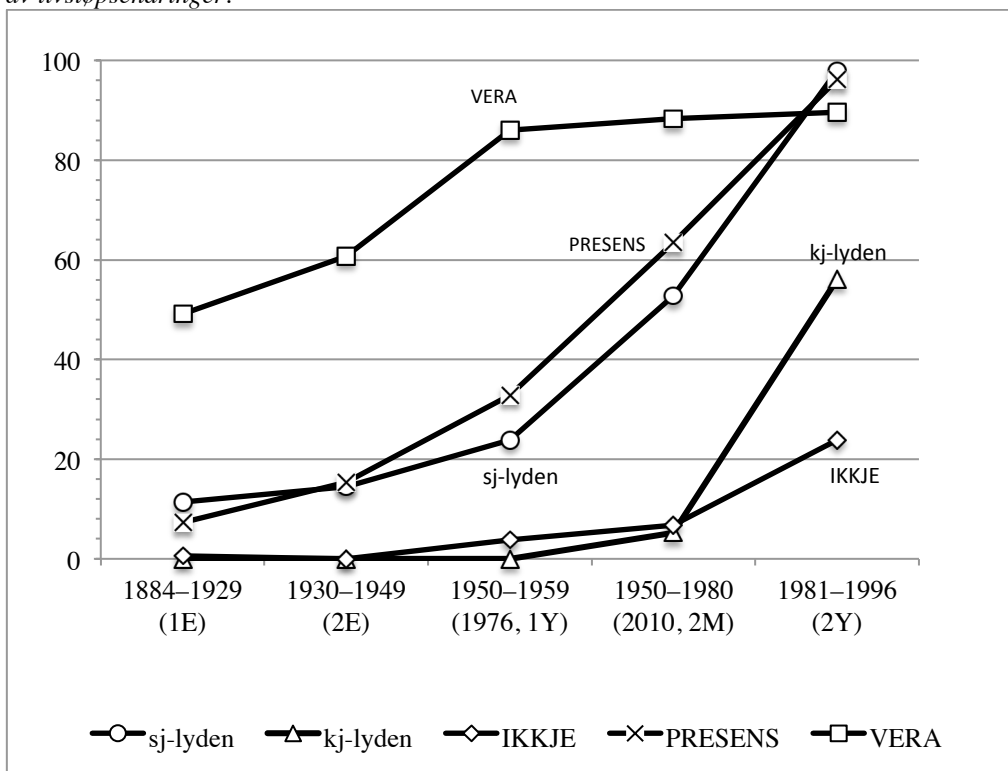
Variabel:	Gammel form		Mellomform		Ny form	
	1976	2010	1976	2010	1976	2010
sj-lyden	49,8	21,6	35,0	18,1	15,2	60,1
kj-lyden	11,5	3,9	88,5	73,5	0,0	23,0
PRESENS	82,9	36,4	–	–	17,1	63,6
VERA	37,7	18,3	–	–	62,3	81,7
IKKJE	3,7	0,5	94,5	88,1	1,8	11,0

7.2 Alder og opptaksår

7.2.1 Alder (i tilsynelatende tid)

Vi ser tydelige tegn til aldersvariasjon i tilsynelatende tid for alle variablene jeg har undersøkt. Dessuten peker denne aldersvariasjonen i samme retning for så å si alle variablene i både 1976 og 2010: Den yngste aldersgruppen har høyere frekvens av de nye formene enn det de middelaldrende og eldre har. Dette er helt og holdent i tråd med hypotese 1 fra teorikapittelet (denne hypotesen sa at de yngre har flest nye former, de middelaldrende færre og de eldre færrest, jf. kap. 4.4). Ikke desto mindre finner vi enkelte avvik fra dette mønsteret (som jeg kommer tilbake til). Nedenfor har jeg tatt med et diagram som viser utviklingene i de nye formene i alle variablene. Tallene er fordelt etter årsklasser (intervaller av fødselsår) og aldersgrupper (i parentes etter fødselsårsintervallene). Denne oversikten gir oss langt på vei et bilde av de kronologiske endringene i frekvensen til de nye formene, fra begynnelsen til slutten av 1900-tallet. I denne oversikten plasseres gruppen ”de eldre i 2010” til venstre for gruppen ”de yngre i 1976” siden disse er født senere enn de eldre i 2010.

Diagram 7.1: Utviklingen i bruken av nye former i alle variablene (fordelt etter årsklasser og aldersgrupper). Endringen mellom årsklassen 1950–59 (1976) og 1959–1980 (2010) viser graden av livsløpsendringer.

Som nevnt har de yngre flere nye former enn de middelaldrende og eldre i så å si alle tilfeller. Dette ser vi tydelig i diagrammet over: Linjene ”skyter i været” på alle variabler fra 2M til 2Y (bortsett fra variabelen VERA, som jeg kommer tilbake til senere, og *kj*-lyden). Det samme mønsteret ser vi i utviklingen fra de eldre i 2010 til de middelaldrende i 2010: Fra gruppen 2E, nest lengst til venstre i diagrammet, ser vi at kurvene stiger til 2M, nest lengst til høyre i diagrammet. Økningen er imidlertid minimal for variabelen *kj*-lyden. Dette siste henger sammen med at sammenfallet av /ç/ og /ʃ/ knapt er belagt før hos de unge i 2010 (selv om det *så vidt* er belagt før det også).

7.2.1.A Avvik fra det generelle mønsteret

Det eneste opplagte avviket fra det overordnede mønsteret for aldersvariasjon finner vi hos de yngre i 1976 for én variabel, nemlig *sj*-lyden: De yngre har høyere frekvens av variant 1, altså den gamle varianten med [sç]-uttale, enn den eldre aldersgruppen har: 57,1 mot 46,6 % (dette fremgår ikke av diagram 7.1 over, men se tabell 6.3). Denne høye prosentverdien hos de yngre kvinnene skyldes trolig at den ene informanten har 100 % forekomst av denne gamle formen (med 13 belegg totalt, se vedlegg 1); de to andre kvinnene har hhv. 35,7 og 58,8 %. Et annet avvik i så måte finner vi i 2010-tallene for variabelen VERA. Her er det liten forskjell mellom de middelaldrende og de yngre (begge grupper har like under 90 % énstavelsesformer).

7.2.2 Opptaksår (virkelig tid fra 1976 til 2010)

Når vi undersøker språkendringene i virkelig tid, ser vi for det første at antall nye former har økt kraftig fra de eldre i 1976 til de middelaldrende og de yngre i 2010. Dette gjelder samtlige variabler, utenom *kj*-lyden (men andelen *gamle* former av denne variabelen ([çç]-uttale) er redusert betraktelig fra 1E til 2M, jf. tabell 6.5). Av diagram 7.1 tidligere (og av tabellene i kap. 6) ser vi også at andelen nye former har økt sterkt fra de som var yngre i 1976 (1Y) til de som var yngre i 2010 (2Y) (utenom i variabelen VERA). Endringene i andelen nye former fra 1Y til 2Y er dessuten signifikante for de tre variablene *sj*-lyden, *kj*-lyden og PRESENS (men ikke for VERA og IKKJE). Disse funnene viser at min hypotese 2A er styrket (denne hypotesen sa at ”2Y har flere nye former enn 1Y”), jf. kap. 4.4.

Endringene i virkelig tid fra de eldre i 1976 til de middelaldrende i 2010 følger det samme mønsteret som endringene fra 1Y til 2Y: Andelen nye former er høyere hos de

middelaldrende i 2010 enn hos de eldre i 1976. (Endringene er imidlertid svært lave for *kj*-variabelen.) De tilsvarende endringene fra 1E til 2E er langt mindre, selv om vi aner svak tendens i samme retning (men her er det absolutt ingen endringer i andelen nye former av *kj*-lyden). Disse funnene viser at min hypotese 2B er styrket (denne hypotesen sa at "2M (og kanskje også 2E) har flere nye former enn 1E/M"). Grunnen til at endringene fra 1E til 2E er svake, er trolig at de "eldre" i 1976 var i 50- og 60-årene, mens de eldre i 2010 alle var over 65 år. Dersom de alle "eldre" i 1976 hadde vært over 65 år på opptakstidspunktet, ville endringene trolig ha vært større fra 1E til 2E.

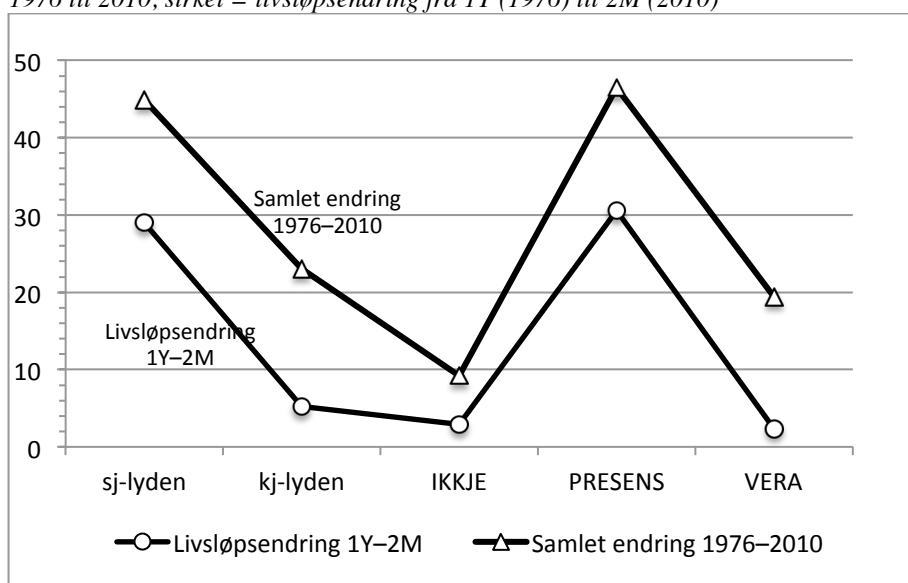
7.2.2A Livsløpsendringer fra de unge i 1976 til de middelaldrende i 2010

Min "hypotese" om endringene i virkelig tid fra 1Y til 2M (hypotese 2C) var svært forsiktig i ordleggingen. Denne hypotesen sa at "2M kan ha flere nye former enn 1Y" (kap. 4.4). Jeg holdt det altså åpent om vi skulle finne livsløpsendringer her eller ikke. De "generelle teoriene" omkring alder og språkendringer (jf. kap. 4.2.2) krever på sett og vis ikke livsløpsendringer; en kan utmerket godt finne eksempler på språkendringer som ikke innebærer at språkbrukerne endrer språket sitt fra ungdomsalderen til femtiårsalderen. Det vanlige "scenarioet" ved såkalt generasjonell endring er ifølge Labov (1994: 84) at språkbrukerne er stabile i bruken av de nye formene etter at de (i ungdomsårene) har tilegnet seg en viss frekvens av de nye formene (og denne tilegnede frekvensen antas å øke fra generasjon til generasjon). Derfor var det altså ikke "gitt" at jeg skulle finne livsløpsendringer i materialet (derimot forutsetter teoriene om generasjonell endring ifølge Labov at mengden nye former øker når alderen til språkbrukerne minker, jf. kap. 4.2.2A). Ikke desto mindre viser resultatene fra kap. 6 til dels stor grad av livsløpsendringer fra 1Y til 2M.

For de to variablene *sj*-lyden og PRESENS ser vi at andelen nye former har økt betraktelig fra 1Y til 2M. Disse livsløpsendringene får vi et klart inntrykk av om vi ser på diagram 7.1 tidligere: Kurvene stiger kraftig fra gruppen 1Y (i midten av diagrammet) til 2M (like til høyre) (endringen i *sj*-lyden var her signifikant). De tre øvrige variablene har holdt seg langt mer stabile. Nedenfor har jeg tatt med et diagram som viser korrelasjonen mellom livsløpsendringene fra 1Y til 2M og endringene samlet sett fra 1976 til 2010. Her er det altså endringene i de nye formene i hver variabel jeg har tatt utgangspunkt i (endringsgraden for disse nye formene kommer jeg også tilbake til senere):⁵³

⁵³ Diagrammet skal leses slik: Mengden nye former (f.eks. i *sj*-lyden: [ʃ]-uttale) økte med ca. 30 prosentpeng fra de som var yngre i 1976 til de som var middelaldrende i 2010 (fra 23,8 % til 52,8 %, jf. tabell 6,2). Derimot var

Diagram 7.2: Endringer i andelen nye former (alle variabler): livsløpsendringer (1Y–2M) og endringer samlet sett (1976–2010). Trekant = samlet endring fra 1976 til 2010, sirkel = livsløpsendring fra 1Y (1976) til 2M (2010)

Som vi ser av diagrammet, er mengden livsløpsendringer (i andelen nye former) fra 1Y til 2M mindre enn endringene for samfunnet generelt fra 1976 til 2010. Likevel er det en tydelig sammenheng mellom de to grafene: Der andelen nye former har økt sterkt samlet sett fra 1976 til 2010, finner vi også at graden av livsløpsendring er sterk (sj-lyden og PRESENS). Og motsatt: Er endringen liten samlet sett, er det også lite av livsløpsendringer fra 1Y til 2M (kj-lyden, IKKJE og VERA).

7.2.3 Oppsummering for alder og opptaksår

Det er tydelig at andelen nye varianter av variablene har økt betraktelig fra de eldste informantene på 70-tallet til de yngste i 2010. Dette mønsteret gjør seg gjeldende om vi ser på endringene i tilsynelatende tid (fra eldre til yngre aldersgrupper i både 1976 og 2010) og i virkelig tid (fra 1976 til 2010 samlet sett og mellom de ”ekvivalente” aldersgruppene 1Y og 2Y og til en viss grad fra 1E til 2M og 2E). Dessuten finner vi tydelige tegn til livsløpsendringer fra de som var unge i 1976 til de som var middelaldrende i 2010 (tydeligst i de to variablene PRESENS og sj-lyden). Det er imidlertid ingen spesielle aldersgrupper som ”stikker seg ut” som særlig avvikende i fordelingen av de nye variantene. Jevnt over later det til å være en nokså jevn stigning i andelen nye varianter fra de eldre aldersgruppene til de

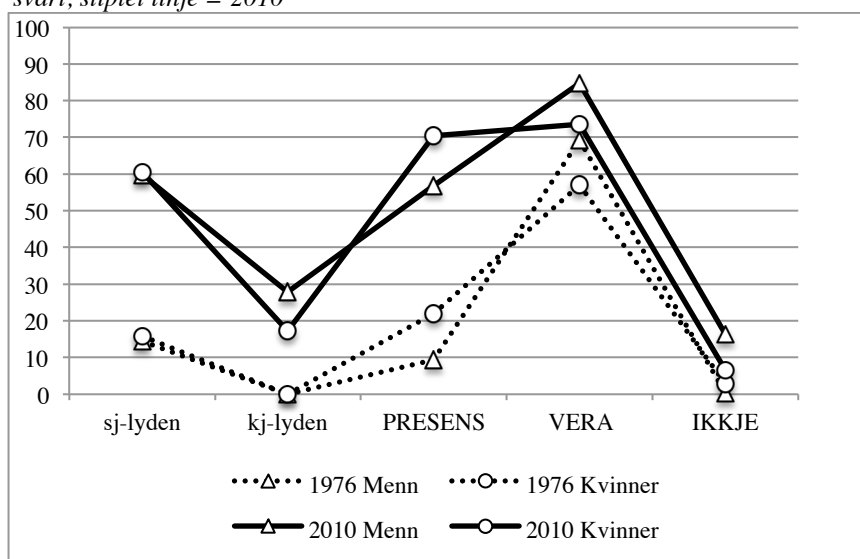
den samme økningen på ca. 45 prosentpoeng når vi tar utgangspunkt i mengden nye former hos henholdsvis alle informantene i 1976 og alle informantene i 2010.

yngre (jf. diagram 7.1 tidligere). Det eneste tydelige avviket i så måte finner vi hos de yngre i 2010, der andelen nye varianter av *kj*-lyden (altså fonemsammenfallet) ”skyter i været” (fra ca. 5 % hos de middelaldrende til over 50 % hos de yngre). Ellers later flere av endringene til å være fullført hos de unge i 2010 (ca. 100 % nye varianter av *sj*-lyden, VERA og PRESENS). At de unge i 2010 er helt ”i toppen av S-kurven” i disse endringene, trenger imidlertid ikke bety at de som aldersgruppe er avvikende sammenlignet med andre; flere av endringene var påbegynt allerede hos de eldre i 1976 (alle utenom siste delen av *kj*-lyden og IKKJE), og på et tidspunkt i historien må jo endringene bli fullført (så sant de ikke blir trengt tilbake eller kommer til å inngå i stabil variasjon, jf. Labov 2001: 74–78).

7.3 *Kjønn*

Det er i det hele tatt få tydelige kjønnsforskjeller å vise til i materialet. Min hypotese 3 er derfor ikke styrket og kanskje endatil *falsifisert*. (Hypotese 3 sa at kvinnene har flere nye former enn mennene, jf. kap. 4.4.) For enkelte variabelers vedkommende ser det ut til at kvinner ”leder” an i endringen, mens det for andre variabler later til å forholde seg stikk motsatt. Dette viser at Labovs såkalte ”prinsipper” om sammenhengene mellom kjønn og variasjon og endring (jf. kap. 4.2.3A tidligere) *ikke* passer særlig godt for forholdene sør i Hå. Disse funnene understreker også at sammenhengen mellom kjønn og språkbruk er arbitrær og kulturelt betinget (i det minste for slike variabler som disse, der det så å si er umulig å anta at eventuelle biologiske forskjeller mellom kjønnene kan virke inn på variasjonen). Nedenfor følger et diagram med oversikt over prosentandelen nye varianter i alle variablene fordelt etter kjønn. Av denne oversikten vil det komme tydelig frem om det er kvinnene eller mennene som ”leder an” i endringene:

Diagram 7.3: Prosentandel nye former i alle variablene for kvinner og menn (1976 og 2010). Trekant = menn, sirkel = kvinner; grå, heltrukket linje = 1976, svart, stiplet linje = 2010

7.3.1 Kvinner tidligere ute enn menn?

Som vi ser av diagram 7.3, er det kun i forbindelse med variabelen PRESENS at kvinnene har flere nye former enn mennene. Tallene (i kap. 6) for denne variabelen viser at kvinnene samlet sett har høyere forekomst av den nye formen (suffikset *-e*) enn det mennene har. Videre gjelder disse kjønnsforskjellene i så å si alle aldersgrupper i 1976 og 2010 (utenom eldre i 1976, jf. tabell 6.17).

7.3.2 Menn tidligere ute enn kvinner?

7.3.2A sj-lyden

For flere variabler finner vi at det er mennene som har flest nye former (eller også mellomformer). Dette gjelder særlig *sj-lyden* i 1976, der mennene har (signifikant) større andel mellomformer ([ʃç]-uttale) enn kvinnene har (58,8 % M mot 14,6 % K). Kvinnene hadde her tilsvarende flere gamle varianter enn mennene (26,8 % M mot 69,5 % K). Dette mønsteret ser vi også tydelige tendenser til hos de yngre i 1976: Mennene (eller mannen) hadde da 44,6 % bruk av mellomformen, mens kvinnene hadde 10,6 %. Og tilsvarende hadde den unge mannen "kun" 33,8 % av den gamle varianten med [sç]-uttale, mens kvinnene her hadde 64,8 %. (I lys av dette er det for øvrig interessant å merke seg at disse relativt tydelige

kjønnsforskjellene fra 1976 er totalt utradert i 2010. I 2010 er det så å si ingen forskjell mellom kjønnene i dette stykket.)

7.3.2B *kj*-lyden

Når det gjelder *kj*-lyden, er det de yngre mennene, og ikke kvinnene, som leder an i fonemsammenfallet i 2010. Hos de unge mennene er andelen [ʃ]-uttale oppe på 71 %, mens det tilsvarende tallet for de yngre kvinnene er 41,1 %. ([ʃ]-uttale av *kj*-lyden er altså det samme som sammenfall av de to fonemene /ʃ/ og /ç/ i frikativrekken.) Den samme tendensen ser vi også for variabelen IKKJE, som jo innebærer samme endringen: De unge mennene har [ʃ]-uttale i 41,4 % av tilfellene, mens de yngre kvinnene har [ʃ]-uttale i 6,1 % av tilfellene.

7.3.2C *VERA*

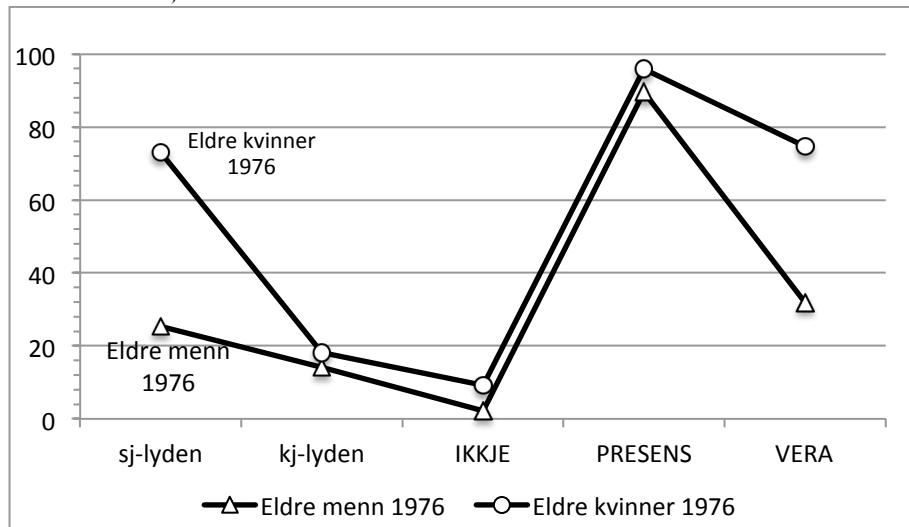
I den grad det er noen kjønnsforskjell for denne variabelen, går den i retning av at mennene har høyere frekvens av énstavelsesformer, altså nye varianter, enn kvinnene (84,7 % M mot 73,5 % K). Denne tendensen er særlig tydelig hos de eldre i 1976, der andelen éntavelsesformer er 68,2 % hos mennene mot 25,3 % hos kvinnene. Hos de yngre i 1976 og de eldre i 2010 er dette mønsteret imidlertid motsatt; de små forskjellene en finner mellom kjønnene her, viser at det er *kvinnene* som har flest énstavelsesformer. Grunnen til at disse fordelingene inngår i et såpass komplekst (og kanskje noe tilfeldig) mønster som dette, ligger kanskje i den lave frekvensen til trekket. Særlig er beleggene få i 2010-materialet. I hele materialet var det til sammen 351 treff på denne variabelen. Det vi si at hver informant i gjennomsnitt har syv belegg på variabelen. Ett treff på en variant kan derfor gi temmelig store utslag for prosentverdiene på gruppenivå, og prosentfordelingene kan derved bli noe tilfeldige (hos de unge i 2010 var det f.eks. flere som hadde fire treff eller færre).

7.3.3 De eldre kvinnene i 1976

Et interessant funn er at de eldre kvinnene i 1976 later til å ha flere gamle varianter enn de eldre mennene hadde samme år. I diagrammet nedenfor har jeg ført opp prosentandelen *gamle* former (altså V1 på alle variablene) for de eldre kvinnene og mennene i 1976. Som vi ser, har de eldre kvinnene langt høyere andel gamle varianter av *sj*-lyden og flere tostavelsesformer av *VERA* (den første av disse forskjellene er også signifikant). For de tre resterende variablene ser

vi antydninger til det samme mønsteret, selv om forskjellene her er langt mindre (og ikke signifikante).

Diagram 7.4. Prosentandel gamle former av alle variablene for kvinner og menn i 1976.
Trekant = menn, sirkel = kvinner

7.3.3A Forklaring på forskjellene?

I forbindelse med faktoren *kjønn* i språklig variasjon nevner Sandøy (1996: 106–107) at eventuelle forskjeller mellom menns og kvinners bruk av prestisjeformer trolig kan avgrenses til ”bysamfunn” (1996: 106). I kontrast til dette ”byfenomenet” nevner han funn fra ”det eldre bondesamfunnet” som viser det motsatte mønsteret: I den grad det er forskjell mellom menns og kvinners språkbruk, er det en tendens til at det er *kvinnene* som bruker ”dei mest arkaiske formene i dialekten” (Sandøy 1996: 107). Funnene fra Sirevåg på 70-tallet stemmer for så vidt godt med dette bildet.

En av årsakene til at kvinnene i slike samfunn later til å bruke flere arkaiske former enn mennene, finner vi kanskje i de forskjellene som ofte fantes mellom menns og kvinners arbeidsmønster i slike samfunn (Sandøy 1996: 107). Helt konkret viser Sandøy til funn fra et samfunn i Utrøndelag, der mennene var fiskerbønder og følgelig var ”meir ute frå bygda enn kvinnene, mellom anna på sesongfiske” (*ibid.*). I slike tilfeller vil altså mennene (etter all sannsynlighet) i større grad enn kvinnene møte mennesker som snakker en annen dialekt enn de selv. Derfor, kan vi legge til, vil mennene også ha flere anledninger for å tilegne seg nye språktrekk. Interessant nok var Sirevåg (der alle informantene i 1976-materialet er rekruttert fra) inntil nylig et samfunn som var sterkt preget av – nettopp – fiske (jf. kap. 2.2.3). Det er

derfor ikke umulig at de forskjellene vi ser mellom kjønnene hos de eldre i 1976, til en viss grad kan tilskrives forskjeller i arbeidsmønster.

7.3.4 Oppsummering for kjønn

Det er vanskelig å se at det er noe mønster som går igjen når en ser kjønn i sammenheng med de språkendringene jeg har undersøkt. Labovs ”Principle Ia” og ”II”, som sier at kvinner har flest nye former både i *change from below* og *change from above*, stemmer i de fleste tilfeller ikke. Det eneste opplagte tilfellet der kvinner har flest nye former, er i forbindelse med variabelen PRESENS. Snarere er det flere eksempler på det motsatte, nemlig at mennene har flere nye former enn kvinnene (tydeligst for *kj*-variabelen hos de yngre i 2010 og *sj*-variabelen hos de eldre i 1976). Dessuten har de eldre kvinnene i 1976 flere gamle former enn de eldre mennene. Når Labovs to prinsipper om kjønn og språkendring (*Ia* og *II*) er svekket, kan vi altså si at min hypotese 3 (om kjønn og språkendringer) også langt på vei er falsifisert.

Slutningen vi må trekke ut fra dette, er at den sosiale faktoren *kjønn* har liten forklaringskraft, i det minste om vi skal bruke den til å ”predikere” hvor i den sosiale matrisen frekvensen av nye former er høyest. Og videre: En eventuell sosial indeksering med kjønn later til å være tilfeldig fra variabel til variabel.

7.4 Endringsgraden

For å få et inntrykk av ”tempoet” i endringene har jeg ført opp alle variablene i en oversiktstabell, der jeg sammenligner endringene i hver variant av variablene fra 1976 til 2010. Tallene gjelder altså for hele informantmengden, ikke fordelt etter kjønn eller alder. Det som kommer til uttrykk i diagrammet nedenfor, er endringen i prosentpoeng for alle variablene fra 1976-materialet til 2010-materialet, og ikke den prosentvise veksten:

Tabell 7.2: Samlet oversikt over endringsgraden for de språklige variablene

Variabel:	Gammel form	Mellomform	Ny form
<i>sj</i> -lyden	÷ 28,2	÷ 16,9	+ 44,9
<i>kj</i> -lyden	÷ 7,6	÷ 15,0	+ 23,0
PRESENS	÷ 46,5	–	+ 46,5
VERA	÷ 19,4	–	+ 19,4
IKKJE	÷ 3,2	÷ 6,4	+ 9,2

Dersom vi kun tar utgangspunkt i endringen i prosenttallene for de *nye* formene, får vi en gjennomsnittlig endringsgrad på 28,6 prosentpoeng. Det vil si at *hvis* prosentandelen nye former hadde vært satt til 0 i 1976, ville det tilsvarende tallet for 2010 være 28,6. Denne måten å se utviklingen i frekvensfordelingen på, skjuler imidlertid en god del informasjon. Noe som for eksempel ikke kommer frem, er hvor langt de aktuelle språkendringene hadde kommet i 1976, noe som i og for seg er avgjørende for å forstå tempoet i endringene; alle variabler utenom *kj*-lyden hadde jo i 1976 treff på det jeg har definert som nye varianter.

7.4.1 Forskjellene i endringsgrad

I tabell 7.2 ser vi at de to variablene *sj*-lyden og PRESENS har merkbart høyere endringsgrad (mellom 40 og 50 prosentpoeng) enn de øvrige variablene. (Dette gjelder i det minste om vi ser på økningen i de nye variantene fra 1976 til 2010 samlet sett.) Hovedgrunnen til at disse to endringene later til å ha gått raskere enn den øvrige, er nok at *sj*-lyden og PRESENS er "eldre" endringer enn f.eks. *kj*-lyden og IKKJE: Begge var påbegynt for alvor allerede i 1976, og begge endringene er så å si fullført med de unge i 2010. Slik sett kan vi si at talemålsmaterialet har "fanget inn" store deler av den såkalte S-kurven for enkelte av språkendringene (Chambers og Trudgill 1998: 163, Tagliamonte 2012: 44). Når språkendringer spres fra språkbruker til språkbruker innad i et samfunn, ser en som kjent for seg at akselerasjonen i spredningen er svak i "begynnelsen" og mot slutten av endringene, men derimot svært rask når endringene er "midtveis":

Innovations initially spread slowly as new forms gradually replace older ones. As this happens, there is acceleration with a maximum rate at mid-course. Then at the end of the period of change, the increase of new forms slow down (Tagliamonte 2012: 44).

De endringene som kommer med variablene *kj*-lyden og IKKJE (avgrenset til fonemsammenfallet), har derimot så vidt begynt med de unge i 2010. Disse endringene befinner seg derfor lengre "nede" i S-kurven, og vi kan forvente at endringsgraden er lavere fra 1976 til 2010. (Endringene fra $[\widehat{c\check{c}}]$ til $[\check{c}]$ i *kj*-lyden later til å ha gått temmelig sakte: fra ca 11,5 % samlet sett i 1976 til 3,9 % i 2010, altså en endringsgrad på "kun" 7 prosentpoeng. Denne endringen, fra "gammel form" til "mellomform", er helt i slutfasen (langt oppe i S-kurven), og da stemmer det med teorien at endringsgraden er lav.)

Endringsgraden i VERA er, som vi ser, på 19,4 prosentpoeng. Av tabell 6.7 (variantene fordelt etter aldersgrupper) ser vi at variasjonen mellom én- og tostavelseformer går langt

tilbake i tid. Fra de eldre i 1976 til de yngre i 2010 er fordelingen i prosent mellom énstavelsesformer og tostavellesformer gått fra 50–50 til 90–10. Det kan virke som om tostavellesformene er noe mer ”seiglivede” enn mange av de andre eldre formene. Denne variabelen er, som jeg har vært inne på, noe annerledes enn de andre, og antall treff på variabelen er i det hele tatt få.

7.5 Internlingvistiske faktorer?

Alle språkendringene jeg har presentert, har sine internspråklige forklaringer. Dette er noe som selvsagt gjelder alle språkendringer; *utfallet* av språkendringer er langt på vei bestemt av språklige forhold. Som Sandøy nevner i denne sammenhengen:

Samanfallet av *ʃ* og *ç* kunne ikkje gje f.eks. *t*. Det er også umogeleg å få samanfall av *i* og *a* i trykk tung stilling i norsk ettersom desse to vokalane ikkje er nabolydar. Språkstrukturen styrer altså retninga i endringane (Sandøy 2008: 209).

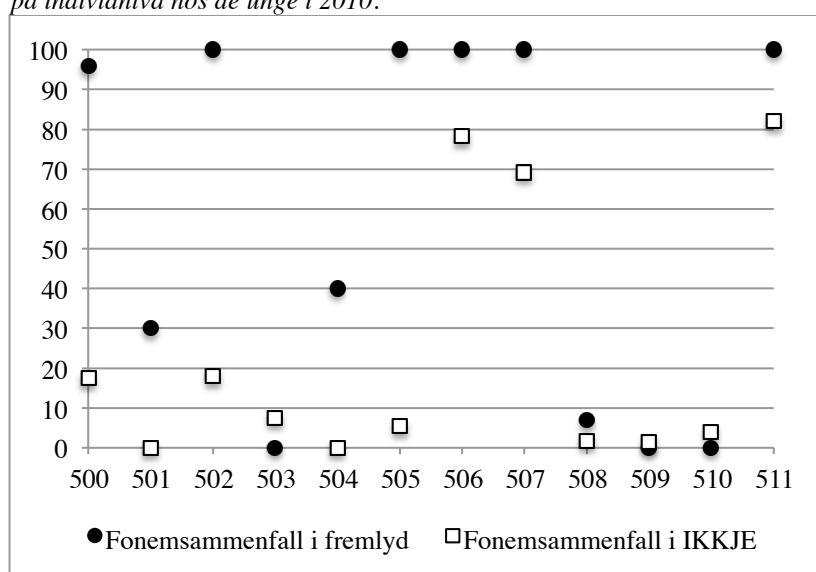
Noe internlingvistiske faktorer i mindre grad kan forklare, er den konkrete sosio-demografiske distribusjonen en finner for de enkelte språktrekkene som inngår i en språkendring. Selv om internlingvistiske forhold ”kommer til kort” når den sosiale distribusjonen av variantene skal forklares, er det ikke umulig at slike faktorer likevel kan ha hatt en finger med i spillet. I det følgende skal jeg ta for meg ett tilfelle der språkinterne faktorer etter mitt syn kan ha bidratt til å ”bestemme” frekvensen til de forskjellige variantene. Internlingvistiske faktorer drøftes også (for alle variablene) i kap. 7.7, som tar for seg grammatisk forenkling.

7.5.2 *kj*-lyden og IKKJE

Som tabellene i kap. 6 viser, har fonemsammenfallet av /ç/ og /ʃ/ kommet lengre der fonemet står i fremlyd (variabelen *kj*-lyden) enn i ordet *ikkje*. Hos de yngre i 2010 (der sammenfallet er belagt for fullt), er sammenfallsprosenten for *kj*-lyden oppe på 56,1 %. Den tilsvarende prosentandelen for IKKJE er derimot 23,8 %. Sammenfallet i IKKJE henger altså etter sammenfallet i fremlyd med ca. 30 prosentpoeng. Intuitivt synes det noe pussig at disse forskjellene skal være så store siden det er de samme språkendringene som er involvert. Tilsvarende forskjeller mellom sammenfallsprosenten i ordet *ikkje* og der fonemet står i innlyd, er registrert også hos språkbrukere i 16-årsalderen i Stavanger på midten av 90-tallet

(Hegland 1996: 89–90). Her var imidlertid forskjellene noe mindre, selv om de var signifikante: [ʃ]-uttale ble av Heglands informanter brukt i 80,81 % av tilfellene i ordet *ikkje*, mens den tilsvarende andelen for *kj*-lyden i fremlyd var 85,27 %. Fordelingen i mitt materiale (blant de unge i 2010) er 23,8 % [ʃ]-uttale i IKKJE og 56,1 % i fremlyd. Nedenfor følger et spredningsdiagram som viser fordelingen av andelen nye former i henholdsvis ordet *ikkje* og i fremlyd. Alle de 12 ungdomsinformantene fra 2010 er med i oversikten (legg for øvrig merke til den store graden av interindividuell variasjon):

Diagram 7.5: Andelen [ʃ]-uttale i IKKJE (hvit firkant) og *kj*-lyden (sort sirkel) på individnivå hos de unge i 2010.

7.5.2A En noe spekulativ forklaring

Forklaringen på denne skjevheten kan kanskje tenkes å ligge i den høye frekvensen til ordet *ikkje*, og at vi dessuten har å gjøre med et fonemsammenfall og ikke en ”vanlig” lydendring (der endringene kun vedrører den fonetiske realiseringen). Joan Bybee nevner at det finnes to forskjellige (og tilsynelatende motstridende) effekter av (høy) frekvens: På den ene siden vil høyfrekvente ord på et tidligere tidspunkt enn andre bli utsatt for lydendringer, altså fonetiske endringer: ”[...] phonetic change often progresses more quickly in items with high token frequency” (Bybee 2001: 11). På den andre siden, normalt avgrenset til morfologien, finner vi det vi kan kalle en ”konserverende frekvensseffekt”:

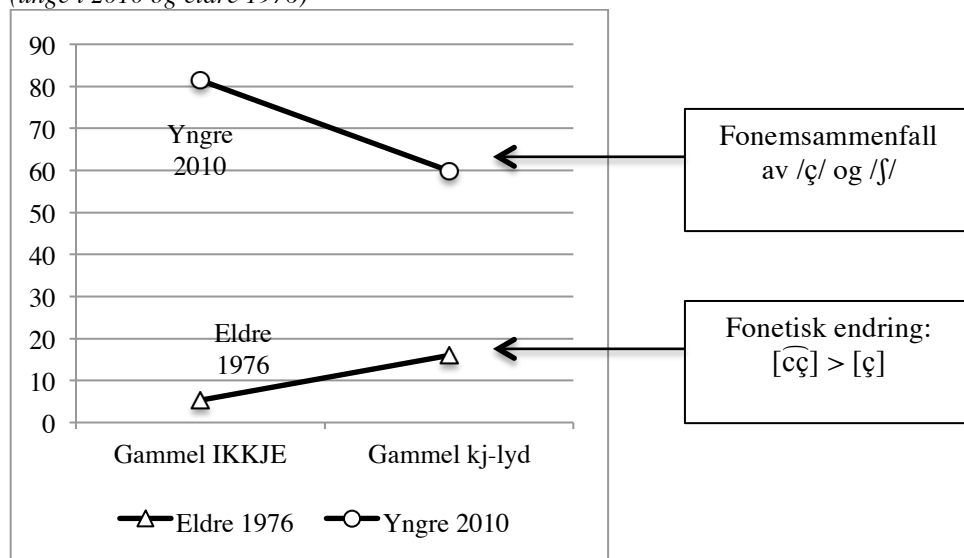
High frequency encourages phonetic change, but it renders items more conservative in the face of grammatical change or analogical change based on the analysis of other forms (Bybee 2001: 12).

Denne siste frekvens-effekten relateres til den høye *minnestyrken* høyfrekvente ord har (Theil: 231–232): Ord som ”huskes bedre”, motstår i sterkere grad enn andre ord analogiske endringer. (Jf. her Torp (2003: 250–252) som påpeker den store mengden morfologisk ”irregularitet” en finner i sterke verb og den utbredte suppletivbøyningen i pronomensystemet. I begge tilfeller har en å gjøre med svært høyfrekvente ord, som altså i stor grad antas å kunne motstå analogiske endringer).

Dersom endringen fra /ç/ til /ʃ/ hadde vært en ren *fonetisk* endring, burde vi strengt tatt ikke vente å finne det mønsteret jeg har funnet hos de unge i 2010. Snarere burde vi da kunne vente at andelen [ʃ]-uttale var *høyere* i IKKJE enn der fonemet står i fremlyd. Men slik er det altså ikke; endringene i IKKJE hos de unge i 2010 later til å være i tråd med ”den konserverende frekvens-effekten” i den forstand at dette høyfrekvente ordet i sterkere grad ”motstår” den endringen som kommer med sammenfallet. (Det er ikke slik at en ikke *finner* sammenfallet i ordet *ikkje*, men endringene later til å gå tregere her.)

Går vi imidlertid noen generasjoner tilbake og ser på fordelingen av de to variantene [ç̥] og [ç], finner vi faktisk antydninger til den ”ventede” frekvens-effekten: Hos de eldre i 1976 var andelen gamle varianter ([ç̥]) betraktelig lavere i variabelen IKKJE enn i fremlyd (og altså det motsatte mønsteret av det vi finner hos de yngre i 2010). Som vi ser av diagrammet nedenfor, går kurven for de yngre i 2010 *nedover* mot høyre, mens kurven for eldre 1976 går *oppover* mot høyre:

Diagram 7.6: Gamle og nye former av IKKJE og kj-lyden (unge i 2010 og eldre 1976)

Ordet *ikkje* oppfører seg altså som ”ventet” (ut fra teoriene om frekvens) hos de eldre i 1976: Det er et høyfrekvent ord, og andelen gamle former er derfor lavere enn i de tilfellene der *kj*-lyden står i fremlyd. Her er det altså harmoni mellom teori og empiri. Så hvordan kan vi forklare at dette frekvensmønsteret fra 1976 mer eller mindre er ”reversert” hos de yngre i 2010?

Slik jeg ser det, er det ikke umulig å regne med at den høye minnestyrken til ordet *ikkje* har bidratt til å ”motstå” fonemsammenfallet hos de yngre i 2010. Når ”distinktiv informasjon” går tapt på denne måten, kan vi kanskje tenke oss at endringen i høyfrekvente ord går tregere enn i lavfrekvente ord. Terskelen for endring blir høyere, og endringen går derfor tregere enn i de tilfellene der fonemet står i fremlyd. Rett nok var denne høye minnestyrken også til stede da ordet i sin tid endret uttale fra [cç] til [ç]. Men som nevnt innebar denne tidligere endringen ingen fonemsammenfall; ingen ”fonologisk informasjon” gikk tapt med denne endringen, og den høye minnestyrken hadde derfor, kan vi tenke oss, mindre å si. Det kan selvsagt tenkes at denne forskjellen kan ha andre forklaringer enn den jeg har gitt her. Men det er i det minste ikke umulig å se for seg at forholdet mellom endring og frekvens er noe annerledes i fonemsammenfall enn i fonetiske endringer.

7.6 Språkendringsmønstre

7.6.1 Stavanger-området?

En kommer ikke utenom at de nye formene i alle variablene jeg har tatt med, sammenfaller med språktrekk som allerede er belagt i dialektene i Stavanger-området. Derfor kan vi ikke utelukke at alle endringene jeg har undersøkt sør i Hå kan forklares som eksempler på geografisk spredning av språktrekk fra Stavanger-området. Det innebærer i så fall at første del av min hypotese 4 fra teorikapittelet er styrket. Hypotese 4 er gjengitt nedenfor (den andre delen av denne hypotesen, om konvergens og utjevning, kommer jeg tilbake til i kap. 7.6.2.):

4 Det store bildet – språkendringsmønsteret

Språktrekk fra Stavanger-området har i de siste 35 årene spredt seg sørover, også så langt som til Ognå, Brusand og Sirevåg, og erstattet dialekttrekk med mindre geografisk utbredning (altså (regional) utjevning). Resultatet av disse spredningene er konvergens mellom dialekt(e) sør i Hå og dialekt(e) i Stavanger-området.

De nye variantene av variablene *sj*-lyden og *kj*-lyden har allerede lenge vunnet terreng i Stavanger (Nymark Aasen 2011: 65). Dessuten var endringene fra *a*-endelse til *e*-endelse i

presens av verb i *kasta*-klassen ifølge Omdal (1967: 93) ”så godt som fullført” på midten av 60-tallet. Også énstavelserformer av *vera* er vanlige i dialekten(e) i Stavanger by i dag (se tabell 7.3 senere). Uttalen av nektingsadverbet *ikkje* er imidlertid ikke undersøkt på samme måte som jeg har gjort det i materialet fra Hå, så uttaleendringene i dette ordet kan jeg si mindre om. (Selv om sammenfallet av /ç/ og /ʃ/ helt garantert er å finne i dette ordet også. En har også kunnet høre ordet uttalt med plosiv ([k]), men dette trekket ved ”det høyere talemålet” er ifølge Nymark Aasen (2011: 83) så å si fullt ut erstattet av bymålsformen med frikativ.)

7.6.1A sj-lyden

Av Nymark Aasens resultater (2011: 65) går det frem at den gamle varianten ([sç]-uttale) samlet sett ble brukt i 9,5 % av tilfellene i hennes gamle materiale (fra 1981). Dette er en langt lavere prosentandel enn den tilsvarende i min undersøkelse (som var nesten 50 % i 1976-materialet). I Nymark Aasens materiale var det dessuten mellomformen [ʃç] som var i flertall på 80-tallet (70,2 %), og den nye formen ble brukt i 20,2 % av tilfellene (*ibid.*). Andelen nye former i mitt materiale fra 1976 (15,2 %) kan minne noe om Stavanger-tallene, og de eldre mennene i 1976-materialet hadde omtrent samme andel [ʃç]-uttale som Stavanger hadde samlet sett i 1981. Jevnt over ser det altså ut til at endringene i *sj*-lydene kom til Stavanger lenge før de kom til Hå (noe som kanskje ikke er særlig overraskende, jf. Taeldeman 2005 276–277 og kap. 4.2.5D tidligere).

Hvis vi derimot sammenligner de nye tallene fra Stavanger med tallene fra Hå (begge fra 2010), ser vi at Hå samlet sett har en høyere prosentandel nye former (60,1 %) enn Stavanger hadde på samme tid (38,9 %). I Stavanger var det nemlig mellomformen ([ʃç]) som var i flertall i 2010, med en andel på 58,2 % (Nymark Aasen 2011: 65). Dessuten hadde de yngre i Stavanger i 2010 ”kun” ca. 75 % av den nye formen (og [ʃç]-uttale i resten av tilfellene), mens de unge sør i Hå hadde nesten 98 % bruk av den nye formen.

Når vi sammenligner Stavanger og Hå på denne måten, finner vi altså følgende (kanskje noe pussige) mønster: Stavanger var utvilsomt raskere ute enn Hå med denne innovasjonen ([sç] > [ʃç] > [ʃ]). Derimot later ”språksamfunnet søndre Hå” til å ha gjennomført endringene langt raskere enn ”språksamfunnet Stavanger” når endringen først hadde nådd Oгна, Brusand og Sirevåg.

7.6.1B kj-lyden

Stavanger var også, ikke uventet, tidligere ute enn Hå med sammenfallet av /ç/ og /ʃ/ i fremlyd. Nymark Aasen nevner for det første at dette sammenfallet var attestert allerede på 80-tallet, og dernest at i sammenfallsprosenten i 2010 (for hele språksamfunnet) var på 36 % (2011: 65). I mitt materiale var det tilsvarende tallet for dette sammenfallet 23 % (og så å si kun hos de unge). Videre var sammenfallsprosenten for de unge i Stavanger i 2010 på litt under 70 % (Nymark Aasen 2011: 86), mens det sør i Hå samme år var 56 %. Også dette tyder på at endringen i Hå kan ha gått raskere for seg enn i Stavanger, siden sammenfallet hos dagens unge sør i Hå er såpass høyt. Det er ellers interessant å merke seg at det ser ut til å være de yngre kvinnene som leder an i denne endringen i Stavanger, mens det sør i Hå er de yngre mennene som har klart høyest prosentandel sammenfall (*ibid.*)

7.6.1C PRESENS

Dersom Omdals sitat ovenfor (1967: 93) skal bety at hele språksamfunnet Stavanger by hadde *e*-endelse i på 60-tallet, innebærer det at Oгна, Brusand og Sirevåg ligger *langt* etter Stavanger i dette stykket: Endringen fra *-a* til *-e* er i mitt materiale fullført kun hos de unge i 2010 (med 96 % *e*-uttale), mens alle de øvrige aldersgruppene (både i 2010 og i 1976) hadde en betydelig andel *a*-uttale. Denne endringen later også til å være *svært* gammel i Stavanger by. Berntsen og Larsen (1925: 299) nevner at det brukes ”overveiende former på *-ə*, forholdsvis sjeldnere former på *-a*” som presenssuffiks i *a*-verbene. Forskjellen til Hå blir derved stor: De som er *født* rundt 1925 i Sirevåg (altså de eldre i 1976) hadde ”overveiende” former på *-a* (ca. 93 % av tilfellene).

7.6.1D VERA

Også kortformene av *vera* er attestert fra Stavanger (uttalt enten med lang *e* eller *æ* [¹ve:ɛ] eller [¹væ:ɛ]). Denne språkendringen er det ellers skrevet lite om, så jeg undersøkte denne variabelen i Stavanger-materialet i korpuset Talebanken (dette er det samme materialet som er brukt av Nymark Aasen (2011)). Fordelingen av én- og tostavellesformene i Stavanger-materialet (sammenlignet med tallene fra Hå) er som følger:

Tabell 7.3: *Varianter av VERA i Stavanger (1981/82 og 2010) og Hå (1976 og 2010)*

N = 610	V1: én stavelse		V2: to stavelser		SUM
Stavanger	199	71,4	60	28,6	259
Hå	247	75,2	104	24,8	351

Som vi ser av tabellen, er Hå strengt tatt kommet ”like langt” som Stavanger (og endatil noe lengre) når det gjelder bruken av énstavelsesformer. Dessuten ser vi av tabellene i kap. 6 at variasjonen mellom én- og tostavede former av *vera* går svært langt tilbake i tid i dialektene sør i Hå.

7.6.1.E Geografien

Et moment som absolutt er verdt å nevne i denne sammenhengen, er avstanden fra søndre Hå til Stavanger-området. Det er ca. seks mil fra Oгна til Stavanger by, en kjøretur på ca. en time. Når vi også vet at Oгна har egen barne- og ungdomsskole, er det ikke urimelig å anta at i det minste de unge kanskje ikke har Stavanger som sitt ”sentrum”. Følgelig burde vi kanskje heller ikke vente at kontakten med folk fra Stavanger-området er særlig stor blant de unge (og kanskje ikke blant informantene i de øvrige aldersgruppene heller). Flere informanter gir også uttrykk for at de sjelden er i Stavanger-området (selv om en neppe kan legge særlig mye i slik ”anekdotisk evidens”):

“Eg har jo vore i Stavanger. Me kjenner nokon der, då, men ...” (ung, mannlig informant⁵⁴)
 og: ”[Person 1:] ’Ja, det er ikkje ofte du er i Stavanger.’ [Person 2:] ’Nei, eg, eg ...’ [Person 1 igjen:] ’Eg trur au eg kan seia eg er meir i Danmark enn eg er i Stavanger.’”⁵⁵

Dersom vi antar at geografisk spredning av språktrekk ”krever” utbredt kontakt med språkbrukere av kildedialekten, kan vi få problemer med å regne med Stavanger som spredningssentrum. Teoriene som er lagt frem i Trudgill 1986, går som nevnt langt i å hevde at såkalt *face-to-face*-kontakt mellom språkbrukere er en nødvendig forutsetning for geografisk spredning av språktrekk. Slik er det ifølge Trudgill ”because it is only during face-to-face interaction that accommodation occurs” (1986: 40, jf. òg kap. 4.2.2 og 4.2.3 tidligere). Ut fra slike resonnementer burde vi kanskje vente at det er *Bryne*, tre mil nord for Oгна, som er spredningssentrum for endringene, og ikke Stavanger-området. Bryne er på sett og vis det

⁵⁴ Informant nr. 500, opptak D-00120 i Talebanken.

⁵⁵ Begge informantene er middelaldrende kvinner (2010). Person 1 er informant nr. 523, person 2 er informant 522, begge i opptak D-00128 i Talebanken.

lokale "senteret" på Jæren og (etter hva jeg har skjønt) det som gjerne omtales som "byen". Jeg har inntrykk av at en rekke jærbuer går på videregående på Bryne og at kjøpesenteret "M 44" er en populær samlingsplass, også for ungdom helt sør på Jæren. Slik sett er det ikke usannsynlig at de fra Sør-Jæren møter mennesker fra Bryne oftere enn mennesker fra Stavanger-området (om ikke annet, så på grunn av avstanden til Stavanger by). Og vi kan ikke utelate muligheten for at Bryne på sett og vis har fungert som en mellomstasjon for spredningen mellom Stavanger og søndre Hå (altså at språktrekk har spredt seg fra Stavanger til Bryne og *derfra* videre til Ognå, Brusand og Sirevåg). Dessverre har jeg ikke tilgang til talemålsmateriale fra Bryne, så jeg kan ikke undersøke dette nærmere.

Nå er imidlertid kravet om *face-to-face*-kontakt som forutsetning for spredning tonet noe ned i senere teorier om spredning av språktrekk (Auer og Hinskens 2005: 356–357, Kerswill 2002: 681). Og ut fra den spredningsmodellen Sandøy presenterer (2008: 209–210), kan vi regne med at kontakten mellom to språksamfunn ikke trenger å være særlig stor for at det ene samfunnet skal kunne "ta opp" trekk fra det andre. Kontakten mellom de to samfunnene må imidlertid være så høy at *noen* kan tilegne seg nye språktrekk og "plant[e] [det] over i eit nytt språksamfunn" (Sandøy 2008: 210, mine tillegg) (jf. kap. 4.2.4 tidligere). Det betyr at det ikke er umulig å regne med at Stavanger er spredningssentrum for endringene, selv om folk fra Sør-Jæren (trolig) har hatt mer direkte kontakt med folk fra Bryne enn fra Stavanger.

7.6.2 Konvergens og utjevning

Alle de nye variantene av variablene jeg har undersøkt, er som nevnt belagt i Stavangerdialekten. Når disse nye variantene etter hvert har fått fotfeste også sør på Jæren, innebærer det konvergens med dialekten i Stavanger-området: Dialektene sør på Jæren og i Stavanger-området blir mer like hverandre (i det minste avgrenset til de fem språktrekkene jeg har undersøkt). Denne prosessen innebærer også (regional) utjevning av de forskjellene som fantes mellom dialektene fra før: Vi finner det Kerswill og Trudgill omtaler som "a decrease in linguistic differentiation associated with location" (2005: 201); selv om det er en rekke forskjeller mellom dialektene sør på Jæren og i Stavanger-området, later disse forskjellene til å bli *færre*. På et tidligere tidspunkt hadde dialektene sør på Jæren og dialekten i Stavanger-området alle de fem "gamle" variantene av variablene til felles: [cç]-uttale av *kj*-lyden, [sç]-uttale av *sj*-lyden, endelsen *-a* i presens av *kasta*-klassen og "fullform" (med to stavelser) av infinitiven *vera*. Men med tiden har disse trekkene gått gjennom en rekke endringer i

Stavanger-området. Disse innovasjonene i Stavanger førte i sin tid til divergens med dialektene i områdene rundt, deriblant dialektene sør på Jæren. Dette geolingvistiske mønsteret er ifølge Taeldeman (2005: 267–269) svært vanlig:

urban dialects can themselves *generate* an innovation. For a limited period of time, i.e. before the innovation is adopted by smaller centres and by the adjacent rural areas, this innovative action has a *divergent* effect (Taeldeman 2005: 268, kursivering i original).

Når jærdialektene nå (og i nær fortid) tar opp disse nye trekkene, innebærer det at de ”kompenserer for” den divergensen som fulgte med innovasjonene i Stavanger (men jf. forrige kapittel, der det kom frem at andelen nye varianter av enkelte variabler til dels er større i dialektene sør i Hå enn i Stavanger by, og at de nye formene i enkelte variabler er belagt langt tilbake i tid sør på Jæren). Disse funnene viser at også siste del av hypotese 4 er styrket (se kap. 7.6.1 og 4.4).

7.7 Grammatisk forenkling

Enkelte av endringene jeg har undersøkt, er opplagte eksempler på endringer som innebærer grammatisk forenkling. I teorikapittelet (4.2.5C) tok jeg utgangspunkt i at grammatisk forenkling inneholder elementer av følgende type:

a decrease in irregularity in morphology and an increase in invariable word forms, as well as the loss of categories such as gender, the loss of case marking, simplified morphophonemics (paradigmatic levelling), and a decrease in the number of phonemes (Kerswill og Trudgill 2005: 198).

Siste delen av variabelen *kj*-lyden (altså fonemsammenfallet) er ifølge definisjonen over et tilfelle av grammatisk forenkling. Denne endringen innebærer at språksystemet får ett fonem mindre i frikativrekken (og det samme gjelder variabelen IKKJE).

7.7.1 PRESENS

Også endringen fra *a*-endelse til *e*-endelse i PRESENS innebærer grammatisk forenkling. Av grammatikkskissen for dialektene sør i Hå (kap. 3.2) går det frem at det er *-e* som er presensendelsen i alle verbklassene utenom kortverbklassen, som har *-r*, og altså *a*-klassen og *te*-klassen (denne siste er den “gamle” *a*-klassen med alveolarsuffiks i preteritum og perfektum partisipp, jf. kap. 3.4.3A). Med den nye varianten i PRESENS reduseres altså forskjellene mellom bøyingsklassene ved at *e*-endelsens grammatiske “virkeområde” økes

(jf. Trudgill (1986: 103) som nevner “the loss of inflections” som en type forenkling). Rett nok får *a*-klassen tillagt en bøyningsform ved endringen fra *-a* til *-e*. Slik sett kan en si at variasjonen innad i paradigmat øker ved at en ny form legges til ($a - a - alte - alt > a - e - alte - alt$). Selv om verbklassen isolert sett blir mer “kompleks” i og med denne nye endelsen, fører den også med seg at det grammatiske trekket “presens” markeres spesielt. Dette siste er som tidligere nevnt trolig en av årsakene til at vi nå finner *-e* istedenfor *-a* i presens av *a*-klassen, og dessuten alveolarsuffikser i preteritum og perfektum partisipp (jf. kap. 3.4.3A, Sandvik 1979: 155 og Berntsen og Larsen 1925: 299); det må kunne sies å være en kommunikativ fordel å skille mellom nåtid og fortid i verbbygningen.

7.7.2 VERA og *sj*-lyden

Det synes imidlertid noe mindre opplagt at de nye formene i de to variablene VERA og *sj*-lyden innebærer grammatisk forenkling. Da infinitiven *vera* i sin tid “utviklet” kortformene (senest på slutten av 1800-tallet), innebar det strengt tatt en grammatisk *forvanskning*: En fikk *to* former av den samme infinitiven, og variasjonen mellom de to var til dels intraindividuell (jf. beleggene på individnivå hos mange av de eldre for denne variabelen i vedlegg 1). Det er heller ikke umulig at den synkrone vekslingen mellom kortformen og fullformen til dels var betinget av språklige faktorer (f.eks. at kortformen stod i trykklett posisjon og at fullformen trykksterk, eller at fullformen ble “foretrukket” foran pause e.l.). Men dette har jeg ikke undersøkt nærmere. Når kortformene utover på 1900-tallet ser ut til å ha vunnet terreng, innebærer det en forenkling av systemet igjen: Nå får vi igjen kun én variant av variabelen, nemlig kortformen [ʷæ:ɛ].

Endringen fra [sç]-uttale til [ʃ]-uttale av *sj*-lyden er kanskje en enda mindre opplagt kandidat til grammatisk forenkling. Rent artikulatorisk innebærer endringen likvel en forenkling i og med at mengden gester i artikulasjonen reduseres fra to til én (jf. Bybee 2001: 69–72). I tillegg kan en langt på vei si at endringen til [ʃ] fører med seg en fonotaktisk forenkling: Den kanskje noe markerte opptakten obstruent + obstruent erstattes av en mer normal opptakt med “kun” én obstruent. Kristoffersen (2000: 49) påpeker at de fleste komplekse opptakter i norsk (rett nok med utgangspunkt i urbane østlandsdialekter, s. 8–10) er av typen obstruent + sonorant (f.eks. *plass*) eller /s/ + plosiv (f.eks. *stein*) (eller også en “blanding” av disse: /s/ + plosiv + sonorant (f.eks. *strå*)). Uttalen med [sç] faller på sett og vis mellom to stoler siden den ikke kan sies å tilhøre hverken den ene eller den andre av disse

typene komplekse opptakter. Det er ikke umulig at en uttale med approksimanten *j* har vært vanlig i jærdialektene før. Men jevnt over mener jeg å ha hørt uttalen [sç] hos de av mine informanter som har den gamle varianten. Og denne siste uttalen er altså, slik jeg ser det, en noe markert opptakt. Derfor er det ikke “unaturlig” å tenke seg at det andre segmentet, [ç], faller. Men disse typene artikulatork og fonotaktisk “forenkling” faller langt på vei utenom de vanlige definisjonene på grammatisk forenkling (jf. f.eks. sitatet tidligere av Kerswill og Trudgill (2005: 198))

7.7.3 Er grammatisk forenkling “nok”?

Selv om flere av språkendringene innebærer grammatisk forenkling (eller andre typer “forenkling”), er det ikke dermed sagt at vi har “forklart” endringene. En vil alltid møte det såkalte *actuation problem* i møte med språkendringer (jf. kap. 4.2.5C tidligere):

Why do changes in a structural feature take place in a particular language at a given time, but not in other languages with the same feature, or in the same language at other times?
(Weinrich m.fl. 1968: 102)

De “kreftene” som eventuelt måtte ligge i grammatisk forenkling, vil alltid måtte forholde seg til sosiale faktorer, som svært ofte *motvirker* endring (jf. Labov (2001: 5) som påpeker at “language, as an instrument of communication, would work best if it did not change at all”). Selv om grammatisk forenkling nok “represents some immanent tendency in language change” (Sandøy 1998: 85), må vi langt på vei se hen til andre faktorer når vi skal forklare den sosio-historiske løpebanen til de forskjellige endringene. I vår sammenheng kan vi se for oss at *kombinasjonen* av flere faktorer har spilt inn og gjort at vi finner en rekke språkendringer sør på Jæren, selv om samfunnet her lenge har vært relativt “stabil” rent demografisk (jf. kap. 2): De fleste nye språktrekkene innebærer grammatisk forenkling, og de er alle attestert i dialekten i Stavanger-området. Slik sett kan vi si at de nye språktrekkene som (etter alt å dømme) har spredt seg sørover fra Stavanger, i de fleste tilfellene har støtte i at de også innebærer grammatisk forenkling.

7.8 *Hva viser resultatene?*

De overordnede problemstillingene for denne avhandlingen var som følger (fra innledningskapittelet):

1. Hvordan er frekvensfordelingen til de forskjellige variantene av variablene blant informantene? Og videre (om det lar seg gjøre): Hvordan kan en forklare denne fordelingen?
2. Hva er den overordnede endringsretningen eller -mønsteret for dialekten sør i Hå? Og igjen: Hvordan kan den forklares?

Langt på vei har jeg besvart de første delene av disse problemstillingene:

- Yngre har jevnt over flere nye varianter av variablene enn det eldre og middelaldrende har
- Det var færre nye varianter i materialet fra 1976 enn i materialet fra 2010
- Faktoren *kjønn* kan forklare svært lite av endringsmønsteret
- Dialekten(e) sør i Hå konvergerer med dialekten i Stavanger-området (i det minste med utgangspunkt i de få språktrekkene jeg har undersøkt)

Men *hvorfor* denne empirien ser ut slik den gjør, er det noe vanskeligere å gi et kort og konsist svar på. Som jeg nevnte i kap. 7.2.3 tidligere, kan en knapt si at det er én spesiell aldersgruppe som oppfører seg svært annerledes enn andre (utenom de unge i 2010 når det kommer til sammenfallet av fonemene /ç/ og /ʃ/): Vi finner snarere en mer eller mindre jevn stigning i andelen nye varianter fra de eldre i 1976 til de unge i 2010. Dessuten er det, som vi var inne på i kap. 2, mye som tyder på at Ognå, Brusand og Sirevåg er relativt ”stabile” samfunn ut fra flere demografiske parametre (mengden tilflytting har vært lav og mengden pendling er lavere enn i øvrige jærkommuner). Den eneste mer eller mindre markante demografiske endringen er at folketallet har økt betraktelig de siste femti årene (noe som imidlertid jevnt over kan tilskrives naturlig tilvekst). Det er i det hele tatt, så langt jeg har kunnet se, få skjellsettende demografiske og kulturelle endringer, altså det Labov (2001: 314–315) omtaler som ”punctuating events”,⁵⁶ som kan ”forklare” språkendringene sør i Hå (så

⁵⁶ Som et eksempel på en slik ”punctuating event” som later til å ha påvirkning på språkendringer, nevner Labov 1. verdenskrig. I forbindelse med én konkret språkendring han har undersøkt, skriver han følgende: ”The punctuating event that triggered the succession of generational changes portrayed here is most likely to have been World War I” (Labov 2001: 315).

som skoleflytting (jf. Fossheim 2010) eller nyopprettet fastlandsforbindelse (jf. Villanger 2010)).

Om jeg skal forsøke å ”forklare” både frekvensfordelingen av variantene blant informantgruppene og det overordnede endringsmønsteret, vil jeg peke på følgende: Det er ikke umulig at alle de nye variantene skyldes geografisk spredning fra dialektene i Stavanger-området (eller kanskje også fra Bryne, jf. kap. 7.6.1.E), altså en form for *change from above*. Denne spredningen har funnet sted på litt forskjellige tider for de forskjellige variablene (jf. diagram 7.1). Etter at de nye formene har kommet til Oгна, Brusand og Sirevåg, har de spredt seg innad i samfunnet. Denne ”spredningen” har til dels gått for seg ved at stadig nye generasjoner (unge språkbrukere) har tilegnet seg stadig høyere andeler av de nye trekkene (altså generasjonell endring). I tillegg ser det ut til at de som har tilegnet seg en viss mengde nye former, også jevnt over har økt frekvensen til disse nye formene i løpet av livet (livsløpendringer fra 1Y til 2M). De nye trekkene har jevnt over også ført med seg grammatisk forenkling (kanskje utenom i *sj*-lyden). Dette har trolig bidratt til at terskelen for å tilegne seg trekkene er liten. Alternativt kan vi se for oss at endringene i sin tid oppstod sør i Hå uten påvirkning fra Stavanger-området (altså *change from below*). I så fall må vi regne med parallelle, men uavhengige, endringer i Hå og i Stavanger-området. Likevel kan vi kanskje regne med at spredningen av disse nye formene innad i samfunnet har fått ”momentum” (særlig fra omkring 1940-årene) ved at de også lenge har funnes i Stavanger-dialekten. (Dette siste virker sannsynlig for variabelen VERA; vekslingen mellom én- og tostavelserformer sør på Jæren later til å gå tilbake til 1800-tallet.) Uansett virker det etter mitt syn mest sannsynlig å regne med en ”blanding” av Stavanger-påvirkning og grammatisk forenkling når vi skal forklare språkendringene vi har sett sør i Hå.

8 Oppsummering og videre forskning

8.1 Oppsummering

I denne avhandlingen har jeg tatt for meg endringer i fem språklige variabler (i tilsynelatende og virkelig tid) på tre tettsteder sør i Hå på Jæren. Variablene jeg har tatt utgangspunkt i, er følgende: *sj-* og *kj-*lyden, uttalen av nektingsadverbet *ikkje* og infinitiven *vera* og presensendelsene i den såkalte *kasta*-klassen av verb. Undersøkelsen viser at andelen av de såkalte ”nye” variantene av disse variablene har økt fra 1976 til 2010 (altså i virkelig tid), og at andelen nye former er høyere hos yngre aldersgrupper enn eldre (altså i tilsynelatende tid). Jeg har også undersøkt om det er noen forskjell mellom menn og kvinner i behandlingen av de forskjellige variantene. Jevnt over viste det seg at det ikke var signifikante forskjeller i så måte (men de eldre kvinnene i 1976 ser ut til å ha et *mer* arkaisk språk enn mennene, og det er de yngre *mennene* i 2010 som leder an i fonemsammenfallet av /ç/ og /ʃ/).

Forklaringen på disse endringene later til å være geografisk spredning fra dialektene i Stavanger-området. Alle de nye variantene har lenge funnes i dialekten i Stavanger by. Dessuten innebærer så å si alle disse nye trekkene grammatisk forenkling. Det overordnede resultatet for disse endringene er konvergens med dialektene i Stavanger-området: Dialektene blir mer like hverandre (i det minste avgrenset til de fem språkendringene jeg har undersøkt). Denne konvergensen innebærer også regional utjevning: Geografisk avgrensede trekk viker til fordel for trekk med en videre geografisk utbredelse.

8.2 Videre forskning

Hvis jeg skulle ha utvidet omfanget til denne avhandlingen, ville jeg ha gjort to ting: økt antallet språklige variabler i undersøkelsen og kartlagt det vi kan kalle ”kommunikasjonsmønstrene” sør i Hå. Det er flere interessante språkendringer på gang sør i Hå enn dem jeg har undersøkt. Ett slikt eksempel er forskjellige endringer i kortvokalsystemet: I de gamle opptakene fra 1976 hører jeg flere eksempler på at kort *e* realiseres som kort *i* (*lett*, *repp[øvelse i Heimevernet]* og *mett* ble uttalt [ˈlɪt], [ˈɪp], [ˈmɪt]). Dette er for øvrig (går jeg ut fra) samme fenomen som ligger til grunn for den ”vanlige” rogalandske uttalen i ordene *etter* (prep.) og *sett* (perf. part): [ˈɪtə], [ˈsɪt]. Det hadde vært interessant å undersøke når dette fenomenet forsvant (jeg har ikke kunnet høre det i 2010-

materialet). Videre skulle jeg gjerne undersøkt sammenfallet mellom kort \emptyset og u nærmere; mange eldre informanter har uttalen [ʉ] i ord med (historisk) kort \emptyset (*høns*, *tømte* (pret.)). Jeg tror dagens unge sør i Hå *ikke* har dette sammenfallet. Dessuten skulle jeg gjerne ha tatt med flere morfologiske variabler. Kanskje er det stavangerske flertallssystemet med *-r* i bestemt form i hannkjønn og hunnkjønn på vei inn hos de unge?

Som nevnt skulle jeg også gjerne ha kjent til kommunikasjonsmønstrene blant folk sør i Hå: Hvor ofte er de i Stavanger eller Bryne? Hvor er det ungdommen sør på Jæren ”møtes” og hvor mange går på videregående på Bryne? Slik informasjon kunne bidratt til å kaste lys over eventuelle ”ytre faktorer” for språkendringene. Dessuten skulle jeg gjerne hatt en god del opptak av unge, middelaldrende og eldre folk fra Bryne, slik at jeg kunne funnet ut om Bryne kan ha vært spredningssentrum for endringene sør på Hå.

Uansett skal det bli spennende å se hva restudien av denne undersøkelsen (rundt år 2040?) kommer til å vise av forskjellige endringer.

Litteraturliste:

- Akselberg, G. (1997), Kvalitativ eller kvantitativ sosiolingvistikk? I: Bondevik, J. m.fl. (1997)
- Akselberg, G. (2008a), Talevariasjon, register og medvit. I: Mæhlum, B. m.fl. (2008)
- Akselberg, G. (2008b). Talevariasjon i Noreg. I: Mæhlum, B. m.fl. (2008)
- Akselberg, G. og B. Mæhlum (2008), Sosiolingvistisk metode. I: Mæhlum, B. m.fl. (2008)
- Andersen, H. (1989), Understanding linguistic innovations. I: Breivik, L.E og E.H. Jahr (red.), *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*, Trends in linguistics 43, Mouton, Berlin: 5–28
- Anderson, R. (2009), *Metodisk opplegg for feltarbeid på Vestlandet*. Upublisert dokument [om utvalgskriterier for informanter i *Dialektendringsprosesser*], Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen
- Auer, P. og Hinskens, F. (2005), The role of interpersonal accommodation in a theory of language change. I: Auer m.fl. (2005)
- Auer, P., F. Hinskens og P. Kerswill (2005), *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*, Cambridge University Press, Cambridge
- Bailey, G., T. Wickle, J. Tillery og L. Sand (1993), Some patterns of linguistic diffusion, *Language Variation and Change* 5: 359–390
- Bailey, G. (2002), Real and Apparent Time. I: Chambers m.fl. (2002)
- Berntsen, M. og A.B. Larsen (1925), *Stavanger bymål*, Bymålslaget, Oslo
- Bondevik, J., G. Kristoffersen, O. Nes og H. Sandøy (red.) (1997), *Språket er målet. Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen 4. mars 1997*, Alma Mater, Bergen
- Britain, D. (2002), Space and Spatian Diffusion. I: Chambers m.fl. (2002)
- Britain, D. og J. Cheshire (2003), *Social dialectology: in honour of Peter Trudgill*, John Benjamins, Amsterdam
- Bybee, J. (2001), *Phonology and Language Use*, Cambridge University Press, Cambridge
- Chambers, J.K. (2002), Patterns of Variation including Change. I: Chambers m.fl. (2002)
- Chambers, J.K., P. Trudgill og N. Schilling-Estes (red.) (2002), *The Handbook of Language Variation and Change*, Blackwell, Oxford
- Chambers, J.K. og P. Trudgill (1998), *Dialectology*, 2. utg., Cambridge University Press, Cambridge
- Cheshire, J. (2002), Sex and Gender in Variationist Research. I: Chambers m.fl. (2002)
- Cheshire, J., P. Kerswill og A. Williams (2005), Phonology, grammar and discourse in dialect convergence. I: Auer m.fl. (2005)
- Christiansen, H. (1946–1948), *Norske dialekter*, Tanum, Oslo
- Cornips, L. og K. Corrigan (2005), Convergence and divergence in grammar. I: Auer m.fl. (2005)
- Eckert, P. (1989), The Whole Woman: Sex and gender differences in variation, *Language Variation and Change* 1: 245–268
- Eckert, P. og S. McConnell-Ginet (1992), Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice, *Annual Review of Anthropology* 21: 461–490
- Eckert, P. og S. McConnell-Ginet (2003), *Language and gender*, Cambridge University Press, New York
- Fossheim, M. (2010), *Språket på Midøya – en sosiolingvistisk oppfølgingsstudie av talemålene på ei øy i Romsdalen*, upublisert masteravhandling, Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen

- Foulkes, P. og G. Docherty (2006), The social life of phonetics and phonology, *Journal of Phonetics* 34: 409–438
- Friestad, H. (1977), *Leddsetningar i Sirevåg-målet*, upublisert hovedfagsavhandling, Universitetet i Bergen
- ha.no 2013, Hå kommunes nettsider
- Hegland, K. M. (1996), *SJEMPESJEKT! Uttaleendring av kj- og sj-lyd hos ungdommar i Stavanger*, upublisert hovedfagsavhandling i nordisk språkvitenskap, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen
- Hinskens, F., P. Auer og P. Kerswill (2005), The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations. I: Auer m.fl. (2005)
- Hock, H.H. (1991), *Principles of Historical Linguistics*, 2. utg., Mouton de Gruyter, Berlin
- Hudson, R. (1996), *Sociolinguistics*, 2. utg., Cambridge University Press, Cambridge
- Hægstad, M. (1915), *Rygjamaal* (del av serien *Sudvestlandsk i Vestnorske maalføre fyre 1350*), Dybwad, Kristiania
- Hårstad, S. (2010), *Unge språkbrukere i gammel by. En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*, Doktoravhandling for graden philosophiae doctor ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Trondheim
- Kerswill, P. (2002), Koineization and Accommodation. I: Chambers m.fl. (2005)
- Kerswill, P. (2003), Dialect levelling and geographical diffusion in British English. I: Britain, D. og J. Cheshire (2003)
- Kolsrud, S. (1951), *Nynorsken i sine målføre*, Universitetsforlaget, Oslo
- Kristoffersen, G. (2000), *The Phonology of Norwegian*, Oxford University Press, Oxford
- Kristoffersen, K.E., H.G. Simonsen, A. Sveen (red.) (2005), *Språk. En grunnbok*, Universitetsforlaget, Oslo
- Labov, W. (1972), *Sociolinguistic Patterns*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- Labov, W. (1990), The intersection of sex and social class in the course of linguistic change, *Language Variation and Change* 2: 205-2
- Labov, W. (1994), *Principle of Linguistic Change. Volume I: Internal Factors*, Blackwell, Oxford
- Labov, W. (2001), *Principle of Linguistic Change. Volume 2: Social Factors*, Wiley-Blackwell, Chichester
- Labov, W. (2007), Transmission and Diffusion, *Language* 83 (2): 344–387
- Labov, W. (2010), *Principle of Linguistic Change. Volume 3: Cognitive and Cultural Factors*, Wiley-Blackwell, Chichester
- Larsen, A.B. (1897), *Oversigt over de norske bygdemål*, Aschehoug, Kristiania
- Lie, S. (2011), *Norsk morfologi*, Ling forlag, Oslo
- Lindtjørn, M. (1936), *Ogna herad i 100 år: 1838–1938. Minneskrift*, Dreyers Grafiske Anstalt, Stavanger
- Lye, K.A m.fl. (1981), *Jærboka. Kulturhistoria. Bind 3*, Norsk Oikos A/S, [sted ikke nevnt]
- Milroy, L. (1987), *Observing & Analysing Natural Language*, Blackwell Publishers Inc, Malden, Massachusetts
- Mæhlum, B., U. Røyneland, G. Akselberg, H. Sandøy (2008), *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 2. utg., Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- Nymark Aasen, K. (2011), *Stavangerdialekten 30 år etter. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Stavanger*, upublisert masteravhandling, Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen
- Omdal, H. (1967), Noen karakteristiske trekk ved det høgere talemålet i Stavanger – jamført med folkemålet, *Maal og Minne* 1967: 79–100
- Røyneland, U. (2008), Språk og dialekt. I: Mæhlum, B. m.fl (2008)

- Sandvik, O.H. (1979), *Talemålet i Rogaland: i går, i dag og i morgon. Om uttale, bøyning og ordtilfang i Rogalandsmålet*, Rogalandsforskning, Stavanger
- Sandøy, H. (1985), *Norsk dialektkunnskap*, 2. utg., Novus forlag, Oslo
- Sandøy, H. (1996), *Talemål*, 2. utg., Novus forlag, Oslo
- Sandøy, H. (1998). The Diffusion of a New Morphology in Norwegian Dialects. I: *Folia Linguistica* XXXII/1-2. Berlin, Mouton de Gruyter
- Sandøy, H. (2008), Språkendring. I: Mæhlum, B. m.fl. (2008)
- Sandøy, H. (2013), Driving forces – in the norwegian perspectives, [kommende artikkel],
- Sandøy, H., G. Akselberg og G. Kristoffersen (2007), [Dialektendringsprosesser](#) (upublisert prosjektskisse) [tilgjengelig 09.05.2013]
- Sandøy, H. og E.H. Jahr (2011), *Norsk språkhistorie i eldre nynorsk tid (1525-1814)*. Minneskrift for Kjartan Ottosson, Novus Forlag, Oslo
- snl.no 2013a, [Hå](#)
- snl.no 2013b, [Ogna – kommune](#)
- snl.no 2013c, [Jæren](#)
- Spurkland, T. (1989), *Innføring i norrønt språk*, Universitetsforlaget, Oslo
- SSB (2012), [tabell 1](#), *Tettsteder. Folkemengde og areal, etter kommune. 1. januar.*
- SSB (2013a), [tabell 07459](#), *Folkemengde, etter kjønn og ettårig alder. 1. januar (K)*
- SSB (2013b), [tabell 06913](#), *Folkemengde 1. januar og endringer i kalenderåret (K)*
- SSB (2013c), [tabell 05471](#), *Innenlandsk innflytting, utflytting og nettoinnflytting (K)*
- SSB (2013d), [tabell 05426](#), *Innvandring, utvandring og nettoinnvandring (K)*
- SSB (2013e), [tabell 09501](#), *Folkemengde ved folketellingene (K)*
- SSB (2013f), [tabell 03333](#), *Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, inn- og utpendling og kjønn (K)*
- SSB (2013g), [tabell](#), *Sysselsatte 16-74 år med bosted i kommunen, etter arbeidssted. Utpendlere*
- SSB (2013h), [tabell](#) *Sysselsatte 16-74 år med arbeidssted i kommunen, etter bosted. Innpendlere.*
- SSB (2013i), [tabell 03324](#) (*Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, næring (SN2002) og sektor (K) (avslutta serie).*
- SSB (2013j), [tabell 08832](#) (*Jordbruksbedrifter, etter talet på årsverk i jord- og hagebruk (K)*)
- SSB (2013k), [tabell 08848](#), *Arbeidsinnsats i jord-, hage- og skogbruk, etter kven som utførte arbeidet (K)*
- SSB (2013l), [tabell 04317](#), *Folkemengde, etter grunnkrets (G)*
- Særheim, I. (2011), Nokre kjelder som gjev opplysningar om sørvestlandsk mål i eldre nynorsk tid. I: H. Sandøy og E.H. Jahr (2011)
- Tældeman, J. (2005), The influence of urban centres on the spatial diffusion of dialect phenomena. I: Auer m.fl. (2005)
- Tagliamonte, S. (2012), *Variationist Sociolinguistics: Change, Observation, Interpretation*, Wiley-Blackwell, Chichester
- Theil, R. (2005), Leksikon. I: Kristoffersen, K.E. m.fl. (2005)
- Thomas, E.R. (2011), *Sociophonetics: An Introduction*, Palgrave Macmillan, Basingstoke
- Time, T. (1973), *Jærmål. Bygde- og sentrumsmål hjå eldre og yngre*, upublisert hovedfagsavhandling, Universitetet i Bergen
- Torp, A. (2003), Frekvens, trykketthet og reduksjon. I: J.T. Faarlund (red.), *Språk i endring. Indre norsk språkhistorie*, Novus Forlag, Oslo: s. 219–254
- Trudgill, P. (1986), *Dialects in Contact*, Basil Blackwell, Oxford
- Trudgill, P. (2002), Social Differentiation. I: Chambers m.fl. (2002): 373–374
- Trudgill, P. (2011), *Sociolinguistic Typology. Social Determinants of Linguistic Complexity*, Oxford University Press, Oxford

- Ueland, E. (1975), *Eit jærmål. Om foneminventaret i Nærbø-målet*, upublisert hovedfagsavhandling, Universitetet i Bergen
- Venås, K. (1967), *Sterke verb i norske målføre*, Universitetsforlaget, Oslo
- Villanger, S. (2010), "Da hadde vært litt kult visst vi hadde snakka strilsk om hondra år" *Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Øygarden*, upublisert masteravhandling, Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen
- Weinrich, U., W. Labov og M. Herzog (1968), Empirical foundations for a theory of language change. I: Lehman, W.P. og Y. Malkiel (1968), *Directions for historical linguistics: a symposium*, University of Texas Press, Austin

[Alle nettadresser var tilgjengelige 13.05.2013]

Vedlegg:

Vedlegg 1: Belegg på alle variablene på individnivå (1976 og 2010)

Variablen sj-lyden (1976)							
1976: eldre menn	V1: sç- (gml)		V2: ∫ç- (mlm)		V3: ∫ - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
532 (1912)	5	14,3	21	60,0	9	25,7	35
533 (1924)	4	15,4	16	61,5	6	23,1	26
539 (1926)	28	71,8	7	17,9	4	10,3	39
540 (1921)	1	5,6	16	88,9	1	5,6	18
542 (1894, Brusand)	2	20,0	8	80,0	0	0,0	10

1976: eldre kvinner	V1: sç- (gml)		V2: ∫ç- (mlm)		V3: ∫ - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
534 (1919)	20	69	7	24,1	2	6,9	29
535 (1909)	11	64,7	4	23,5	2	11,8	17
536 (1926)	27	67,5	9	22,5	4	10	40
537 (1914)	10	90,9	0	0	1	9,1	11

1976: yngre menn	V1: sç- (gml)		V2: ∫ç- (mlm)		V3: ∫ - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
60 (1950)	22	33,8	29	44,6	14	21,5	65

1976: yngre kvinner	V1: sç- (gml)		V2: ∫ç- (mlm)		V3: ∫ - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
522 (1959)	5	35,7	2	14,3	7	50	14
538 (1959)	13	100	0	0	0	0	13
541 (1959)	10	58,8	3	17,6	4	23,5	17

Variabelen sj-lyden (2010)							
2010: eldre menn	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
524 (1942)	20	48,8	19	46,3	2	4,9	41
525 (1946)	18	28,6	21	33,3	24	38,1	63
526 (1942)	20	90,9	0	0	2	9,1	22
527 (1936)	20	64,5	8	25,8	3	9,7	31
2010: eldre kvinner	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
528 (1945)	24	58,5	12	29,3	5	12,2	41
529 (1945)	19	100	0	0	0	0	19
530 (1943)	15	41,7	6	16,7	15	41,7	36
531 (1942)	12	63,2	7	36,8	0	0	19
2010: mid.aldr. menn	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
512 (1957)	0	0	7	41,2	10	58,8	17
513 (1967)	8	28,6	12	42,9	8	28,6	28
514 (1956)	9	22	14	34,1	18	43,9	41
515 (1961)	4	26,7	8	53,3	3	20	15
518 (1969)	0	0	1	3,4	28	96,6	29
519 (1968)	8	20,5	3	7,7	28	71,8	39
2010: mid.aldr. kvinner	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
516 (1973)	1	1,9	13	24,5	39	73,6	53
517 (1977)	6	20,7	6	20,7	17	58,6	29
520 (1959)	1	2,5	13	32,5	26	65	40
521 (1953)	12	40	12	40	6	20	30
522 (1959)	11	18	20	32,8	30	49,2	61
523 (1963)	3	13	9	39,1	11	47,8	23
2010: yngre menn	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j - (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
500 (1996)	0	0	0	0	39	100	39
501 (1996)	0	0	0	0	25	100	25
506 (1995)	0	0	0	0	16	100	16
507 (1996)	0	0	0	0	9	100	9
509 (1996)	0	0	5	25	15	75	20
511 (1995)	0	0	0	0	43	100	43

2010: yngre kvinner	V1: sç- (gml)		V2: jç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
Informantnummer	N	%	N	%	N	%	N
501 (1996)	0	0	0	0	20	100	20
503 (1996)	0	0	0	0	11	100	11
504 (1995)	0	0	0	0	9	100	9
505 (1995)	0	0	0	0	22	100	22
508 (1996)	0	0	0	0	34	100	34
510 (1995)	0	0	0	0	29	100	29

Variabelen kj-lyden (1976)

1976: eldre menn	V1: cç- (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
Informantnummer:	N	%	N	%	N	%	N
532 (1912)	3	9,1	30	90,9	0	0	33
533 (1924)	0	0	19	100	0	0	19
539 (1926)	5	21,7	18	78,3	0	0	23
540 (1921)	6	40	9	60	0	0	15
542 (1894, Brusand)	0	0	3	100	0	0	3

1976: eldre kvinner	V1: cç- (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
Informantnummer:	N	%	N	%	N	%	N
534 (1919)	8	23,5	26	76,5	0	0	34
535 (1909)	5	29,4	12	70,6	0	0	17
536 (1926)	3	20	12	80	0	0	15
537 (1914)	0	0	7	100	0	0	7

1976: yngre menn	V1: cç- (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
Informantnummer:	N	%	N	%	N	%	N
60 (1950)	2	3,3	58	96,7	0	0	60

1976: yngre kvinner	V1: cç- (gml)		V2: ç- (mlm)		V3: j- (ny)		SUM
Informantnummer:	N	%	N	%	N	%	N
520 (1959)	1	25	3	75	0	0	4
522 (1959)	0	0	24	100	0	0	24
538 (1959)	0	0	17	100	0	0	17
541 (1959)	0	0	15	100	0	0	15

Variabelen kj-lyden (2010)							
2010: eldre menn	V1: $\widehat{c\check{c}}-$ (gml)		V2: $\check{c}-$ (mlm)		V3: $\int -$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
524 (1942)	0	0	16	100	0	0	16
525 (1946)	1	2,1	47	97,9	0	0	48
526 (1942)	1	5	19	95	0	0	20
527 (1936)	3	14,3	18	85,7	0	0	21
2010: eldre kvinner	V1: $\widehat{c\check{c}}-$ (gml)		V2: $\check{c}-$ (mlm)		V3: $\int -$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
528 (1945)	2	16,7	10	83,3	0	0	12
529 (1945)	0	0	12	100	0	0	12
530 (1943)	12	30	28	70	0	0	40
531 (1942)	0	0	22	100	0	0	22
2010: mid.aldr. menn	V1: $\widehat{c\check{c}}-$ (gml)		V2: $\check{c}-$ (mlm)		V3: $\int -$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
512 (1957)	2	8,3	21	87,5	1	4,2	24
513 (1967)	7	28	18	72	0	0	25
514 (1956)	2	9,1	20	90,9	0	0	22
515 (1961)	1	8,3	9	75	2	16,7	12
518 (1969)	0	0	26	100	0	0	26
519 (1968)	0	0	26	100	0	0	26
2010: mid.aldr. kvinner	V1: $\widehat{c\check{c}}-$ (gml)		V2: $\check{c}-$ (mlm)		V3: $\int -$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
516 (1973)	0	0	33	100	0	0	33
517 (1977)	0	0	43	97,7	1	2,3	44
520 (1959)	0	0	17	94,4	1	5,6	18
521 (1953)	1	2,4	39	95,1	1	2,4	41
522 (1959)	0	0	50	80,6	12	19,4	62
523 (1963)	0	0	15	100	0	0	15
2010: yngre menn	V1: $\widehat{c\check{c}}-$ (gml)		V2: $\check{c}-$ (mlm)		V3: $\int -$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
500 (1996)	0	0	1	4,2	23	95,8	24
501 (1996)	0	0	7	70	3	30	10
506 (1995)	0	0	0	0	13	100	13
507 (1996)	0	0	0	0	3	100	3
509 (1996)	0	0	32	100	0	0	32
511 (1995)	0	0	0	0	40	100	40

2010: yngre kvinner	V1: $\widehat{c\check{c}-}$ (gml)		V2: $\check{c}-$ (mlm)		V3: $\int-$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
501 (1996)	0	0	0	0	23	100	23
503 (1996)	0	0	9	100	0	0	9
504 (1995)	0	0	3	60	2	40	5
505 (1995)	0	0	0	0	13	100	13
508 (1996)	0	0	27	93,1	2	6,9	29
510 (1995)	0	0	28	100	0	0	28

Variabelen IKKJE (1976)

1976: eldre menn	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $ic\check{a}$ (mlm)		V3: $i\int\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
532 (1912)	3	2,5	118	97,5	0	0	121
533 (1924)	0	0	87	100	0	0	87
539 (1926)	0	0	120	100	0	0	120
540 (1921)	5	8,6	52	89,7	1	1,7	58
542 (1894, Brusand)	0	0	11	100	0	0	11

1976: eldre kvinner	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $ic\check{a}$ (mlm)		V3: $i\int\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
534 (1919)	8	8,7	82	89,1	2	2,2	92
535 (1909)	13	25	38	73,1	1	1,9	52
536 (1926)	0	0	119	100	0	0	119
537 (1914)	1	3,2	30	96,8	0	0	31

1976: yngre menn	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $ic\check{a}$ (mlm)		V3: $i\int\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
60 (1950)	9	3,2	269	96,8	0	0	278

1976: yngre kvinner	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $ic\check{a}$ (mlm)		V3: $i\int\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
520 (1959)	0	0	44	100	0	0	44
522 (1959)	1	1,1	78	87,6	10	11,2	89
538 (1959)	0	0	77	98,7	1	1,3	78
541 (1959)	0	0	87	93,5	6	6,5	93

Variabelen IKKJE (2010)							
2010: eldre menn	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $i\check{c}\check{a}$ (mlm)		V3: $i\check{f}\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
524 (1942)	0	0	63	100	0	0	63
525 (1946)	0	0	104	100	0	0	104
526 (1942)	0	0	46	100	0	0	46
527 (1936)	0	0	74	100	0	0	74
2010: eldre kvinner	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $i\check{c}\check{a}$ (mlm)		V3: $i\check{f}\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
528 (1945)	0	0	90	100	0	0	90
529 (1945)	0	0	48	100	0	0	48
530 (1943)	10	10,5	85	89,5	0	0	95
531 (1942)	0	0	86	100	0	0	86
2010 mid.aldr. menn	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $i\check{c}\check{a}$ (mlm)		V3: $i\check{f}\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
512 (1957)	0	0	72	100	0	0	72
513 (1967)	0	0	115	98,3	2	1,7	117
514 (1956)	0	0	111	100	0	0	111
515 (1961)	0	0	28	96,6	1	3,4	29
518 (1969)	0	0	95	97,9	2	2,1	97
519 (1968)	0	0	67	95,7	3	4,3	70
2010: mid.aldr. kvinner	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $i\check{c}\check{a}$ (mlm)		V3: $i\check{f}\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
516 (1973)	0	0	72	96	3	4	75
517 (1977)	0	0	97	89	12	11	109
520 (1959)	0	0	59	88,1	8	11,9	67
521 (1953)	5	4,5	105	94,6	1	0,9	111
522 (1959)	0	0	96	60,4	63	39,6	159
523 (1963)	0	0	66	98,5	1	1,5	67
2010: yngre menn	V1: $\widehat{ic\check{c}\check{a}}$ (gml)		V2: $i\check{c}\check{a}$ (mlm)		V3: $i\check{f}\check{a}$ (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
500 (1996)	0	0	47	82,5	10	17,5	57
501 (1996)	0	0	29	100	0	0	29
506 (1995)	0	0	5	21,7	18	78,3	23
507 (1996)	0	0	4	30,8	9	69,2	13
509 (1996)	0	0	65	98,5	1	1,5	66
511 (1995)	0	0	16	18	73	82	89

2010: yngre kvinner	V1: iċċə (gml)		V2: iċə (mlm)		V3: i]ə (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
501 (1996)	0	0	41	82	9	18	50
503 (1996)	0	0	37	92,5	3	7,5	40
504 (1995)	0	0	31	100	0	0	31
505 (1995)	0	0	35	94,6	2	5,4	37
508 (1996)	0	0	54	98,2	1	1,8	55
510 (1995)	0	0	94	95,9	4	4,1	98

Variabelen PRESENS (1976)

1976: eldre menn	V1: a-endelse (gml)		–	V2: e-endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
532 (1912)	10	90,9		1	9,1	11
533 (1924)	15	93,7		1	6,2	16
539 (1926)	31	93,9		2	6,1	33
540 (1921)	12	80		3	20	15

1976: eldre kvinner	V1: a-endelse (gml)		–	V2: e-endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
534 (1919)	9	100		0	0	9
535 (1909)	2	100		0	0	2
536 (1926)	5	83,3		1	16,7	6
537 (1914)	2	100		0	0	2

1976: yngre menn	V1: a-endelse (gml)		–	V2: e-endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
60 (1950)	52	94,5		3	5,5	55

1976: yngre kvinner	V1: a-endelse (gml)		–	V2: e-endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
520 (1959)	4	57,1		3	42,9	7
522 (1959)	4	100		0	0	4
538 (1959)	1	7,7		12	92,3	13
541 (1959)	13	76,5		4	23,5	17

Variabelen PRESENS (2010)						
2010: eldre menn	V1: <i>a</i> -endelse (gml)		–	V2: <i>e</i> -endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
524 (1942)	12	100		0	0	12
525 (1946)	24	88,9		3	11,1	27
526 (1942)	11	78,6		3	21,4	14
527 (1936)	31	93,9		2	6,1	33
2010: eldre kvinner	V1: <i>a</i> -endelse (gml)		–	V2: <i>e</i> -endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
528 (1945)	9	64,3		5	35,7	14
529 (1945)	9	69,2		4	30,8	13
530 (1943)	16	88,9		2	11,1	18
531 (1942)	15	93,7		1	6,2	16
2010: mid.aldr. menn	V1: <i>a</i> -endelse (gml)		–	V2: <i>e</i> -endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
512 (1957)	6	28,6		15	71,4	21
513 (1967)	23	76,7		7	23,3	30
514 (1956)	23	88,5		3	11,5	26
515 (1961)	8	80		2	20	10
518 (1969)	4	12,5		28	87,5	32
519 (1968)	7	21,9		25	78,1	32
2010: mid.aldr. kvinner	V1: <i>a</i> -endelse (gml)		–	V2: <i>e</i> -endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
516 (1973)	1	3,7		26	96,3	27
517 (1977)	2	14,3		12	85,7	14
520 (1959)	1	2,8		35	97,2	36
521 (1953)	25	78,1		7	21,9	32
522 (1959)	8	15,4		44	84,6	52
523 (1963)	4	17,4		19	82,6	23
2010: yngre menn	V1: <i>a</i> -endelse (gml)		–	V2: <i>e</i> -endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
500 (1996)	0	0		17	100	17
501 (1996)	0	0		13	100	13
506 (1995)	2	14,3		12	85,7	14
507 (1996)	0	0		10	100	10
509 (1996)	0	0		33	100	33
511 (1995)	3	7,9		35	92,1	38

2010: yngre kvinner	V1: <i>a</i> -endelse (gml)		–	V2: <i>e</i> -endelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
501 (1996)	0	0		20	100	20
503 (1996)	1	11,1		8	88,9	9
504 (1995)	0	0		9	100	9
505 (1995)	3	10		27	90	30
508 (1996)	0	0		34	100	34
510 (1995)	1	2,8		35	97,2	36

Variabelen VERA (1976)

1976: eldre menn	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
532 (1912)	11	52,4		10	47,6	21
533 (1924)	6	33,3		12	66,7	18
539 (1926)	6	40		9	60	15
540 (1921)	2	33,3		4	66,7	6
542 (1894, Brusand)	0	0		3	100	3

1976: eldre kvinner	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
534 (1919)	11	78,6		3	21,4	14
535 (1909)	9	60		6	40	15
536 (1926)	10	76,9		3	23,1	13
537 (1914)	5	83,3		1	16,7	6

1976: yngre menn	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
60 (1950)	6	25		18	75	24

1976: yngre kvinner	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	%		<i>N</i>	%	<i>N</i>
520 (1959)	0	0		4	100	4
522 (1959)	1	25		3	75	4
538 (1959)	2	20		8	80	10
541 (1959)	0	0		9	100	9

Variabelen VERA (2010)						
2010: eldre menn	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
524 (1942)	1	20		4	80	5
525 (1946)	6	75		2	25	8
526 (1942)	1	25		3	75	4
527 (1936)	3	50		3	50	6

2010: eldre kvinner	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
528 (1945)	1	7,1		13	92,9	14
529 (1945)	3	37,5		5	62,5	8
530 (1943)	5	100		0	0	5
531 (1942)	0	0		2	100	2

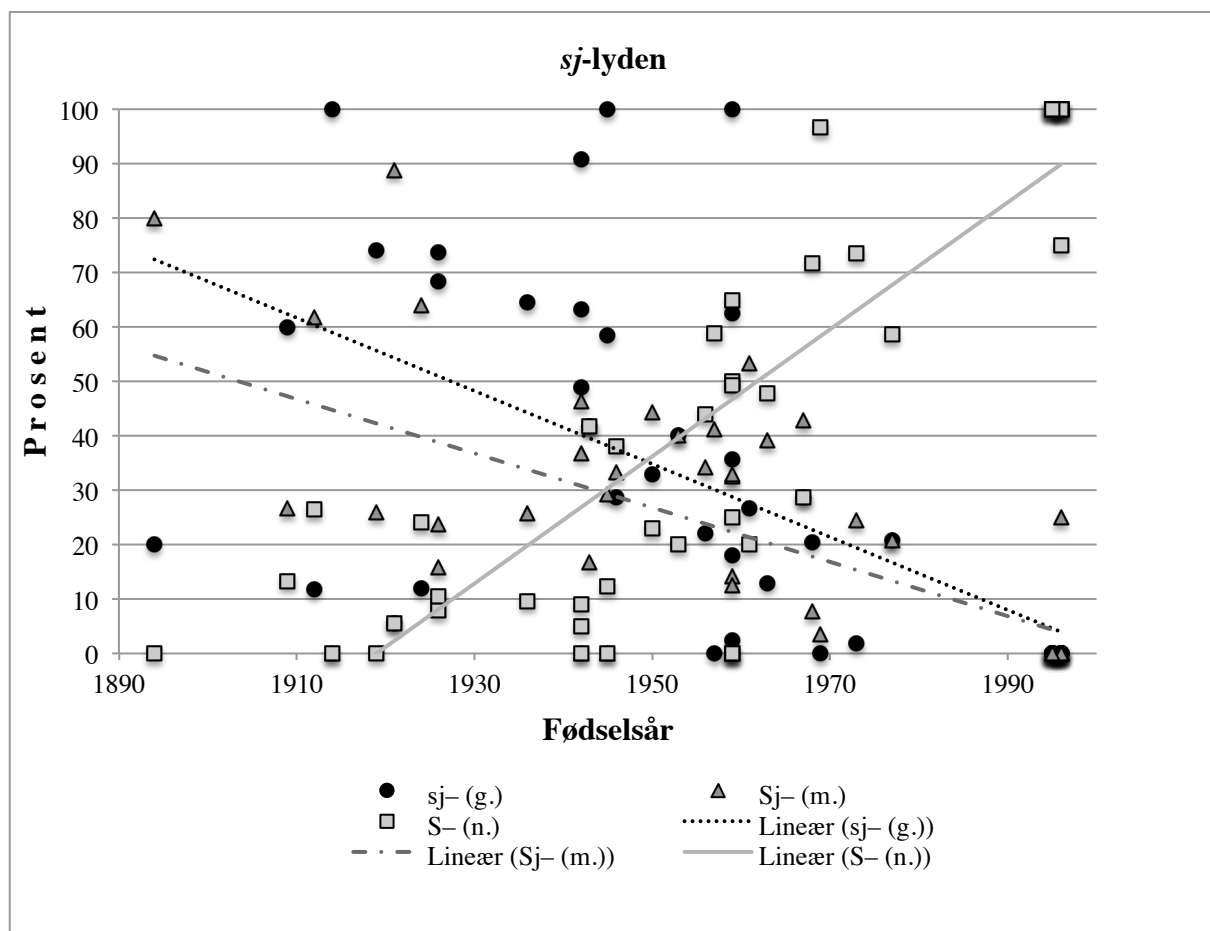
2010: mid.aldr. menn	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
512 (1957)	0	0		3	100	3
513 (1967)	0	0		5	100	5
514 (1956)	0	0		4	100	4
515 (1961)	0	0		1	100	1
518 (1969)	0	0		8	100	8
519 (1968)	2	50		2	50	4

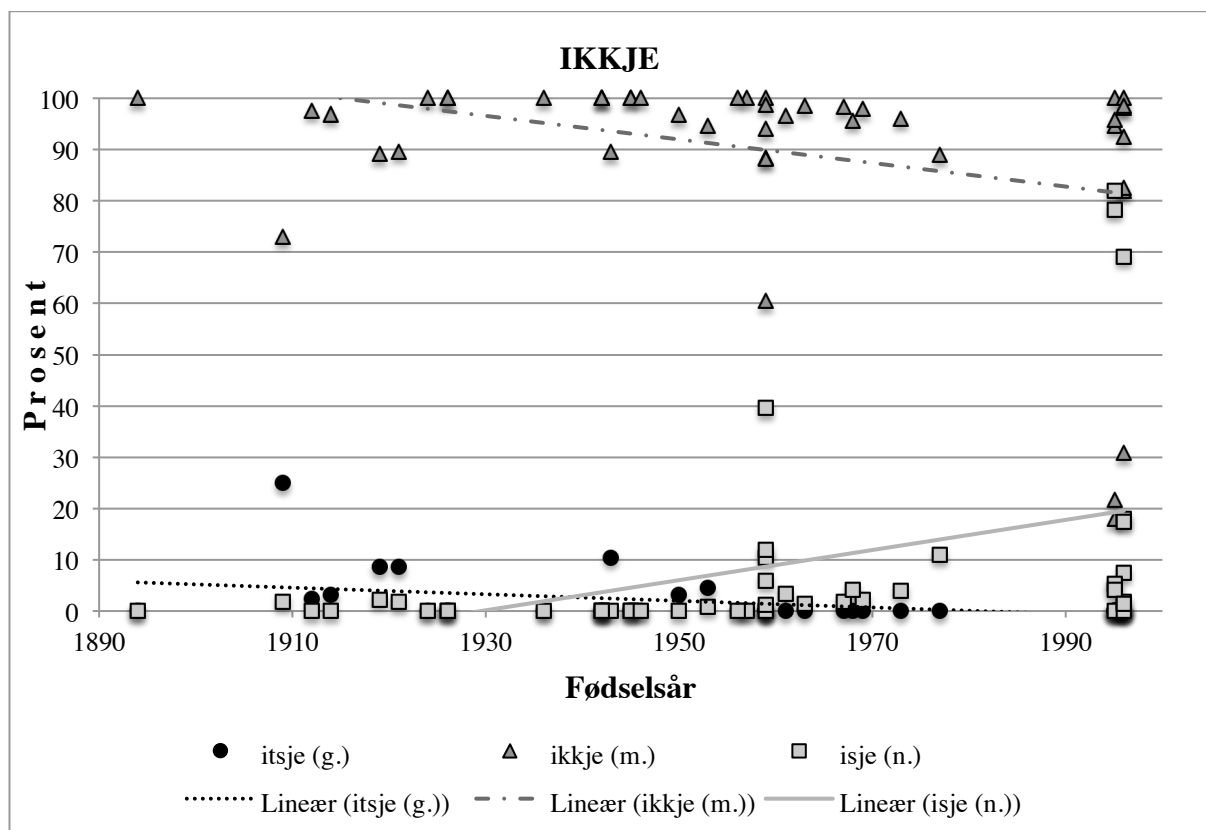
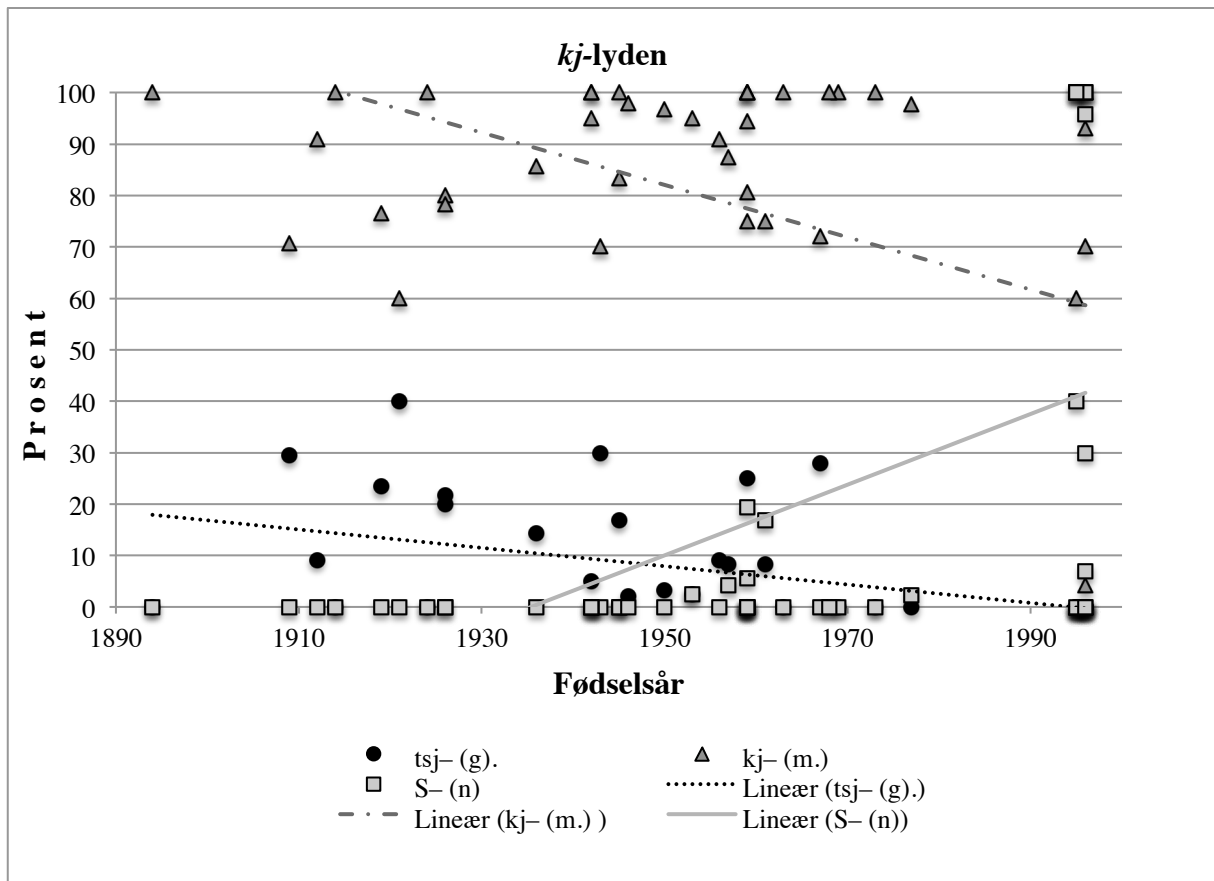
2010: mid.aldr. kvinner	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
516 (1973)	0	0		14	100	14
517 (1977)	0	0		7	100	7
520 (1959)	1	14,3		6	85,7	7
521 (1953)	6	46,2		7	53,8	13
522 (1959)	2	18,2		9	81,8	11

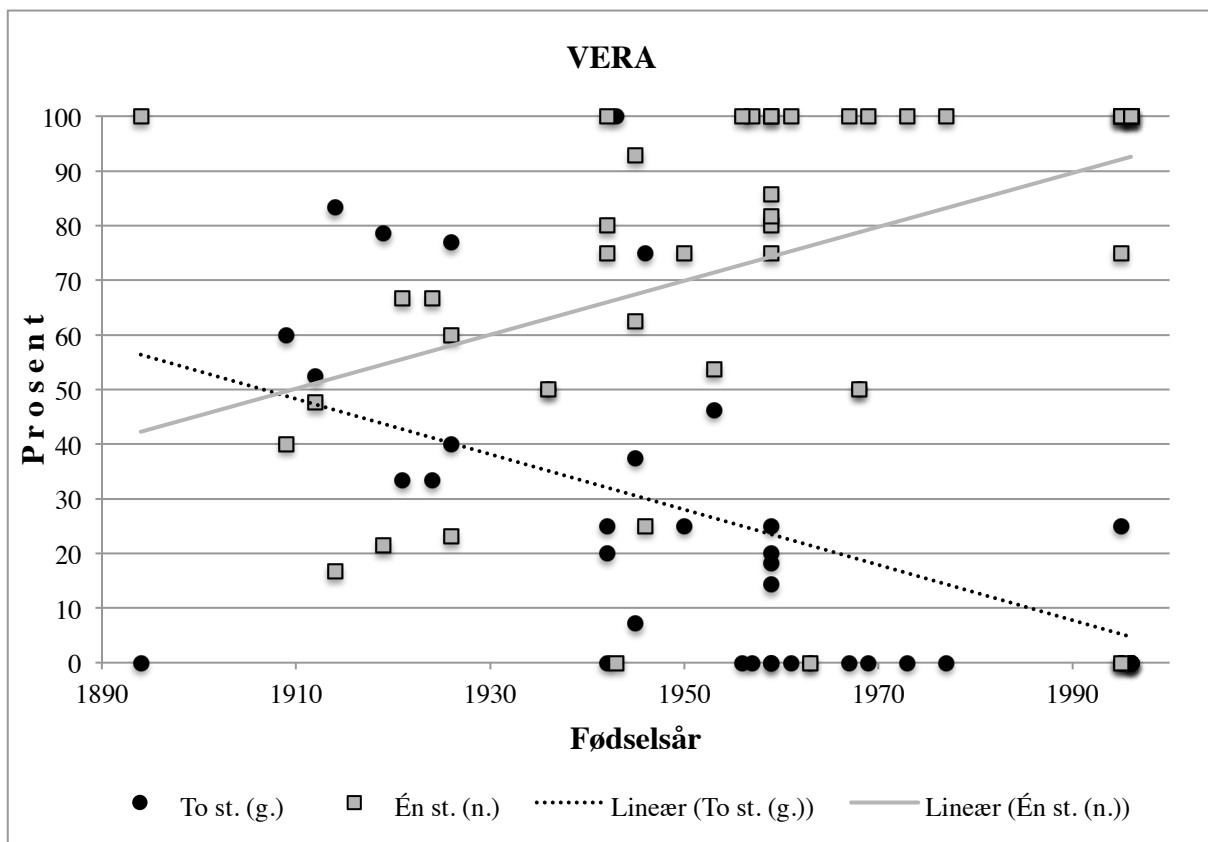
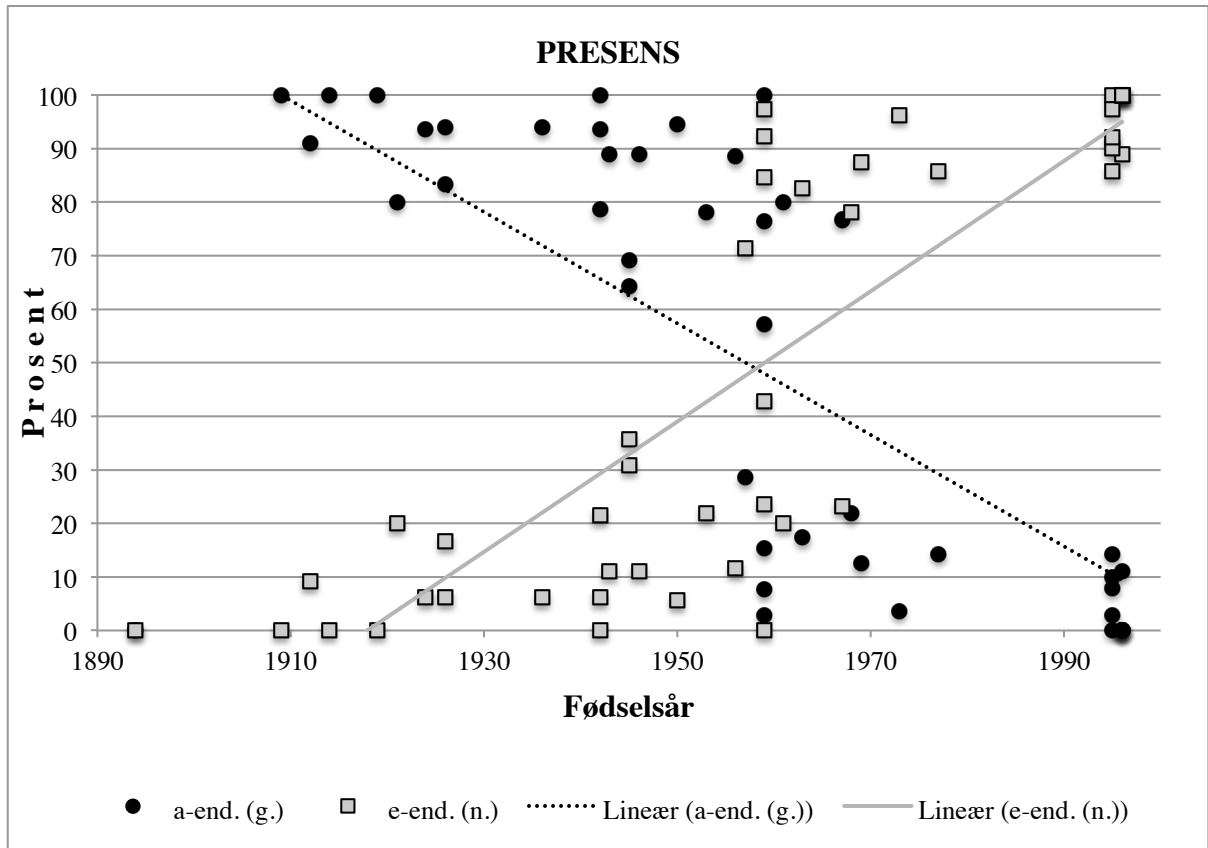
2010: yngre menn	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
<i>Informantnummer:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>		<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
500 (1996)	0	0		4	100	4
501 (1996)	0	0		1	100	1
506 (1995)	0	0		8	100	8
507 (1996)	0	0		3	100	3
509 (1996)	0	0		6	100	6
511 (1995)	1	25		3	75	4

2010: yngre kvinner	V1: to stavelser (gml)		–	V2: én stavelse (ny)		SUM
Informantnummer:	N	%		N	%	N
501 (1996)	0	0		3	100	3
503 (1996)	0	0		2	100	2
504 (1995)	0	0		9	100	9
505 (1995)	0	0		8	100	8
508 (1996)	0	0		9	100	9
510 (1995)	3	100		0	0	3

Vedlegg 2: Spredningsdiagram (med lineære trendlinjer) for alle variantene av variablene (fordelt etter informantenes fødselsår)

Sammendrag

I denne avhandlingen undersøker jeg språkendringer i virkelig tid på tre tettsteder i Hå kommune, sør på Jæren i Rogaland. Talemålsmaterialet jeg har tatt utgangspunkt i, består av lydopptak av litt over førti informanter i forskjellige aldersgrupper, av begge kjønn og fra to forskjellige opptaksår (1976 og 2010/2011). På bakgrunn av fem utvalgte variabler (to fonologiske, én morfologisk og to leksikalske) viser jeg endringene i fordelingen av de ”gamle” og de ”nye” variantene av variablene blant informantene. Det viser seg (ikke uventet) at informantene fra 2010/2011 samlet sett har høyere andel nye varianter enn informantene fra 70-tallet.

Resultatene viser også tydelige tegn til aldersvariasjon i både virkelig og tilsynelatende tid: De informantene som tilhører ”eldre” aldersgrupper, har færre nye former enn de som tilhører den middelaldrende og den yngre gruppen. De middelaldrende informantene har også jevnt over færre nye former enn de yngre. Graden av livsløpsendringer fra de unge i 1976 til de middelaldrende i 2010 (for trendinformanter) følger jevnt over endringsgraden i hele talemålsmaterialet generelt, selv om endringene i den første er noe mer moderate enn i den siste. Det er imidlertid svært få tydelige forskjeller mellom kjønnene når det gjelder fordelingen av gamle og nye varianter. De eneste opplagte forskjellene i så måte er at de unge mennene i 2010 ser ut til å lede an i fonemsammenfallet av /ç/ og /ʃ/, og at de eldre kvinnene i 1976 har flere gamle varianter enn mennene i 1976.

Alle de nye variantene av variablene er belagt i dialekten i Stavanger by, og språkendringene sør i Hå kan trolig relateres til geografisk spredning fra dialektene i Stavanger-området. Likevel viser det seg for enkelte av variablene at de nye formene er mer frekvente i Hå enn i Stavanger i 2010 (på bakgrunn av en sammenligning med talemålsmaterialet som ble brukt i Nymark Aasen 2011). Flere av endringene innebærer også grammatisk forenkling. Utfallet av endringene i Hå er konvergens med dialekten i Stavanger-området, en prosess som også innebærer en utjevning av forskjellene mellom dialektene på Jæren og dialekten i Stavanger-området. Disse attesterte endringene i Hå har funnet sted til tross for at dette samfunnet er relativt ”stabilt” ut fra flere demografiske parametere. Mengden tilflytting til området har for eksempel vært liten og mengden pendling er også lav.

Abstract

In this thesis I examine language change in real time in three communities in the municipality of Hå, in the southernmost part of the area of Jæren in the county of Rogaland. The dialect corpus I use consists of recordings of approximately forty informants in different age cohorts and of both sexes. The recordings were conducted in two different years: 1976 and 2010/2011. On the basis of five linguistic variables, two phonological, one morphological and two lexical, I show how the distributions of the "old" and "new" variants vary among the different groups of informants. It turns out, not surprisingly, that the informants from 2010/2011 as a whole have a higher proportion of new variants than the informants from the '70s.

My results also show clear tendencies towards variation with age in apparent time as well as real time: the informants belonging to the "older" age cohorts generally have fewer new variants than the middle-aged and the younger informants. Likewise, middle-aged informants have proportionally fewer new variants than the younger age cohorts. Additionally, the degree of life span changes from the young age cohort of 1976 to the middle-aged in 2010, for trend informants, generally follow the rate of change in the community in general, though the changes in the former are at a more moderate level than in the latter. In contrast to this rather neat age stratification, we find very few significant differences between men and women in the distribution of old and new variants. The only, more or less, obvious differences in this respect are the following: the young men in the recordings from 2010 seem to be in the lead in the merger of the phonemes /ç/ and /ʃ/, and in the recordings from 1976, the older women in 1976 generally had more old, or archaic, variants than the men did.

All the new variants of the variables are attested in the dialect of the local urban centre Stavanger, some 60 kilometres further north. Thus, the language changes in southern Jæren can probably be attributed to geographical diffusion from the Stavanger area. Nonetheless, for some variables it turns out that the new variants are used more frequently in southern Jæren than in Stavanger in 2010 (based on a comparison with recordings from Stavanger, used in Nymark Aasen 2011). This finding might indicate that the changes have proceeded rather quickly when first introduced in the language community in southern Jæren. The "outcome" of the attested changes is dialect convergence with the Stavanger area, a process that also

involves dialect levelling, i.e. the reducing of differences between the dialects of southern Jæren and the dialect in the Stavanger area. The changes in southern Jæren have taken place despite the fact that this society is a relatively "stable" one; the amount of migration to the area has been small, as has also the amount of commuting.